

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

KOSOVA'NIN PRİZREN ŞEHRİNDE YAŞAYAN TÜRKLERİN
ETNİK VE DİNİ KİMLİK ALGISI VE AİDİYET BİLİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ece DEMİRKOL

Danışman

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

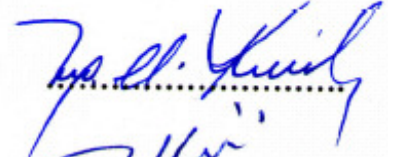
Ece DEMİRKOL'a ait "Kosova'nın Prizren Şehrinde Yaşayan Türklerin Etnik ve Dini Kimlik Algısı ve Aidiyet Bilinci" adlı çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans / ~~Doktora Tezi~~ olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi
27.05.2019

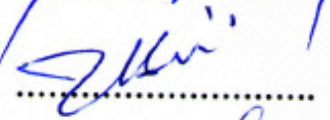
Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BİRİ

Üye : Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

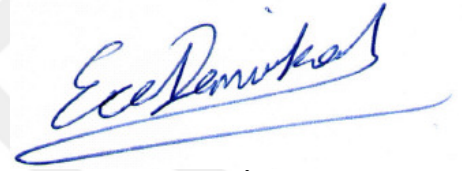
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Kosova’nın Prizren Şehrinde Yaşayan Türklerin Etnik ve Dini Kimlik Algısı ve Aidiyet Bilinci**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ece DEMİRKOL

27.05.2019

ÖN SÖZ

Dini kimlik ve etnik kimlik kavramları her ülke, her şehir ve her toplumda yaşayan insanlar için farklılık gösteren ve bireyleri birey haline getiren kavramlardır. Kimliklerin oluşumunun birbirinden farklı pek çok etkeni bulunmaktadır. Oluşan kimliklerin, bireylerin olay ve olguları algılama ve anlamlandırma süreçlerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu göz ardı edilemez bir gerçekliktir.

Bireylerin ve dolayısıyla toplumların ve hatta ulusların düşünce yapısını dahi şekillendirebilecek kuvvette olan bu kavramların Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türkler tarafından nasıl algılandığı ve aidiyet bilinçlerinin nasıl şekillendiğini araştırmanın Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırlarının dışında yaşamakta olan Türkleri anlama açısından yararlı olacağı düşünülmüştür.

Çalışma için gereken bulgular, Kosova'da 23 gün süren bir saha çalışması vasıtasıyla elde edilmiştir. Verilerin elde edilmesi aşamasında katılımcılar ile yapılan görüşmeler esnasında Yarı Yapılandırılmış Görüşme ve Gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme esnasında Kosova Türklerinin konuştuğu Türkçenin İstanbul Türkçesinden oldukça farklı olması bazı durumlarda soruların tam anlamıyla anlaşılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda soruların anlaşılmadığı noktalarda veya ifade edilmek istenenlerin katılımcılar tarafından daha ayrıntılı anlatılabilmesi açısından soruların yetersiz kaldığı durumlarda yeni sorular eklenerek elde edilen bulguların derinleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın çerçevesinde şekillendiği kavramlar ana hatlarıyla ele alınarak açıklanmıştır. İkinci bölümde Kosova'nın tarihsel geçmişi, coğrafyası ve demografik özellikleri gibi bu tez çalışmasının yapılmasında temel zemini oluşturan özelliklere değinilmiştir. Üçüncü

bölümde ise, katılımcılar ile yapılan görüşmeler vasıtasıyla elde edilen bulgular ve saha sürecinde elde edilen gözlemler belirtilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlık sürecinde desteğini esirgemeyen ve her daim yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her evresinde asla yalnız olmadığımı hissettiren, maddi ve manevi anlamda desteğini bir an olsun bile esirgemeyen ve beni ayakları yere sağlam basan bir birey olarak yetiştiren canım aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Çalışmanın saha süreci boyunca Kosova'da beni evlerinde ağırlayan ve her türlü desteği sağlayan JILTA ailesine çok büyük bir teşekkür borçluyum. Çalışmanın yazım sürecinde manevi anlamda yalnız olduğumu hissettiğim her anımda aileme ek olarak bana kol kanat geren canım kuzenim Sinem DEĞER ve değerli eşi Caner DEĞER'e şükranlarımı sunarım. Yine çalışmanın her aşamasında karşılaştığım tüm zorlukları aşmamda bana destek olan Yılmaz YILMAZ'a çok teşekkür ederim. Son olarak, bu tezin yazılabilmesi için zemin hazırlayan, lisans öğrenimim boyunca biz öğrencilerine sosyolog olmanın yanı sıra "insan" olmanın ne demek olduğunu öğreten değerli hocalarım Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ'e ve rahmetli Prof. Dr. Hüsamettin ARSLAN'a en derinden teşekkürlerimi ve minnetimi sunarım.

Ece DEMİRKOL

Bolu, 2019

ÖZET

KOSOVA'NIN PRİZREN ŞEHRİNDE YAŞAYAN TÜRKLERİN ETNİK VE DİNİ KİMLİK ALGISI VE AİDİYET BİLİNCİ

Ece DEMİRKOL

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Mayıs 2019, 131 + xv Sayfa

Kimlik kavramı, bireylerin belirli özelliklerini ortaya koymalarının yanı sıra bireylerin aidiyetlerini de belirtmektedir. Bireylerin doğumlarından itibaren sosyalizasyon sürecinin de desteğiyle oluşmaya başlayan kimlikler, bireylerin toplumdaki yerlerini, aynı zamanda dini ve etnik aidiyetleri gibi özelliklerini belirterek bireyin varlığını sürdürebilmesi adına belirleyici ve ayrıştırıcı bir unsur görevi görmektedirler.

Balkanlarda asırlardır var olan Türkler, asırlar boyunca kimliklerinin varlığını sürdürebilmek için pek çok mücadelenin içinde yer almışlardır. Asırlar boyu gerek hakim nüfusu oluşturan, gerekse azınlık nüfusunu oluşturan Türkler hala Balkanlarda Türklüğü yaşatmanın mücadelesini vermektedirler. Bu mücadeleler, bu tez çalışmasının inceleme konusunun kapsamını oluşturan Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin kendilerini ifade etme biçimlerinde de birtakım farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Balkanlarda Osmanlı'nın hakimiyetinin sona ermesinin ardından Türkler, Balkanları Osmanlı Devletinin kendilerine bıraktığı bir emanet olarak algılamıştır. Bölgede söz sahibi olmak isteyen diğer uluslar tarafından birçok defa asimile edilmeye

çalışılmaları nedeniyle de etnik kimliklerini ve dini kimliklerini daha fazla ön plana çıkarır hale gelmiştir.

Bu çalışmada Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarına yönelik algılarının incelenmesine ek olarak, Prizren'de yaşayan Türklerin aidiyet bilinci ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kosova, Prizren, Etnik Kimlik, Dini Kimlik, Kosova Türkleri.

ABSTRACT

ETHNIC AND RELIGIOUS IDENTITY PERCEPTION AND CONSCIOUSNESS OF BELONGING OF TURKS LIVING IN PRIZREN CITY OF KOSOVO

Ece DEMİRKOL

Master Thesis

Department of Sociology

Advisor: Prof. Dr. Yahya Mustafa Keskin

May 2019, 131 + xv Pages

The concept of identity refers to not only specific characteristic of individuals, but also the sense of belonging for them. Identities, whose formations are initiated by means of socialization processes beginning from the birth of individuals, serve as decisive and dissociative elements in order for individuals to survive by specifying some of their characteristics such as their position in society, together with their religious and ethnic belonging at the same time.

Having existed as an ethnic group in the Balkans for centuries, Turks have been involved in many struggles in order to maintain their identity throughout the centuries. Constituting either the dominant population or the minority population for centuries, they are still struggling to retain their Turkishness in the Balkans. These struggles have led to the emergence of some differences in the ways Turks living in the city of Prizren in Kosovo express themselves, which forms the scope of analysis for this thesis study.

Following the end of the Ottoman rule in the Balkans, the Turks perceived the Balkans as an area entrusted to them by the Ottoman Empire. As there have been a lot of attempts to assimilate them by the other nations willing to assert their voices in the

region, it has become more important for Turks to emphasize their ethnic and religious identities.

In this study, in addition to examining the perceptions of the Turks living in Prizren city of Kosovo for the concepts of ethnic identity and religious identity, the consciousness of belongingness of the Turks living in Prizren was tried to be revealed.

Key words: Kosovo, Prizren, Ethnic Identity, Religious Identity, Kosovo Turks.

*En kıymetli varlığım olan
Canım aileme...*

İÇİNDEKİLER

ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
1. TEMEL KAVRAMLAR.....	7
1.1. Din.....	7
1.2. Kimlik.....	9
1.3. Göç	11
1.4. Göçmen	12
1.5. Kuramsal Çerçeve	12
1.5.1. Kosova’da Nüfus ve Nüfusun Etnik Kökenlere Dağılımı	12
1.5.2. Kosova’nın Dini Yapısı	13
1.5.3. Kosova’da Dinler	14
1.5.3.1. İslam.....	14
1.5.3.2. Hristiyanlık.....	15
1.5.4. Kosova’da Türk Nüfusu ve Kimlik Problemi.....	16
II. BÖLÜM	
2. TÜRKLERİN BALKANLARA GELİŞİ.....	18
2.1. Yugoslavya Hakkında Genel Bilgiler.....	20
2.1.1. Yugoslavya’nın Coğrafi Durumu	20

2.1.2. Yugoslavya'nın Tarihi	21
2.2. Kosova Hakkında Genel Bilgiler ve Kosova Türkleri	33
2.2.1. Kosova'nın Coğrafi Durumu	33
2.2.2. Kosova'nın Tarihi	34
2.3. Prizren Hakkında Genel Bilgiler	38
2.3.1. Prizren'in Coğrafi Durumu	38
2.3.2. Prizren'in Demografik Yapısı.....	39
2.3.3. Prizren'in Tarihi.....	40
2.4. Kosova Türklerinin Tarihsel Geçmişi	42

III. BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	46
3.1. Demografik Bulgular.....	46
3.2. Etnik Kimliğin Tanımlanış Biçimi	48
3.3. Dini Kimliğin Tanımlanış Biçimi.....	49
3.4. Etnik ve Dini Aidiyetin Öncelenmesi	54
3.5. Kimlikler ve Meslek Seçimi.....	57
3.6. Sosyal Çevre ve Bu Çevrenin Edinilmesinde Dini ve Etnik Referans.....	60
3.7. Ailenin Kurulması	61
3.7.1. Evlilik Müessesesinde Etnik ve Dini Kimliklerin Etkisi.....	61
3.7.2. İsim Geleneği.....	68
3.8. Vatan ve Aidiyet.....	72
3.9. Türkiye İle İlişkili Bağlantı Ağları	78
3.10. Dini İnanç ve İbadet	91
3.10.1. Dini Eğitim	91
3.10.2. Dini Görev ve Sorumlulukları Yerine Getirme Davranışı.....	96
3.10.3. Din Değiştirmeye Karşı Yaklaşımlar.....	106
3.10.4. Prizren'de Yaşayan Türklerin Dindarlık Tipolojisi	108

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	111
---------------------------------------	------------

KAYNAKLAR 114

EKLER

EK 1: Katılımcılara Yöneltilen Soru Formu 122

EK 2: Prizren’de Yaşayan Kosova Türklerinin Konuşmasına Örnek 125

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: Katılımcıların Cinsiyet-Kişi Sayısını Belirten Tablo	47
Tablo 3.2: Katılımcıların Cinsiyete Dayalı Yaş Tablosu.....	47
Tablo 3.3: Katılımcıların Medeni Durumunu İfade Eden Tablo	47
Tablo 3.4: Katılımcıların Meslek Dağılımı Tablosu.....	47

KISALTMALAR LİSTESİ

AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
İNFORM BÜRO	: Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu
İHH	: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
JNA	: Yugoslav Halk Ordusu
KFOR	: Kosovo Force
KK	: Katılımcı Kişi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OZN	: Halkı Koruma Şubesi
SHS	: Sırp-Hırvat-Sloven
SSCB-P	: Türk Demokratik Birliği Partisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
THC	: Türk Halk Cephesi
UNMIK	: United Nations Mission in Kosovo
YKB	: Yugoslav Komünistler Birliği
YKP	: Yugoslavya Komünist Partisi
YSCB	: Yugoslav Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmada, Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarını algılama biçimleri ve aidiyet bilinçlerinin geçmişten günümüze kadar gelen süreçte nasıl şekillendiği ve bu algılama biçimlerinde bir veya birtakım değişikliklerin yaşanıp yaşanmadığı netleştirilmeye çalışılmıştır.

Geçmişten günümüze pek çok ulusa, dolayısıyla da pek çok dini gruba ev sahipliği yapmış olan Kosova'nın kuruluşundan bu yana dengeler, gerek siyasi gerekse toplumsal ve dini açılardan pek çok kez değişim göstermiştir. Aynı coğrafya içinde yaşayan uluslar ve dini gruplar birbirleri ile aynı kamusal alanı paylaşımlarından ötürü zaman içinde pek çok alanda etkileşime girmiş ve bu etkileşimler birçok alanda değişimi de beraberinde getirmiştir.

Çalışma esnasında bu değişimlerin özellikle etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarının algılanışı ve Kosova Türklerinin genel toplumsal yapıları ile birlikte aidiyet bilinçlerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Kosova'da azınlık statüsünde yaşamakta ve günümüze kadar etnik kimliklerini yaşatabilmek uğruna birçok mücadele vermiş ve hala mücadele vermekte olan Türkler, tarihsel süreç boyunca pek çok kez asimile edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Kosova Türklerinin dışarıdan gelen bu etkiler çerçevesinde dini ve etnik kimlik algılarının nasıl şekillendiği sorusu bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Kosova'nın Prizren şehrinde yaşamakta olan Türklerin, yaşadıkları bölgenin Kosova'nın kuruluşundan önce de kuruluşundan sonra da kendileri ile birlikte birçok farklı etnik kimliğe, kültüre ve dolayısıyla dini inanca ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.

Araştırmanın temel amacı, Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin etnik ve dini kimlik kavramlarını algılayış biçimlerinin incelenmesi ve bu bağlamda aidiyet bilinçlerinin tespit edilmesidir. Bu bağlamda, Kosova Türklerinin kendi dini kimlikleri ve kendi dini kimliklerinin dışında kalan dinler hakkındaki görüşlerinin ve yönelimlerinin incelenmesi ve dini inançlarının etnik kimlikleri ile bağlantılı olarak şekillenip şekillenmediğinin anlaşılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

İlk olarak; literatür bazında daha önce Kosova Türkleri hakkında yapılan çalışmaların pek çoğu incelenmiş ve bu çalışmaların eksik yanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kosova'da yaşayan Türkler ile ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar genellikle Kosova Türklerinin sosyo-ekonomik hayatlarına ışık tutma eğilimindedir. Bu nedenle, bu çalışmanın Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin gündelik yaşamlarının ve toplumsal hayatlarının özellikle dini kimlik ve etnik kimlik algıları bakımından daha iyi anlaşılmasına ve analiz edilmesine yardımcı olacağı düşünülmüştür. Daha öncesinde etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarına yönelik algıların aidiyet bilinci ile ilişkilendirilerek yapılmamış olması, Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin din ve kimlik olgularına ilişkin algılarının ne yönde olduğunu anlama ve açıklama girişimimiz literatürde öncü bir çaba olacaktır.

İkinci olarak; uygulamayı geliştirme bakımından, bu çalışma doğrultusunda elde edilen veriler Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları dışında yaşayan Türkler ile ilgili yapılacak herhangi bir çalışma veya yürütülebilecek herhangi bir proje için kültürel alanda bir bilgi birikimi oluşturmuş olacaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın verileri Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türkler ile görüşülerek elde edilmiştir. Araştırma Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türkler ile sınırlı olup, sonuçlar Prizren'in dışında yaşayan Kosova Türklerine genellenemez. Araştırma görüşme kâğıdında yer alan sorularla ve bu sorulara verilen cevapların doğruluğu ile sınırlıdır. Saha çalışması, 16 Ağustos 2018 – 2 Eylül 2018 ve 1 Ekim 2018 – 5 Ekim 2018 tarihleri arasında 2 defa Kosova'ya gidilerek yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, araştırma süreci boyunca “gözlem” ve “görüşme formu yaklaşımı” (yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi) kullanılmıştır. Araştırma, amacı bakımından incelemeci bir araştırmadır. Verilerin elde edileceği saha araştırması süreci 23 gün sürmüştür.

Gözlem; herhangi bir ortamda var olan veya oluşan bir durumu ya da davranışı ayrıntılarıyla birlikte betimleyebilmek amacıyla kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Araştırmacı en güvenilir sonuca ulaşmak adına incelenecek konunun doğal ortamında dışarıdan veya ortamda bizzat bulunarak gözlem yöntemini kullanabilir (Şimşek ve Yıldırım 2016: 173).

Gözlem yöntemi kendi içinde iki temel başlığa ve dört alt başlığa ayrılmaktadır. Bu iki temel başlık; alan çalışması (doğal ortam) ve laboratuvar çalışması (yapay ortam) iken dört alt başlıklar ise; yapılandırılmış alan çalışması, yapılandırılmamış alan çalışması, yapılandırılmış laboratuvar çalışması ve yapılandırılmamış laboratuvar çalışmasıdır (Bailey 1982, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım 2016: 174). Bu araştırmada yapılandırılmış alan çalışması yöntemi görüşme formu yaklaşımı ile elde edilecek verileri destekleyebilmek ve ayrıntılı bir biçimde betimleyebilmek amacıyla birlikte kullanılmaya çalışılmıştır.

Görüşme formu yaklaşımı (yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi); görüşmecinin araştırma konusunun dışına çıkmamak kaydıyla, önceden hazırladığı açık uçlu soruları sorması ve konu hakkında daha geniş kapsamlı bilgiler alabilmek amacıyla önceden hazırlanmış açık uçlu sorulara ek sorular sorarak verileri daha ayrıntılı hale getirebilmekte özgür olduğu bir nitel araştırma yöntemidir. Görüşmeci; soracağı soruların sırasını değiştirme, görüşmenin akışına bağlı olarak soruları ayrıntılı hale getirme ve soruların cümle yapılarını değiştirme inisiyatifine sahiptir (Şimşek ve Yıldırım 2016: 132).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni Kosova’da yaşayan Türkler, örnekleme ise Prizren şehrinde yaşayan Türklerdir. Çalışma esnasında Kosova’nın Prizren Şehrinde yaşayan otuz beş (35) Türk ile görüşme yapılmıştır. Örneklem oluşturulurken zaman kısıtlılığı ve çalışmaya sağlayacağı katkı düşünülerek soruları cevaplamaya en elverişli katılımcıların seçilebilmesi adına “kartopu (zincir) örnekleme yaklaşımı” kullanılmıştır. Araştırmanın aynı zamanda dini bir araştırma olmasından dolayı, etik uygunluk gereği olarak çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların cinsiyet, yaş ve medeni durum haricindeki kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. Katılımcılar, bilgilerinin gizli tutulmasından dolayı Katılımcı Kişi (KK) olarak ifade edilmiştir. Ek olarak, Kosova Türklerinin konuştuğu Türkçe’nin akademik yazım dilinden farklı olması nedeniyle anlaşılabilirlik açısından konuşmalar, anlamı ve içeriği hiçbir şekilde değiştirilmeksizin akademik yazım diline uyarlanmıştır.

Kartopu (zincir) örnekleme yaklaşımı; “Bu konuda yapacağım araştırma için kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” Gibi basit bir soruyla başlar (Patton 1987, Aktaran: Şimşek ve Yıldırım 2016: 122). İlk katılımcının vereceği isimlerin devamında elde edilen diğer isimlerin de çalışmaya katılımcı olarak eklenmesiyle birlikte katılımcı sayısı adeta yuvarlanan bir kartopu gibi büyüyecektir (Şimşek ve Yıldırım 2016: 122).

Araştırma ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Araştırmanın temel unsuru olan Kosova Türkleri adına hem ülkemizde hem de ülkemiz dışında pek çok değerli çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda Kosova Türklerine dair dini yönelimler, kimlik sorunları ve eğitim sorunları gibi birçok farklı konu ele alınmıştır.

Türkiye’de Kosova Türkleri ile ilgili yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin yanı sıra kitaplar ve makaleler de mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

2013 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda İtir Rahimi tarafından gerçekleştirilen “*Kosova’da Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Etkenleri*” adlı Yüksek Lisans Tez çalışması Kosova’nın toplumsal ve dini yapısının analizi bakımından yapılmış değerli bir çalışmadır. 2008 yılında İstanbul Marmara Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı’nda Feim Gashi tarafından yapılmış olan “*Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerin Dini Yönelimleri*” adlı Yüksek Lisans Tezi yine Kosova’da mevcut olan toplumsal ve dini yapının analizi ve yorumlanması bakımından ortaya konmuş önemli çalışmalardan biridir. 2007 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Tuğça Poyraz tarafından ortaya konmuş olan “*Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği*” adlı çalışma, Kosova’da yaşayan Türklerin toplumsal yapısını derinlemesine ele alan oldukça önemli bir Doktora Tezi çalışmasıdır.

Kitaplar

Nuri Demirel tarafından ortaya konmuş olan “*Kosova’nın Tarihi ve Sosyolojik Yapısı*” adlı çalışmada Kosova’nın demografik, sosyo-ekonomik ve mimari yapısı incelenmiştir. Bilgin Çelik kaleme aldığı “*Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*” adlı kaynakta, Yugoslavya’nın dağılışı sürecini nedenleri ile

birlikte ele almış ve hem dağılma süreci boyunca hem de dağılmanın sonrasında Kosova ve Makedonya Türklerini incelemiştir. “*Milliyetçiliğin Provokasyonu*” adlı eserde Yugoslavya’nın kuruluşundan dağılmasına kadar olan sürecini tüm ayrıntılarıyla ele alan Tanıl Bora da bu alanda en yetkin kaynaklardan birini ortaya koymuştur.

Makaleler

Halil İnalçık yazmış olduğu “*Kosova Meselesi’nin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı*” adlı makalede Kosova sorununun oluşmasında etken olan faktörleri tarihsel, kültürel ve siyasal uzantılarıyla incelemiştir. Fatma Taşdemir ve Pınar Yürür yazdıkları “*Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme*” isimli makalede Kosova’nın tarihine ve Kosova sorununa doğru giden tarihsel süreçte yaşananlara değinmiş, aynı zamanda Kosova’nın bağımsızlığını hukuksal çerçevede incelemiştirler. Necmettin Alkan ise “*Kosova Meselesi’nin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı*” adlı makalesinde Kosova sorununun meydana gelmesinde etken olan siyasi faktörleri incelemiştir.

I. BÖLÜM

1. TEMEL KAVRAMLAR

Bu başlık altında, tezin ana eksenini belirleyen kavramlar temel düzeyde açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Din

İnsanlığın var oluşuyla birlikte ortaya çıkan din olgusu oldukça köklü ve bir o kadar da karmaşıklaştırılmış bir kavramdır. Üzerinde çokça düşünülmüş, zaman zaman merkeze alınmış, zaman zaman ise yok sayılmış veya sayılmaya çalışılmış bir olgu olan din, günümüzde de hala birçok tartışmanın merkezinde kalmaya devam etmektedir. Din kavramına yüklenen anlamlar nasıl olursa olsun, insanın ve dolayısıyla toplumun var olduğu her yerde dinin de olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu nedenle, din kavramını incelerken fikirleriyle sosyolojiye yön vermiş olan dört büyük sosyolog olan Emile Durkheim, Max Weber, Auguste Comte ve Karl Marx'ın dine bakış açılarını ele almak bizim için bu olguyu daha anlaşılabilir hale getirecektir.

Emile Durkheim, dini toplumsal bütünlüğün ve toplumsal düzenin sekteye uğramasını engelleyip devamlılığını sağlayacak bir bireycilik karşıtı güç olarak nitelendirerek, dini birleştirici bir tutkal görevi gören bir olgu olarak ele almıştır. Ancak Durkheim, bu nitelendirmede bulunurken dinin insanüstü bir yaratım olduğunu değil insan yaratımı olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada Durkheim, din olgusunun toplumsal bir yaratım olduğunu söylerken insanın içinde yaşadığı toplumun iktidarını kendini fazlasıyla aşan bir şey olarak görmesiyle birlikte iktidarı tahayyül edebilmek için ona kutsal bir anlam yüklemesi gerektiğini vurgulamıştır (Cosser 2015: 134-135).

Durkheim'a göre din, kutsal olmayandan ayrı olarak düşünölen ve kutsal olan tarafından sakıncalı görölen yani yasaklanmış şeyleri belirten ve bu şeyler ile ilintili olarak birtakım inanç ve pratikleri içinde barındıran ve kendisine inanan herkesi manevi bir cemaat etrafında bir araya getiren bir sistemdir (Durkheim 2009: 63).

Max Weber, din olgusunu kapitalizm kavramı çerçevesinde incelemiş ve kapitalizmin ortaya çıkışını Protestanlığın bir kolu sayılan Kalvinistlere bağlamıştır. Weber'e göre dünyevi ödev algısı veya meslek kavramı etrafında şekillenen Kalvinizm, dünyevi ödev anlayışının gerektirdiği düzenli çalışma davranışını bir ahlak biçimi olarak içselleştirmiş ve bu şekilde de kapitalizmin temellerini oluşturmuştur. Kısaca Kalvinistlerin, inandıkları dinin gerektirdiği davranışları sergilerken bilinçli olmayarak da olsa kapitalizmi beslediğini belirtmektedir (Swingewood 2010: 165-166).

Auguste Comte, insanın kendini ve aklını aşan birtakım şeylere karşı saygı duyma ve sevgi besleme eğilimi ve ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. O'na göre, bu ihtiyacı karşılayan yegâne olgu dindir. Ancak Comte, dinin geçmişten gelen vahiy gibi gelenekselliğe dayanan ögelere göre değil, pozitif bilime göre şekillenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yani Comte için din insan aklının bir ürünü olmalıdır. Bilime dayalı din kavramından yola çıkarak Comte'un insanlığın sevgi beslemesi ve saygı duyması için tasvir ettiği Büyük Varlık, insanların yaptığı en iyi şeydir. İnsanlık, insan aklının ürünü olan dine ise belirli tarihsel aşamalardan geçerek ulaşabileceklerdir (Aron 2017: 91-92).

O'na göre üç tarihsel aşama bulunmaktadır. Birincisi teolojik (hayali) aşama, ikincisi metafizik (soyut) aşama ve üçüncüsü bilimsel (pozitif) aşamadır. Teolojik aşamada insan, aklının almadığı yani açıklayamadığı her şeyi doğüstü varlıklara bağlayarak açıklama eğilimindedir. Metafizik aşamada insan açıklayamadığı olayları doğüstü varlıklara bağlamaktan ziyade yeryüzünde bulunan bir takım varlıklara dayanan ve bu olayları meydana getirebilecek güçte kabul edilen tözler ile açıklanmaya çalışır. Son aşama olan pozitif aşamada ise insan, mutlak olanın bilgisine ulaşmanın olanaksızlığını kabul etmiş ve birtakım akıl yürütmelerle mutlak olanın benzerlik ve devamlılığına odaklanmıştır (Comte 1964: 217-218).

Karl Marx ise dini bir ideoloji olarak nitelendirir. En bilinen haliyle “din insanların afyonudur” sözü Marx’ın dine bakış açısını oldukça net bir biçimde ortaya koymaktadır. Marx, dine tamamen karşı bir tutum sergilemek yerine dinin yanlısamalarına karşı bir tutum sergilemiştir. Ezilenlerin bakış açısından kapitalizm dini bir yorumlamaya tabi tutulduğunda, yaşanan adaletsizlikler bir sınav olarak nitelendirilip, herhangi bir başkaldırıcıyı öteki dünyaya erteleme eğilimine varıldığı için din Marx tarafından bir afyon olarak betimlenmiştir. Yani sınav bilincini içinde barındıran din, Marx’ın beklentisi olan büyük ayaklanmanın önündeki en büyük engeldir. Marx bu nedenle dine karşı bir tutum sergilemiştir (Ritzer 2011: 181).

Emile Durkheim, Max Weber, Auguste Comte ve Karl Marx’ın din hakkındaki görüşlerini bir araya getirdiğimizde ortaya çıkan temel düşünce; din olgusunun reddedilse de, karşı çıkılsa da, yeniden yapılandırılmaya çalışılsa da geçmişten günümüze tüm toplumlar için var olan ve var olmaya devam eden bir olgu olduğudur.

1.2. Kimlik

Genel bir tanımlama yapacak olursak kimlik kavramı; bireyin kendinde ve toplumun bireyde gördüğü niteliklerdir. Bireyin topluma sağlayacağı uyum ancak kimlikler vasıtasıyla mümkün olur. Sosyolojik açıdan kimlik, bireyin toplum içindeki durumunu betimler (Aşkın 2007: 213-214).

Kimlik kavramının geçmişine baktığımızda bu kavramın çok yeni bir kavram olmadığını görebiliriz. Ancak modernleşme süreci ile birlikte kimlikler vurgulanmaya ve betimlenmeye başlamış, hatta bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Geleneksel toplumlarda kimliğin bir problem haline gelmeyişi geleneksel toplumun dini inanışlar ve akrabalık bağları gibi örneklendirebileceğimiz koruyucu unsurlara bağlı olarak açıklayabiliriz. Günümüzde ise akrabalık bağları ve dini inanışlar gibi koruyucu unsurların yerini sevgi gibi özel duygular ve güvenlik gibi soyut algılar almıştır. Ancak geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde yaşananları bir çözüme

olarak görmek doğru olmayabilir, çünkü geleneksel dönemin kilit pozisyonundaki birtakım değerler ve normlar kendini modern döneme uyarlamıştır (Şimşek 2002: 31).

Bireyin kendisinde gördüğü ve başkalarının o bireyde gördüğü nitelikler, yani kimlikler ve kimlik ihtiyacı söz konusu olduğunda, bazı durumlarda diğer insanlardan farklılaşma; bazı durumlarda da diğer insanlara benzeme ihtiyacı ortaya çıkar. Kısaca anlatmak gerekirse kimlikler, hem farklılığı hem de benzerliği içinde barındırır (Arıkan, Sağır ve Tacoğlu 2012: 1947).

Kimlik ve kişilik kavramları birbirine karıştırılabilen kavramlardır. Bu bağlamda kimliği toplumsal, kişiliği ise bireysel olarak betimlemek mümkündür. Kimlik, bireyin toplumun etkisi ile yani dışarıdan gelebilecek etkiler ile şekillenebilen bir yapıyı ifade ederken kişilik, bireyin kendisine ait manevi niteliklerini belirtir (Bakıroğlu 2013:2).

Kimliklerimizi verili kimlikler ve kazanılmış kimlikler olarak iki grupta ele alabiliriz. Her insanın içine doğduğu belirli bir toplumsal düzen vardır. Bu düzeni ırk, din, ulus ve aile üyeliği olarak örnekleyebiliriz ve bu düzen “aidiyet grupları” olarak isimlendirilmiştir. Bireyin tabi olduğu aidiyet grupları, bireyin verilmiş kimliklerini biçimlendirir. Ancak bireyin içine doğduğu bu aidiyet grupları çerçevesinde bireye aşılana normlar, zamanla bireyin sosyalleşmesi ve kendi benliğinin farkına varmaya başlamasıyla birlikte çevresindeki diğer kimliklerle karşılaştırılmaya ve sorgulanmaya başlanır. Bu doğrultuda da birey, aidiyet gruplarının ona vermiş olduğu birtakım kimlikleri benimseyip birtakım kimlikleri de reddederek verili kimlikleri kazanılmış kimliklere çevirebilir (Şimşek 2002: 34).

Aşağıda bu çalışma esnasında vurgulanacak olan etnik kimlik, dini kimlik ve sosyal kimlik kavramları hakkında yüzeysel tanımlamalar verilmiştir.

Etnik Kimlik, bireyin kendini belirli bir etnik gruba ait olma duygusuna karşı kendini konumlandığı noktadır (Akıncı 2014: 34).

Dini Kimlik, bireyin kendini tanımlarken inandığına inandığı dine karşı bağlılığını nitelendirmesidir ve dini kimlik etnik kimliğin yanında bulunan en temel destekçidir (Akıncı 2014: 35).

Sosyal Kimlik ise meslek ve politik görüşler gibi bireyin kendini topluma göre yani sosyal çevreye göre konumlandığı niteliklerdir. Kısaca bireyin içine doğduğu toplumsal normlara uygun olan davranışlarda bulunması olarak özetlenebilir (Yanık 2013: 229).

1.3. Göç

Göç kelimesinin anlamı TDK'da; siyasal, sosyal veya ekonomik nedenler gibi bireylerin yaşadığı yeri değiştirmesini gerektirecek nedenlerden dolayı bireylerin bir yerden başka bir yere, bir bölgeden başka bir bölgeye veya bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmesi olarak açıklanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4ed91586e572.12702585, 28 Ocak 2019'da erişildi).

Göç kavramı ile ilintili olan pek çok bilim dalı, dolayısıyla pek çok disiplin vardır ve bu disiplinlerin her biri göç kavramını kendi perspektiflerine göre yorumladığından dolayı göç kavramına ilişkin pek çok farklı tanımlama yapılmıştır (Sinha ve Ataullah 1987, Aktaran: Özcan 2017: 185-186).

Göç kavramı çerçevesinde ortaya konulan tanımlamalarda göç kavramı sınıflandırılırken genellikle göçün gerçekleştiği bölgeler arasındaki uzaklık temel alınır. Bu noktada da temel alınan uzaklık, bizi iç göç ve dış göç kavramlarına götürür. İç göç kavramına açıklık getirecek olursak; bir ülkenin harita üzerinde kesin ve net olarak belirtilmiş sınırları içerisinde yapılan yer değişimlerine vurgu yapılmıştır. Dış göç kavramına baktığımızda ise; bir ülkenin harita üzerinde kesin ve net olarak belirtilen sınırlarının ötesine geçerek bir başka ülkenin sınırları içine yerleşmeye vurgu yapılmıştır (Lewis 1982, Aktaran: Özcan 2017: 186).

1.4. Göçmen

Göçmen kelimesinin anlamı TDK'da; yaşadığı yerden, ülkeden veya bölgeden başka bir ülke veya bölgeye yerleşmek için ayrılan kişi olarak açıklanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4f2a12788630.53162466, 28 Ocak 2019'da erişildi). Göçmenlik kavramı gönüllü olarak yapılan ülke ve bölge değişikliklerini ifade etmektedir.

Göçmen kavramı çoğunlukla mülteci ve sığınmacı kavramlarıyla birbirine karıştırılmakta ve yanlış anlamlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle bu kavramların da ne anlama geldiğini ve göçmenlik kavramıyla aralarındaki farkları açıklamanın yararlı olduğu düşünülmüştür.

Öncelikle mülteci kavramı; yaşadığı yerde hayati anlamda tehlikesi bulunan, zulüm gören veya zulüm görmekten korkan ve bu doğrultuda da uluslararası boyutta korunma talebinde bulunan ve bu talebi kabul görüp uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde korunan kişi olarak nitelendirilir (https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf, 28 Ocak 2019'da erişildi).

Sığınmacı ise, mülteci gibi hayatından endişe ettiği için korunma talebinde bulunan ancak bu talebi mülteciler gibi resmi olarak tanınmamış kişi olarak açıklanır (<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/483184.aspx> , 28 Ocak 2019'da erişildi).

1.5. Kuramsal Çerçeve

1.5.1. Kosova'da Nüfus ve Nüfusun Etnik Kökenlere Dağılımı

Kosova'da nüfus sayımı en son 2011 yılının Nisan ayında yapılmış ve bu sayım iki hafta sürmüştür. Yapılan nüfus sayımı sonucunda elde edilen resmi rakamlar çerçevesinde Kosova'da yerleşik olarak yaşayan nüfusun 1.739.825 kişi olduğu

açıklanmıştır. Ancak bu nüfus sayımına Kosova'nın Kuzeyinde bulunan Mitroviça şehrinin kuzey bölümündeki Leposaviç, Zveçan ve Zubin Potok belediyeleri Sırpların yoğunlukta olarak yaşadıkları bölgeler olması sebebiyle dahil edilmemiştir. 2011 yılında yapılan sayıma göre nüfusun etnik kökenlere dağılımının: %92,93 oranla Arnavutların nüfusunun yoğunlukta olduğu ve Kosova'da yaşayan Türklerin nüfusunun %1,08'lik oranla 18.727.037 kişi olduğu açıklanan veriler arasındadır (<https://www.haberler.com/kosova-nin-nufusu-1-milyon-740-bin-3956368-haberi/>, 2 Mart 2019'da erişildi).

İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İHH) tarafından yayınlanan verilerde ise Kosova'nın 2016 yılındaki tahmini nüfusunun 1.816.200 kişi olduğu belirtilmiştir. Nüfusun etnik kökenlere dağılımının da; %92,9 Arnavut, %1,6 Boşnak, %1,5 Sırp, %1,1 Türk ve %2,9 diğer etnik kökenler olduğu belirtilmiştir (https://insamer.com/tr/kosova_513.htm, 2 Mart 2019'da erişildi).

Kosova İstatistik Kurumu tarafından 2017 yılında yapılan çalışmalara göre ise; Kosova'da yaşayan toplam nüfusun 2016 yılının sonlarında 1.783.531 kişi olduğu tahmin edilmektedir. (<http://ask.rks-gov.net/media/4174/estimation-kosovo-population-2017.pdf>, 2 Mart 2019'da erişildi).

Kosova'da yapılan son nüfus sayımının 2011 yılında yapılmış olmasından dolayı Kosova'nın nüfusuna dair elimizde kesin ve net veriler olmamakla birlikte, yukarıda da görülebileceği gibi pek çok farklı kaynaktan ülkenin nüfusu ve nüfusun etnik kökenlere oranı tahmini veriler bazında hesaplanmıştır.

1.5.2. Kosova'nın Dini Yapısı

2011 yılında yapılan nüfus sayımında resmi verilere dayanarak ulaşılan nüfusun dini kimliklere oranı; 1.660.598 kişi ile %95,7 Müslüman, 38.223 kişi ile %2,2 Katolik, 25.685 kişi ile %1,5 Ortodoks, 1.120 kişi ile %0,1 diğer, 1.209 kişi ile %0,1 ateist ve 7.077 kişinin de dini görüşlerini beyan etmekten kaçındığı tespit edilmiştir (<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,10790>, 2 Mart 2019'da erişildi).

Kosova'da yaşayan nüfusun 2016 yılı için yapılan tahmini nüfus değerlendirmesinin devamında yer alan nüfusun dini kimliklere oranına baktığımızda ise; %95 Müslüman, %1,5 Ortodoks Hristiyan, %2,2 Katolik ve %1,3 diğer kimlikleri kapsadığını görebiliriz (https://insamer.com/tr/kosova_513.htm, 2 Mart 2019'da erişildi).

Kosova'da yapılan son nüfus sayımının ve nüfus sayımına bağlı olarak yapılan dini kimlik analizinin 2011 yılında yapılmış olması, bizi sayısal anlamda net bir bilgiye ulaşmaktan alıkoyuyor olsa da 2011 yılında olduğu gibi 2016 yılında yapılan nüfus tahminlerinde de Kosova'da yaşayan nüfusun ağırlıklı dini kimliğinin Müslüman olduğu değişmemektedir. İki kaynaktan da görülebileceği gibi Kosova'da yaşayan Müslüman oranı %95 oranına sahiptir.

1.5.3. Kosova'da Dinler

1.5.3.1. İslam

Kosova nüfusunun %90'ından fazlasını oluşturan Arnavutlar Müslüman olmadan önce Hristiyan, Hristiyan olmadan önce ise Politeistlerdi. 313 yılından 14. Yüzyıla kadar geçen süreçte ise Arnavutlar üzerinde Hristiyanlık hakimdi (Ciroka 2006, Aktaran: Rahimi 2013: 42). Ek olarak; İslamiyet'in Balkanlara gelişinin ve yayılmasının Osmanlı dönemine dayandığı söyleniyor olsa da Arnavutlar, ticaret yoluyla veya askeri ya da sivil gruplarla kurdukları iletişimlerle İslamiyet ile tanışmışlardır (Anamolli 2002, Aktaran: Rahimi 2013: 42).

İslam inancının Osmanlı'dan önce 11. yüzyılda Balkanlar'a Sicilya, Macaristan ve İspanya üzerinden pek çok yolla ulaşmış olduğu çeşitli kaynaklarda anlatılmaktadır. Bu yollar ticaretin yanı sıra; Arapların 827 yılında Sicilya'yı işgal etmesi, İslam dinine mensup kişilerin topluca veya bireysel olarak göç etmesi gibi yollar olarak açıklanabilir (İbrahimi 1997, Aktaran: Gashi 2008: 24-25).

14. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a gelişiyle İslamiyet'in Balkanlara resmen ulaştığı yüzyıl olarak nitelendirilebilir. Osmanlı Devleti'nin 1389 yılında Kosova Savaşı'nı kazanması bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini kesinleştirmiştir. Bu sayede Kosova'da çoğunluk olarak bulunan Arnavutlar Müslümanlığı benimsemeye başlamışlardır. Ancak Arnavutların İslamiyet'i benimsemeleri zorlamalarla değil kendiliğinden ve Arnavutların kendi istekleriyle gerçekleşen bir süreç olmuştur. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin tüm dinlere ve etnik kimliklere karşı hoşgörülü yapısı çok büyük bir etken olmuştur (Yılmaz 2005: 23-24).

17. yüzyıla gelindiğinde ise Kosova bölgesinin nüfusunun yüksek bir bölümü İslamiyet'i benimsemişti. Bu sayede bölgenin neredeyse tüm şehirlerinde pek çok cami, şadırvan, tekke, medrese, kütüphane ve türbe gibi yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar, şehrin dokusunu oldukça değiştirmiştir (İbrahimgil 1998, Aktaran: Gashi 2008: 26).

Kosova'da yaşayan halkın, Osmanlı'nın gelişiyle birlikte resmi olarak İslamiyet ile tanışmasından sonra İslamiyet'i kendi istekleriyle benimsemelerinden ve yeri doldurulamaz olarak görmelerinden dolayı İslamiyet günümüzde de hala Kosova bölgesinde en yoğun olan dini inançtır.

1.5.3.2. Hristiyanlık

Balkanlar'da Hristiyanlık özellikle 4. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. 4. ve 9. yüzyıllar arasındaki süreç Hristiyanlığın Balkanlarda ve özellikle Kosova'da en yaygın olduğu dönemlerdi. 11.yüzyılda ise yerini İslamiyet'e bırakmıştır (Ciroka 2006, Aktaran: Rahimi 2013: 50).

Kosova'da Arnavutların tümü 1054 yılına kadar Hristiyanlığa inanmaktaydılar. Ancak bu tarihten sonra yaşanan önemli bir kırılma Arnavutların inancının da ikiye bölünmesine neden olmuştur. Bu kırılma noktası Kilisenin Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla birlikte Hristiyanlığın kendi içinde parçalanmasıdır. Yaşanan bu kırılma noktasından sonra Arnavutlar, kendi içinde Roma Katolik mezhebine ve Doğu Ortodoks mezhebine inananlar olarak ikiye ayrılmışlardır (Krasniqi 1992, Aktaran: Gashi 2008:

21). Ek olarak; bu durum ulusların da bölünmesine neden olmuştur. Bulgarlar, Yunanlar, Romenler ve Sırlar Ortodoks olurken; Hırvatlar ve Slovaklar Katolik mezhebinde kalmışlardır (Gerger, Aktaran: Gashi 2008: 22).

1.5.4. Kosova'da Türk Nüfusu ve Kimlik Problemi

Kosova'ya yaşayan Türklerin nüfusu, Kosova Türkleri başlığının içinde ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Çünkü yaşanan siyasal karmaşaların çerçevesinde Kosova'da Türklerin nüfus durumu da karmaşık bir çerçeve çizmektedir. Kosova Türklerinin tarihsel geçmişi başlığında da belirtildiği gibi Kosova'da 1951 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında Türk nüfusuna rastlanmamaktadır. Bu bölümde bu durumun nedenlerine değinilecektir.

Siyasi durumun dengesizliği, özellikle azınlıklar açısından kimlik değişkenliğine neden olabilmektedir. Hakim ulusun baskıcı ve asimile etmeye yönelik nüfus politikaları, azınlıkların kimliklerini kendi güvenlikleri açısından değiştirmek durumunda bırakabilir. 1948 yılında yapılan nüfus sayımına kadar Türkler için de bu şekilde olmuştur. Türkiye'nin Batı ittifakına yakın olması ve Türklerin komünizm karşıtlığına ek olarak; Türklerin Yugoslavya içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını hatırlatmaları nedeniyle Türk karşıtı bir politika ile karşı karşıya kalıp zulme uğramışlardır. Dolayısıyla bu durum, 1948 yılındaki nüfus sayımında Yugoslavya genelinde kendini nüfusa Türk olarak kaydettirenlerin sayısı yalnızca 95.940 kişi olması ile sonuçlanmıştır. Hayatlarından endişe eden Türkler kendilerini nüfusa Arnavut veya Çingene olarak kaydettirmişlerdir. Fakat 1948 yılından beş yıl sonra, 1953 yılında yapılan nüfus sayımında bu durum tersine dönmüş ve Yugoslavya'da bulunan Türk nüfusunda sıçrama yaşanmıştır. 1953 yılında yapılan nüfus sayımında Türklerin nüfusu 203.908 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu sıçramanın nedeni; Balkan Paketi'ne konulan Türklerin Yugoslavya'dan gönüllü olarak göç edebilmelerini sağlayan bir madde idi. Bu maddenin Balkan Paketi'ne eklenmesiyle birlikte Türkiye'ye göç edebilmek adına Türklerin yanı sıra Arnavutlar ve Çingeneler de kendilerini Türk olarak nüfusa kaydettirmişlerdir (Gökdağ 2013: 164).

1991 yılında yapılan sayımda Türklerin nüfusu 12.000 olarak belirlenmiştir. 2000'li yıllarda ise AGİT istatistikleri Kosova'daki Türk nüfusunun 15.000 ile 20.000 kişi arasında olduğu belirtmiştir. Ancak Kosova Türkleri, AGİT istatistiklerinin gerçeği yansıtmadığını ve Türk nüfusunun 50.000 ile 60.000 kişi arasında olduğunu dile getirmişlerdir. Kosova İstatistik Kurumunun verilerine göre 2006 yılında Kosova'da yaşayan Türklerin nüfusu 8400 kişi civarındadır (Oruç 2013: 187-188).

II. BÖLÜM

2. TÜRKLERİN BALKANLARA GELİŞİ

Prizren’de yaşayan Kosova Türklerinin etnik ve dini kimlik algılarını ve aidiyet bilincini daha iyi anlayabilmek için Kosova Türklerinin Balkanlara gelişine kadar uzanan sürecine en azından yüzeysel olarak hâkim olmamız önemlidir. Çünkü toplumlar, tarihleriyle bir bütündür. Bu nedenle kimlik algıları ve aidiyet bilinçleri gibi spesifik konularda geçmişlerinden ayrı incelenmeleri, geçmişteki tecrübelerini yok saymak anlamına gelebileceğinden tam anlamıyla objektif veya objektife olabildiğince yakın sonuçlar elde edebilmemizin önünde büyük bir engel oluşturabilir.

Balkanların tarihsel süreci göz önüne alındığında Türklerin Balkan tarihi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Türklerin Balkanlara gelişi, Osmanlı döneminin de öncesine dayanmaktadır. Türk kavimlerinin balkanlara yerleşmeye başlaması 6. Yüzyıla dayanmaktadır. Kuzeyden gelen Türkler, yerleştikleri bölgelerde pek çok beylik kurarak Deli Orman ve Varna’dan Tuna’ya kadar uzanan bir bölgeyi Türklerin yerleşim alanı haline getirmişlerdir. Türklerin Balkanlara güneyden attığı ilk adım ise 1261 yılında Selçuk Sultanı İzzettin Keykavus’un Moğol İmparatorluğundan kaçıp Bizans’a sığınması ile atılmıştır. İzzettin Keykavus’un Bizans’a sığınması ile birlikte doğuda var olan Moğol baskısı Türklerin batıya yani Balkanlara yönelmelerine neden olmuştur. Kuzeyden gelen Türklerin aksine Güneyden gelen Türkler Hristiyanlığı benimsememiş, Müslümanlığı benimsemeye ve sürdürmeye, değerlerine sahip çıkmaya devam etmişlerdir (İnalçık 2005: 20-21).

Türklerin Balkanlara attığı ikinci adımı ise Osmanlı Dönemi olan 14.yüzyılda yaşamıştır. Osmanlı Devletinin Balkanları fetih sürecinde en büyük yardımcısı iskân politikası olmuştur. İskan politikası çerçevesinde, Balkanlarda fethedilen bölgelere

Türkler yerleştirilmiş ve bu sayede fethedilen bölgenin Türkleştirilmesi sağlanmıştır (İnbaşı 2003, Aktaran: Çelik 2013: 60).

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda fethettiği yerlere Türkleri yerleştirmelerinin bir diğer sebebi fethedilen yerlerin güvenliğinin sağlanmasıdır. Osmanlı'nın devam eden fetihleri karşısında kırsal bölgelerde yaşayan Hristiyan halklar balkanların dağlık kesimlerine veya iç bölgelerine yerleşmişlerdir. Bölgelerinden kaçan Hristiyanların yerine de Türkler yerleştirilmiştir (İnbaşı 2013: 288-289).

Osmanlı'nın Balkanlara adım attığı 14.yüzyıldan itibaren sergilediği hoşgörü ve koruma politikası himayesinde bulunan tüm uluslara din, dil ve ırk ayrımı aramaksızın tek bir çatı altında birleştirmesiyle 19. Yüzyılda Bulgarlar, Sırlar ve Yunanlıların ayaklanmasına kadar oldukça güçlü bir hâkimiyet sergilemesine katkı sağlamıştır (İnalçık 2005: 28).

17.yüzyılla birlikte Osmanlı'nın gücünün zayıflamaya başlaması, Balkanlarda yaşayan Türklerin Balkanların batısından doğusuna doğru göç etmelerine neden olmuştur. Ayrıca Balkanlarda 19. Yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan milliyetçilik akımları da Balkanlarda yaşayan Müslüman Türkleri olumsuz etkilemeye başlamıştır. Elde edilmiş olan istatistiklere göre; Osmanlı'nın balkanlardaki topraklarını yavaş yavaş kaybetmesi, Balkanların belirli bölgelerinde Türk nüfusunu yoğunlaştırmıştır. 1820'lerde Balkanlarda yaşayan Türkler nüfusun %27'lik kesimini, 1840'lı yıllarda %18'lik kesimini, 1890'lı yıllarda ise Balkanlarda yaşayan Türk nüfusu Balkanların toplam nüfusunun %29,1'lik kesimini oluşturmaktaydı (Karpaz 2003, Aktaran: Çelik 2013: 61-62).

Balkanlarda kurulan ulus devletlerin kurulma aşamalarındaki temel düşünce homojen bir yapı oluşturmaktı. Bu homojen yapı oluşturulmaya çalışılırken farklı etnik ve dini kökenleri göç ettirme, etnik temizlik, katliam gibi zorlayıcı aynı zamanda Türklerin yanı sıra Boşnaklar, Arnavutlar gibi Müslümanlar için de tehlikeli olan yollar izlenmiştir. Bu nedenle balkanlarda yaşayan Türklerin büyük bir kısmı yaşadıkları

bölgelerden daha güvenli olan bölgelere göç etmek durumunda kalmışlardır (Ağanoğlu 2001, Aktaran: Çelik 2013: 62).

1877 ve 1878 yıllarında yaşanan Osmanlı - Rus Harbi, Balkanlardan Anadolu'ya doğru yaşanan göçün en fazla olduğu zamanları işaret etmektedir. Helsinki İnsan Hakları Komitesinin Sırbistan temsilciliğinin raporundaki veriler, yalnızca 1912-1914 yılları arasında 302.907; 1918-1941 yılları arasında ise 276.489 Türkün Kosova'yı terk ettiğini göstermektedir. Fakat diğer kaynaklardaki veriler göz önüne alındığında bu sayıların içine Makedonya Türklerinin de dahil olduğu söylenebilir (Türbedar 2003: 74).

2.1. Yugoslavya Hakkında Genel Bilgiler

2.1.1. Yugoslavya'nın Coğrafi Durumu

Yugoslavya'nın coğrafi durumu, kuruluşundan dağılışına kadarki süreç boyunca birtakım değişiklikler göstermiştir. Bu değişimler nedeniyle Yugoslavya'nın coğrafi sınırlarını iki alt başlık olarak incelemek doğru olacaktır. Bu başlıklar çeşitli kaynaklarda “Eski Yugoslavya” ve “Yeni Yugoslavya” olarak isimlendirilmektedir.

Eski Yugoslavya'nın yani Yugoslav Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin coğrafi sınırlarına baktığımız zaman Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri ile Sırbistan'a bağlı olan Voyvodina ve Kosova özerk bölgeleri olarak altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu Cumhuriyetler ve özerk bölgelerin toplam alanı 226.000 kilometre karedir. 1992 yılında kurulan Yeni Yugoslavya (Sırbistan – Karadağ) ise eskiden Yugoslavya'ya bağlı olan dört cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesinden dolayı Eski Yugoslavya'nın yüz ölçümünün yarısından daha az alana sahiptir. Yeni Yugoslavya'yı “dağlık bölge” ve “ovalık bölge” olarak ikiye ayırabiliriz, çünkü devletin güney kısmını oluşturan Karadağ ve Kosova dağlık; kuzey kısmını oluşturan Sırbistan ve Voyvodina ise

ovalıktır. Yugoslavya'nın makineli tarıma elverişli olan verimli toprakları Sırbistan ve Voyvodina bölgesinde bulunmaktadır (Demirel 2016: 85-86).

2.1.2. Yugoslavya'nın Tarihi

1918 yılında I. Dünya Savaşının hemen ardından Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı üzerine temelleri atılan Yugoslavya, aslında I. Dünya Savaşının sonrasında değişen dünya dengelerinin bir sonucu olarak adlandırılabilir (Bozboru 2005, Aktaran: Çelik 2013: 27).

Yugoslavya Krallığı'nın bünyesinde bulunan etnik çeşitliliğin nüfus yüzdesine oranı %43 Sırp, %23 Hırvat, %8,5 Sloven, %6 Boşnak Müslüman, %5 Makedon, %3,6 Çingeneler ve Macarlar gibi diğer etnik kökenler ise %14'tür (Bora 2018: 44).

Yapılan pek çok görüşmenin ardından, 1917 yılının Temmuz ayında Korfu'da imzalanan bir bildiriyle bir Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu bildirin içeriğinde yeni kurulan SHS Krallığı'nın yapısal çerçevesinin parlamenter monarşi olması belirlenmişti. (Crnobrnja 1996, Aktaran: Kenar 2005: 42).

Savaştan sonra bir SHS Krallığı'nın kurulmasına karar verildiğinin ve devletin de dini serbestliği savunan, kiril ve latin alfabesinin eşitliğini kabul eden, aynı zamanda demokratik ve bağımsız bir yapıda olacağını altı bildiride çizilmiştir (Castellan 1995, Aktaran: Çelik 2013: 28).

Sırlar ve Karadağlılar Kiril alfabesini kullanırken; Slovenya ve Hırvatistan Latin alfabesini kullanıyordu. Ayrıca yeni kurulan Yugoslavya'nın nüfusunu oluşturan halklar olan Sırların mezhebi Ortodoksluk iken; Slovenya ve Hırvatistan halkı Katolik mezhebine inanıyorlardı. Öte yandan ülkede Müslümanlar da vardı (Bora 2018: 45). Bu durum yeni kurulan Yugoslavya'nın neden her dine ve halkların kullandıkları alfabelere eşit seviyede yaklaşmaya çalıştığını açıklar niteliktedir.

Yeni kurulan Yugoslavya'nın siyasi hayatı da oldukça çalkantılıydı. İlk etapta sayısı kırka yakın parti kurulmuştu. Ancak kurulan bu partilerin yalnızca iki tanesi (Burjuva Demokratik Parti ve Yugoslavya Komünist Partisi) milliyetçiliği bir kenara bırakmış ve eşitlikçi yapıdaydı, geriye kalan partilerin çoğunun milli çerçevede kurulması ise çekişmelerin başlayacağı noktaydı. 1920 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerde Sırp Radikal Partisinden ayrılan milletvekillerinin kurduğu Demokratik Parti (DP) meclisteki 419 sandalyenin 92 tanesini kazandı ve bu durum en büyük parti olmasına neden oldu (Bora 2018: 45-46).

Seçimlerden yaklaşık bir ay sonra, Bosna ve Slovenya'da YKP'nin desteğiyle ayaklanan maden işçileri greve başladı. Ancak grevler ve ayaklanmalar bastırıldı. Bu yaşananlar Aralık ayının sonlarında komünist yapıyı derinden etkileyecek yasal düzenlemeler yapılmasının önünü açmış, adeta bir sebep vermiş oldu. Yeni yasal düzenlemelerin önünün açılmasıyla birlikte, 1921 yılının Haziran ayında İşçileri Bakanının YKP tarafından illegal olarak kurulan Kızıl Adalet adlı grup tarafından öldürülmesi "Kamu Güvenliği ve Düzeni Koruma Yasası"nın çıkarılmasına neden oldu. Bu yasa YKP'nin aldığı en kuvvetli darbe olmuştur. Bunun nedeni, bu yasanın komünist milletvekillerinin dokunulmazlığını kaldırarak YKP'nin binlerce üyesinin tutuklatılmasını sağlaması ve YKP'nin kapatılmasına neden olmasıdır (Bora 2018: 47).

Çıkan yasa tasarıları ve kanunlarla yönetim, eşitlikçi boyuttan yavaş yavaş Sırp milliyetçiliğinin hakim olduğu bir yönetim yapısına doğru değişmeye başladı. 1921 yılından itibaren başlayan bu değişim sürecinde 1929 yılının Ocak ayında Kral Alexander Karayorgieviç'in yönetime el koyması ve 1921 anayasasını ve parlamentoyu geçersiz sayarak yönetime el koymasıyla birlikte Yugoslavya'da Sırpların baskın olduğu bir yönetim devreye girmiştir. Aynı yılın Ekim ayında da Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olan devletin adı Yugoslavya Krallığına dönüşerek dokuz bölgeye ayrılmış ve Sırp egemenliğinin boyutlarını ortaya konan yeni bir anayasa yürürlüğe konmuştur (Bora 2018: 50).

1920 ile 1930 yılları arasında tek değişen, Yugoslavya'nın değişen yönetimi değildi. O yıllar arasına denk gelen dünya ekonomik bunalımının etkileri de

Yugoslavya'nın üzerinde yıpratıcı bir unsur olmuştu. Öte yandan, ilerleyen yıllarda Almanya'nın yayılmacı politikası da Yugoslavya'yı oldukça zor durumda bırakmıştı. 1940 ve 1941 yıllarında Almanya Yugoslavya'yı Japonya, İtalya ve Almanya'nın bir arada olduğu Faşist Miğferi'ne katılması için sıkıştırmaktaydı. Bu baskıya dayanamayan Yugoslavya 1941 yılının Mart ayında Miğfer'e katılma anlaşmasını imzalamak durumunda kaldı. Ancak ordu, yapılan bu anlaşmayı büyük bir tepki ile karşıladı ve anlaşmanın yapıldığı tarihten iki gün sonra Kral düşürüldü ve yönetime el koyuldu. Almanya'nın bu duruma tepkisi ise gecikmedi ve Almanya 6 Nisan 1941 yılında Belgrad'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girdi. Yalnızca on bir gün direnebilen Yugoslav ordusu 17 Nisan'da teslim oldu (Bora 2018: 50-51).

Almanların Yugoslavya'yı işgal etmesinden sonra Yugoslavya cephesinden ilk direniş Sırp milliyetçilerinden oluşan bir örgüt olan ve Anavatan İçin Kurtuluş Ordusu olarak nitelendirilen Çetnikler tarafından atılmıştır. Aslında bu örgütün istediği Sırpların baskın olduğu eski rejimin devamlılığını sürdürebilmektir. Direnişin ikinci adımı ise; Josip Broz Tito tarafından öncülük edilen bir silahlı kuvvet grubu olan Partizan hareketiydi. Partizanların nihai amacı; Çetniklerin aksine Yugoslavya'nın eski yönetimini birebir yeniden kurmak değil; öncelikle işgal kuvvetlerini ülkeden çıkarmak, sonrasında da Komünist Parti'nin liderliğinde komünist bir yapı inşa etmektir. Alman işgaline karşı ortaya çıkan bu iki örgüt amaçları doğrultusunda kendilerine belirledikleri yöntemler farklı olsa da bir süre işgalci kuvvetlere karşı birlikte yan yana hareket etmiş, ancak bir süre sonra ideolojik ayrılıklar ve çatışmalar nedeniyle karşı karşıya gelmiştir (Ülger 2016: 45-46).

Savaş Almanlar için gittikçe kötüye gitmeye başlamış ve 1944 yılının başlarında Almanların savaşı kaybedeceği anlaşılmaya başlamıştı. Almanların geri çekilmeye başlamasıyla Tito Belgrad'a girdi; Mihayloviç öncülüğünde hareket eden Çetnikler ise Bosna'ya çekildi. Mihayloviç 1945 yılında idam edildi. Aynı yılın devam eden aylarında Krallık ortadan kaldırıldı ve yerine Yugoslavya Federal Halk Devleti kurularak yapılan seçimle Tito başa getirildi (Ülger 2016: 51).

Balkanların tarihi geçmişten günümüze ele alındığında Yugoslavya'nın durumu, "Birinci Yugoslavya" ve "İkinci Yugoslavya" olarak iki bölümde ele alınmıştır. Almanya'nın 1941 yılında Yugoslavya'yı işgal etmesine kadar olan dönem "Birinci Yugoslavya" olarak adlandırılırken; "İkinci Yugoslavya" Josip Broz Tito tarafından II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulacak ve 1980 yılına kadar da Tito idaresinde kalacaktır (Ülger 2016: 53).

İkinci Yugoslavya'yı kuran Tito'nun temel amacı, birçok farklı etnik kökenin Yugoslavya çatısı altında yaşamasından dolayı Eski Yugoslavya krallığında ortaya çıkmış olan etnik çatışmaların önüne geçecek bir federal devlet yapısı kurmaktır (Kenar 2005: 71).

İkinci Yugoslavya'nın ideolojisi inşa edilirken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) sosyalizm modeli ve Stalin'in uygulamaları örnek alınmıştır. Ancak ilerleyen süreçte yasal düzenlemelerle yapılan birtakım yenilikler, SSCB'nin sosyalizm modelinin dışına ve Yugoslavya modeli bir sosyalizmi ortaya çıkarmıştır. Ek olarak Tito, sosyalist ülkelerin arasında bir dayanışma olması gerektiğini düşünüyor ancak bu uğurda SSCB'nin boyunduruğu altında kalmak da istemiyordu (Ülger 2016: 55).

1946 yılının 31 Ocak'ında yürürlüğe konan yeni Anayasayla birlikte, 18 yaşını dolduran Yugoslav vatandaşlarına verilen oy kullanma hakkı aynı zamanda bu yenilikle Sosyalist Yugoslavya'nın toplumsal anlamdaki gelişmelerinde ilk adımı olmuştur. Ayrıca 1946 yılında çıkarılan yeni bir yasayla, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yönetimi devlete devredilen tüm şirketlerin durumunun yeniden düzenlenmesi ele alınmıştır. Bu yasayla amaçlanan, işçilerin çalıştıkları fabrikaların kendilerine aitmiş gibi hissederek özveri ve hevesle çalışmalarını sağlamaktır (Koka 2013: 25-26).

1947 yılında, sekiz Avrupa Komünist Partisini bir araya getiren Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu (İnformbüro) adında bir oluşum kurulmuştur. İnformbüro'nun nihai hedefi diğer komünist partileri tek bir merkezde toplamak ve tek bir kişiye, Stalin'e bağlı kılmaktır. Ancak Tito'nun SSCB'ye ve dolayısıyla Stalin'e bağlanmak istememesi üzerine İnformbüro ve Stalin Yugoslavya'nın yönetim politikalarını hedef almıştır. İnformbüro ve SSCB'nin bu tutumuna ve isteklerine boyun

eğmeyen YKP örgütten çıktı. Bu olay Tito'nun yönetimi için dönüm noktalarından biri olarak görülmektedir. Çünkü Tito'nun SSCB'ye boyun eğmemesi YKP'yi ve Yugoslav halkını Tito'ya bağlayan bir bağ görevi görmüştür (Koka 2013: 27).

Sovyetlerin uyguladığı yöntemleri gerçek sosyalizm olarak görmeyen ve bu nedenle eleştirilerde bulunan Yugoslav hükümeti, sosyalizme ulaşmanın tek bir yola bağlı olmadığını ve farklı yollardan gidilerek yani farklı yöntemler uygulanarak da sosyalist düzene erişilebileceğini düşünüyordu. Bu doğrultuda çalışmalar yapmaya başlayan Yugoslav teorisyenler, kendi yöntemlerini geliştirmeye başladılar. Temel düşünce; her Doğu Avrupa ülkesinin gereksinimlerinin farklı oluşu ve tek bir yoldan ziyade her bir ülkenin kendi özelliklerine ve imkânlarına has yöntemler geliştirmesinin mantıklı bir çözüm olacağıydı (Jelavich 2015: 414-415).

İlerleyen süreçte Yugoslav teorisyenlerin Yugoslavya için geliştirdiği sosyalizm modeli “özyönetimci sosyalizm” olarak adlandırılıyordu. Özyönetimci sosyalizmin adımları 1950'li yıllarda atılmaya başlandı. 1950'li yıllarda atılan bu adımların hedefi mülkiyetin toplumsallaştırılmasıydı (Bora 2018: 73).

Yugoslavya'da kötüleşen ekonominin halk üzerindeki etkisi giderek artarken Amerika'dan, IMF'den ve bazı Avrupa ülkelerden yüksek miktarlarda borçların alınmasıyla birlikte ortaya çıkan enflasyon halkın huzursuzlanmasına neden olmuştur. Huzursuzlanan halkın işçi direnişleri ve iş bırakma noktasına gelmesi hükümeti yeni yollar arayışına iten etkenlerden biridir (Bora 2018: 80).

Özyönetimci sosyalizmin uygulanmasına geçildikten sonra ortaya çıkan problem: Yugoslavya'ya dahil olan Federal Cumhuriyetler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının devlet politikasındaki önceliğin az gelişmiş bölgelerde olmasına rağmen bir türlü kapatılmıyor olmasıydı. Bu noktada devreye alınan yöntem Pazar sosyalizmi oldu. 1965 yılında uygulamaya sokulmasına rağmen Pazar sosyalizmini, özyönetimci sosyalizmin devamı olarak görebiliriz. Pazar sosyalizmi kavramıyla ifade edilen yöntemi piyasa ekonomisi kurallarının Yugoslavya'nın sosyalist sisteminin

içinde olduğu gibi değil, hükümetin izin verdiği oranlarda ve şekillerde uygulanabilmesi olarak betimleyebiliriz (Ülger 2016: 61-62).

Ekonomik hayatı canlandırma çalışmalarının yanı sıra 1963 Anayasası ile yükselen milliyetçi taleplere de yanıt verilmiştir. Müslümanlar ilk kez 1963 anayasası ile ulus olarak kabul edilmiş ve 1971 yılında yapılan nüfus sayımı ile Müslümanların ulus olarak kabul edildiği kayıt altına alınmıştır (Malcolm 1999, Aktaran: Kenar 2005: 79). Ayrıca Arnavutlar da Yugoslavya'nın anayasal kurucu uluslarından biri olmak ve Kosova'yı Cumhuriyet yapmak istemişlerdir ancak Yugoslavya Arnavutların azınlık statüsünde kalmaya devam etmesini uygun görmüştür. Bunun nedeni ise; Yugoslavya'ya halihazırda komşu olarak bulunan Arnavut devletinin varlığıdır (Crnobrnja 1996, Aktaran: Kenar 2005: 80).

1963 anayasasından sonra halka tanınan özgürlüklerin büyük etkisiyle 1968 yılı, Yugoslavya'da rejime karşı örgütlü direnişlerin başladığı yıl olarak tarihte yerini almıştır. 1966 yılında İstihbarat Teşkilatı Başkanı Alexander Rankoviç'in görevden alınması, tanınan bu özgürlüklerin önünün bir anda daha da açılmasına neden olmuştur. Önü açılan özgürlükler, milliyetçi isyanları da beraberinde getirmiştir. Hırvat Baharı adıyla bilinen direniş bu direnişlerin en gözle görülen örneğidir. Hırvatistan'da bir grup Hırvat milliyetçiden oluşan bu örgüt, Hırvatistan'ın Yugoslavya içinde özerkliğini savunuyordu. Ayrıca 1967 yılında bir araya gelen Hırvat aydınların Hırvatça'nın ayrı bir dil olarak kabul edilmesini sağlamak amacıyla bir bildiri yayınlamasıyla birlikte Komünist Parti'nin çatısı altında olup da bildiriye imza verenler partiden ihraç edildiler (Cviic 1993, Aktaran: Ülger 2016: 66-67).

Milliyetçilik hareketlerinin görülmeye başlandığı ilk ulus olan Hırvatlardan sonra Kosova Arnavutları ve Makedonlar da özgürlüklerinin çerçevesinin genişletilmesini talep etmeye başlamışlardı. Bu doğrultuda Tito, 1971 yılında anayasada birtakım değişiklikler yaparak Cumhuriyetlerin hak ve özgürlüklerini genişletmeyi tercih etmiştir. Ayrıca Kosova Arnavutlarının 1970'lerin başında yarattığı huzursuzlukların üstesinden gelmek amacıyla Priştine'de bir Arnavut üniversitesi kurulmuş ve Arnavutça dilinde eğitim veren yeni okullar açılmıştır (Ülger 2016: 67-68).

1960'lı yıllar boyunca ve 1970'lerin başında yaşanan milliyetçilik isyanlarından sonra 21 Şubat 1974 yılında YSFC'nin yeni anayasası çıkarıldı. Bu yeni anayasada yine temel Yugoslavya Federal Cumhuriyetler Birliği'nin sınırları içinde yaşayan bütün ulusların haklarının birliği ve kardeşliği üzerine kurulmuştu. Bu anayasayla birlikte delege düzeni de sisteme dahil edilmişti. Delege düzeniyle işçi ve hükümet arasındaki bağın kurulması hedeflenmişti. Seçilen delegeler, işçilerin taleplerini hükümete iletmekle görevlendirilmişti. Bu yeni anayasa kabul edildikten sonra geçmişteki tüm anayasaların hükümleri geçersiz sayılmıştır. Tito'nun temelinde özyönetim kavramını barındıran yönetim algısı, her ne kadar diğer ülkeler tarafından ilginç bir deney olarak nitelendirilse de Yugoslavya'ya on yıllık refahı ve otuz beş yıllık huzur ve barışı getirmiştir. Hırvat ve Sırp milliyetçileri dışında kalan ılımlı halk Tito'yu desteklemiş ve birbirleriyle barış içinde yaşamışlardır. Ayrıca savaş sonrasında dünyaya gelen kuşaklar ulus ayrımlarını bir kenara bırakıp, kardeşlik bağına inanarak yaşamışlardır (Koka 2013: 30).

Tito'nun 4 Mayıs 1980 yılında ölmesiyle birlikte Yugoslavya'nın kıyamet günlerinin başlangıcının yaklaştığı anlaşılmıştı. Yugoslav rejiminin baş ideoloğu Edvard Kardelj'in de 1979 yılının Şubat'ında ölmesiyle Tito'nun çevresinde yönetimi devretme konusunda güvenebileceği kimse kalmamıştı. Bu nedenle son zamanlarında anayasada yer alan kolektif liderlik ilkesinin (devlet başkanlığının belirli aralıklarla cumhuriyet temsilcileri arasında değiştirilmesi) altını çizerek devletin düzeninin devamlılığını sağlamayı amaçladı (Bora 2018: 101).

Tito'nun ölümünden sonra hızla yükselişe geçen milliyetçilik Yugoslavya'nın sonu olmaya yaklaşıyordu. Düzenli aralıklarla değişen Cumhuriyet ve Özerk bölge liderlerinin siyasi politikalarında bir süre sonra milliyetçiliğin ön plana çıkmaya başlaması, liderlerin Yugoslavya halklarına tam anlamıyla hâkim olmasını ve bir arada kalmalarını sağlamasını engelleyen en temel faktörlerden biridir. Bu durum Yugoslavya'nın dağılıp sürecini hızlandırmıştır (Ülger 2016: 70).

1980'ler boyunca Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandıran tek etken milliyetçilik değildi. Milliyetçilik fikrinin yanı sıra, gittikçe kötüleşmeye başlayan

ekonomi ve siyasi yönetim de Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandıran diğer önemli faktörlerdendir. Başbakan Ante Markoviç'in unvanının devamlılığını sürdürme isteği ile Sırpların milliyetçi isteklerine boyun eğmesi, Kosova olaylarının karşısında suskunluğunu bozmaması ve ülkenin belirli yerlerinde çıkan ayaklanmaları anormal karşılamaması gibi olaylar silsilesi bir araya geldiğinde, bütün bunlar Markoviç'in bir yönetici olarak inanılabilirliğini yitirmesine sebep olmuştur. Bu örneklerle ek olarak, kendisine Tito'nun ilkelerini benimsemiş olan Yugoslav Halk Ordusu ile Yugoslavya'nın yeni yönetim biçimi olan kolektif başkanlık sisteminin ideolojilerinin uyuşmaması da JNA'nın dengelerini sarsmıştır (Vukadinovic 2002, Aktaran: Kenar 2005: 133).

1981 yılında ortaya çıkan ilk milliyetçi isyan Kosova ayaklanması olarak bilinmektedir. Priştine Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir grubun öncelikle Arnavut tarih profesörü Ahmet Malloku'nun tutuklanmasıyla birlikte üniversiteye toplanmaları yemeklerin iyileştirilmesi talebiyle devam etmiş ve taleplere siyasi beklentilerin de eklenmesiyle işin rengi değişmiştir. Priştine'den Kosova'daki okullara, Kosova'daki okullardan da Arnavut öğrenciler vasıtasıyla Yugoslavya'daki Üniversitelere yayılan bu protesto eylemleri ordunun Kosova'ya müdahale etmesi ile bastırılmıştır. Ancak, bastırılan ayaklanmanın bilançosu Kosova için ağır olmuştur. Ayaklanmanın bastırılma süreci boyunca medyanın hiçbir şekilde Kosova'ya girişine izin verilmemiştir. Ayaklanmanın bastırılma süreci boyunca yüzlerce öğrenci okullarından atılmış, bine yakın kişi Parti'den atılmış ve yaklaşık iki bin Arnavut hapse atılmıştır (Bora 2018: 105-106).

Milliyetçilik adına yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Yugoslav kimliğinin çöküşü için 1989 yılını işaret edebiliriz. Bu dönemde Yugoslavya'da yaşayanlar artık daha fazla Yugoslav kimliğiyle anılmak istemiyor, kendi etnik kökenlerine ait olan Sırp, Hırvat, Sloven gibi etnik kimlikler ile anılmak istiyorlardı (Ramet 2001, Aktaran: Kenar 2005: 134). 1991 yılında Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dahil olan altı cumhuriyetin yöneticileri Yugoslavya'nın dağılma sürecinin önüne geçmek adına birçok toplantı yapmışlardır. Toplantılar esnasında yaşanan tartışmalarda milliyetçilik

öğelerinin ortaya çıkması Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin daha fazla bir arada tutmanın olanaksızlığının bir göstergesiydi (Kenar 2005: 135-136).

Bağımsızlık uğruna Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden ayrılma adına ilk adımı atan Cumhuriyet, Slovenya olmuştur. 1987 yılıyla birlikte kendi içinde bir bağımsız olma fikri oluşturmaya başlayan Slovenya, 1991 yılına kadar bu fikirden vazgeçmeyerek çabasını sürdürmüştür. Slovenya'nın bağımsızlık yolunda gösterdiği bu direnç Sırbistan ve Karadağ gibi bölgelerde yaşayan Sırpların tepkisini yoğun şekilde çekmiş ancak Sırpların verdiği tepkiler Slovenya'nın geri adım atmasını sağlayamamıştır. Slovenya, 1990 yılında yeni bir hükümet kurmuş ve yaptığı halk oylamasıyla bağımsız Slovenya Cumhuriyeti adına %88 oranında bir çoğunluğu arkasına almıştır. Bu oylamanın üzerinden de çok geçmeden 25 Haziran 1991 tarihinde Sloven Meclisi YSCB'den ayrılmayı kabul etmiştir. Slovenya'nın bağımsızlık adına tam anlamıyla harekete geçmesi üzerine JNA karşı atağa geçmiş ve toplamda yedi gün süren bir çatışma başlamıştır. Sonuç olarak Slovenya'nın bağımsızlığı YSCB tarafından, 13 Ağustos 1992 tarihinde kabul edilmiştir (Alkan 2013: 43-45).

YSCB'ye dahil cumhuriyetlerden bağımsızlık yolunda kesin olarak atılan ikinci adım Hırvatistan'dan gelmiştir. Hırvatistan'ın bağımsızlık adına vermeye çalıştığı sinyaller Tito'nun ölümünden de önceye de dayanmaktaydı. Hırvatların ara ara verdiği bağımsızlık sinyallerinin nedenleri üç başlıkta ele alınabilir. Birincisi; Sırpların Yugoslavya'nın politik hayatında Hırvatlardan çok daha fazla etkili olması, ikincisi; YSCB'yi oluşturan federal cumhuriyetlerin gelirlerinin belirli bir oranının merkeze aktarılacak zorunda olması, üçüncüsü de Hırvatistan'ın coğrafi olarak Batı Avrupa'ya yakın olması ve Latin Katolik Batı Medeniyeti havzasına dahil olmasıdır. Hırvatistan'ın bağımsızlık adına attığı ilk resmi adım çok partili hayata geçiştir. Sonraki süreçte 1991 yılında yapılan seçimlerde halkın %94'ü bağımsızlık için oy vermişti ve bu durumda 25 Haziran 1991 yılında Slovenya ile aynı tarihte Hırvatistan'ın da bağımsızlıkla alakalı anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Hırvatistan'ın ilerleyen süreçte geri adım atmaması sonucunda Slovenya'nın da bağımsızlığının kabul edildiği gün olan 13 Ağustos 1992 tarihinde Hırvatistan'ın bağımsızlığı Yugoslavya tarafından kabul edilmiştir (Alkan 2013: 45-47).

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra gözler bu cumhuriyetlerle paralel süreçler izleyen ve nüfusunun %44'ü Müslüman olan Bosna Hersek'e çevrildi. Bosna Hersek sınırları içinde bulunan Sırp güçler, Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinden çekindiklerinden dolayı olası bir bağımsızlık talebinde bu talebi kabul etmeyeceklerini ve Yugoslavya sınırlarının içinde kalmak istediklerini belirtmişlerdir (Ülger 2016: 126). Aslında bu durum, Milosevic'in öncülüğünü yaptığı Büyük Sırbistan idealinin dışı vurumu olmuştur. Bunun nedeni; Sırpların Büyük Sırbistan idealine Bosna Hersek'in bazı doğu ve güney bölgelerinin de dahil sayılmış olmasıdır. Bosna Hersek'teki Sırp Milli Konseyi, Batı Sırbistan'ın hemen kurulmasını talep ediyorlardı. Bazı Sırp milliyetçileri de Boşnakların Müslümanlaştırılmış Sırp olduklarını öne sürüyor ve eski dinlerine geri dönmelerinin mümkün olduğunu dile getiriyorlardı (Bora 2018: 154). Fazlasıyla tartışmalı geçen süreç sonunda halkın %63'ünün katılımıyla yapılan referandumdan çıkan %99,4'lük bağımsızlık talebi Cumhurbaşkanı İzzetbegović'in 3 Mart 1992 tarihinde Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi için yeterliydi (Ülger 2016: 129). Avrupa topluluğu ve ABD ise Bosna Hersek'in bağımsızlığını 7 Nisan 1992 tarihinde resmen tanımıştır (Keesing's Contemporary Archives 2002, Aktaran: Ülger 2016: 129).

YSCB'nin içinde yer alan bir başka Cumhuriyet olan Makedonya'da işler Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek'ten biraz daha farklıydı. Makedonya'da etnik çeşitliliğin nüfusa dağılımına baktığımızda; Makedonların nüfusun %67'sini, Arnavutların %25'ini Türkler, Bulgarlar, Sırp, Boşnaklar, Romanlar ve Pomaklar gibi diğer etnik kökenlerin ise nüfusun kalan %8'ini oluşturduğunu söyleyebiliriz (Ülger 2016: 130).

Makedonya'ya baktığımızda, burada yeşeren Makedon milliyetçiliğinin Sırbistan'da da olduğu gibi Arnavut karşıtı olduğunu söyleyebiliriz. 1989 yılında Makedonya Anayasası'nda yapılan bir değişiklik Makedonya'nın çatısı altında yaşayan diğer etnik kökenlerin huzursuz olmasına neden olmuştu. Etnik kökenler arasında huzursuzluğa neden olan bu değişiklik; devletin eski adı olan "Makedon, Arnavut, Türk ve Diğer Halk ve Etnik Grupların Cumhuriyeti" nin "Makedonlar ve Diğer Halk ve Etnik Grupların Cumhuriyeti" olarak değiştirilmesidir. İlk başlarda Makedonya'nın

bağımsızlığı düşüncesinin diğer cumhuriyetlerin bağımsızlığının düşüncesi kadar kuvvetli olmayışı, Makedonya'nın siyasal ve iktisadi alanlarda diğer cumhuriyetlerden daha güçsüz olmasıyla açıklanabilir (Bora 2018: 155-156).

YSCB genelinde yükselen milliyetçilik hareketleri Makedonya'da da yükselmeye başlamıştı. Bunun en önemli kanıtını, 1990 yılında yapılan seçimlerde hiçbir partinin başa gelememesi olarak ele alabiliriz. Bu durumda 1991 yılında tüm siyasal partilerin bir arada temsil edildiği bir koalisyon hükümeti kurulmak durumunda kalınmıştı. Bağımsızlık söz konusu olduğunda Makedonya genel olarak iktisadi ve siyasi güçsüzlüğü nedeniyle Yugoslavya çatısı altında kalmak istese de parlamento 25 Ocak 1991 tarihinde Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etti. Ancak Makedonya'nın diğer cumhuriyetlerden dikkate değer bir farkı bulunuyordu. Bu fark; diğer cumhuriyetlerin Makedonya üzerinde hak iddia ediyor olmalarıydı ve Makedonya bu hak iddialarına karşı fiziksel bir savunma yapabilecek güçte değildi. Makedonya'nın bağımsızlığı 1992 yılı boyunca bir tanınma mücadelesi haline dönüşmüştür. Türkiye Makedonya'nın bağımsızlığını 1992 yılının Ocak ayında, Rusya ise Ağustos ayında tanımıştır. Ancak Makedonya'nın BM üyeliği Yunanistan'ın isim itirazları nedeniyle Eski Yugoslavya Makedon Cumhuriyeti olarak kabul edilmiştir (Ülger 2016: 132-134).

Yugoslavya'nın dağılmasının bir diğer sebebi de ekonominin çökmesiydi. 1980'lerin başlarından itibaren kişi başına düşen gelirlerin azalmaya başlaması, işsizliğin artması ve enflasyonun yükselmesi gibi sonuçlar Yugoslavya'nın ekonomisinin gerilemeye başladığının en büyük göstergesidir (Alkan 2013: 38). Yani Yugoslavya'nın dağılışı yalnızca Tito'nun ölümünden sonra dengede tutulamayan milliyetçilik hareketlerine dayandırmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Milliyetçilik Yugoslavya'nın dağılmasında rol oynayan tek neden değil, sonucu besleyen birçok nedenden yalnızca bir tanesidir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlıklarını ilan ederek ayrılımlarının ardından hukuken ve fiilen 1990'ların ilk yarısında dağılmıştır. YSCB'yi oluşturan altı Federal Cumhuriyetten dördünün bağımsızlığını ilan etmesinden sonra geriye kalan iki

Cumhuriyet olan Sırbistan ve Karadağ “Yeni Yugoslavya” adını almıştır (Ülger 2016: 159).

Yaşanan bağımsızlıkların ardından kurulan Yeni Yugoslavya’da anayasa gereği iki cumhuriyetin de haklarının ve halklarının eşitliği ilkesi var olsa da Sırpaların baskın olduğu gözle görülür bir gerçekliktir. Bu gerçekliğe örnek olarak; her iki cumhuriyetin de devlet başkanlarının halkların oylarıyla seçilmesine rağmen Sırbistan’ın devlet başkanının yetkilerinin sınırsız olup görevden alınamaması ve buna karşın Karadağ’ın devlet başkanının yetkilerinin sınırlı olduğu ve görevden alınabileceği verilebilir (Ercan ve Pektaş 2015: 133).

Yeni Yugoslavya’nın kuruluşundan sonra devletin başındaki güç olan Milosevic, savaş yıllarında Sırpaların radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını kontrol altında tutmuştur. Bu sayede yapılan yayınların, diğer devletlerin Sırlara karşı olan negatif tutumlarının üzerine kurulmasını sağlayarak Sırpaların milliyetçilik ve ırkçılık duygularının daha da körüklenmesine neden olmuştur (Ramet 2001, Aktaran: Kenar 2005: 226).

1995 yılı, Milosevic’in Sırpaların gözündeki karizmatik lider imajının yara aldığı yıldır. Çünkü bu yılda Bosna Hersek’teki savaşı sonlandıran Dayton Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Sırpalar için Büyük Sırbistan projesinin iptali anlamına gelmekteydi. Ancak Milosevic bu şekilde düşünmüyordu. O, imzalanan bu antlaşma sayesinde yaptırımların kaldırılarak ekonominin düzeleceğini planlıyordu (Kenar 2005: 227).

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda Yugoslavya’nın çözülme sürecinde etkisi olan faktörler; milliyetçilik hareketleri, dini inanç farklılıklarının çatışması, bölgelerin konumlarının stratejik önemleri ile birlikte ekonomik dengelerin ve sistemlerin değiştirilme çabasının dengelenememesi olarak açıklanabilir.

2.2. Kosova Hakkında Genel Bilgiler ve Kosova Türkleri

2.2.1. Kosova'nın Coğrafi Durumu

Kosova sözcüğü eski Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk anlamında kullanılan kos sözcüğünden türemiş olup “karatavukluk” anlamına gelmektedir. Balkan Yarımadası'nın güneydoğusunda yer alan Kosova 10.887 kilometre karelik bir alanı kaplamaktadır (Demirel 2016: 89).

Batı Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında bir köprü görevi gören Kosova Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk ile komşudur. Başkenti Priştine olan Kosova'nın diğer önemli şehirleri; Prizren, Gilan, Mitrovitsa ve İpek'tir (Yılmaz 2005: 13).

Etrafı, yüksekliği bazı kesimlerde 2656 metreyi bulabilen dağlarla çevrili olan Kosova'nın denize kıyısı bulunmamaktadır. İç kesimlerde deniz seviyesinden ortalama yükseklik 500-600 metre dolaylarındadır ve topraklarının %63'lük kısmı dağlardan oluşmaktadır (Toçi 1999, Aktaran: Gashi 2008: 10).

Kosova'nın arazi yapısının %36,5'ini kaplayan havza araziler Kriva, İbar, Reka, Lab ve üst Marova'nın nehir vadileri tarafından çevrenmiştir (Gashi 1997, Aktaran: Yılmaz 2005: 13). Kosova'nın bir bakıma sınırlarını oluşturan ve Kosova'yı çevreleyen pek çok dağ vardır. Bu dağlardan 2640 metre yüksekliğiyle Sharri dağları Arnavutluk'un kuzeyinden başlayarak Kosova'nın güney sınırını sarmaktadır. Batı sınırında yine 2656 metre yüksekliğiyle Arnavutluk'tan Karadağ'ın iç kesimlerine kadar uzanan Bjeshket ve Nemuna Dağları bulunmaktadır. Kuzeyinde ise 2000 metre yüksekliğiyle Sırbistan'dan uzanan Kapaonik Dağları bulunmaktadır (Malcolm 1999, Aktaran: Yılmaz 2005: 13).

Ayrıca Kosova'nın en büyük nehirleri; Adriyatik denizine dökülen Beyaz Drina, Karadeniz'e dökülen İbar ve Binça Morava ve Ege denizine dökülen Lepenci nehirleridir. Ülkede Mitrovitsa, Priştina ve Obiliç şehirlerinin içme suyu ihtiyacını

karşılmak ve termodinamik enerji elde etmek amacıyla kurulan yapay göller de mevcuttur. Bu göller; Gazivoda, Batllava ve Badovc gölleridir (Gashi 1997, Aktaran: Yılmaz 2005: 14).

Ek olarak Kosova, yüzölçümüne kıyasla Avrupa'da maden konusundaki en zengin ülkelerden biri sayılabilir. Özellikle kurşun ve çinko bakımından zengin olduğu belirtilmektedir (Rahimi 2013: 36). Kosova'nın en büyük kurşun madenleri Priştine şehrinin yakınlarındaki Mitroviça şehrinde bulunan Trepça ve sonrasında Hayvalia ve Kişnica madenleridir (Krasniqi 1985, Aktaran: Rahimi 2013: 37).

2.2.2. Kosova'nın Tarihi

Yapılan arkeolojik ve tarihi araştırmalarla tarihinin taş devrine kadar indiği belirlenen Kosova, günümüze kadar pek çok etnik topluluk tarafından işgale uğramıştır. Balkanlara 7. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar Slavlar, Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Gökoğuzlar, Türkbâş ve Kurman Türkleri farklı dönemlerde gelerek yerleşmişlerdir (Demirel 2016: 91.)

9. yüzyıldan 11. yüzyılın başlarına kadar Kosova'nın egemenliği Bulgar Hanları ve Çarların elindeydi. 12. yüzyılın sonlarından 13. yüzyıl başlarına kadar da Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalan Kosova, 13. yüzyıl başlarında tekrar Sırp'lar tarafından ele geçirilmiştir. 1331 yılının Eylül ayında taç giyen Çar Dusan, Bizans'ın iç savaş dönemini Sırp'ların lehine çevirerek Arnavutluk'un güney bölgesinden Yunanistan'ın kuzeyine uzanan büyük bir devlet kurmuştu. Ancak katı kurallarıyla tanınan Çar Dusan Arnavutlara ve Uhlara çok daha katı davranmaktaydı. 1355 yılında Çar Dusan'ın ölümüyle birlikte sallanmaya başlayan imparatorluk, 1360'lı yıllarda büyük iktidar mücadelelerine sahne olmuş ve 1370'li yılların sonlarına doğru birçok prensliğin ortaya çıkışına sebebiyet vermiştir (Türbedar 2013: 136-137).

Kosova'nın asıl önemini kazanmasını sağlayan savaş I. Murat döneminde, 28 Haziran 1389 tarihinde yaşanan Kosova Savaşıdır. Kosova Savaşıyla birlikte

topraklarına Kosova'yı da katan Osmanlı Devleti, bölgede yaşayan Sırpların çoğunluğunu dengelemek adına bölgeye Türkleri ve Arnavutları yerleştirmiş; bu durum ise bir süre sonra Arnavutların çoğunluğu oluşturmalarına neden olmuştur (Taşdemir ve Yürür 1999: 135).

Osmanlı Devleti'nin Kosova'yı topraklarına katmasının ardından Sırpların Kosova'yı terk etmeleri üzerine boşalan Arnavutluk'un kuzey bölgelerine ve Kosova ovalarına Arnavutlar yerleşmişlerdir. Ek olarak, 1690 yılında Avusturya'nın Osmanlı Topraklarına yaptığı başarısız akınlar nedeniyle geri çekilmek zorunda kalması ve geri çekilirken İpek Patriği'nin Osmanlı'nın saldırısından korkması nedeniyle otuz yedi bin Sırp aile ile birlikte Kosova'yı terk etmesi, Kosova'nın yine birçok bölgesinin boş kalmasına sebep olmuştur. Boşalan bu bölgelere Müslüman Arnavutlar yerleştirilmiş ve böylece Kosova'nın İslamlaşması sağlanmıştır (Yılmaz 2005: 30-31).

13 Temmuz 1878 tarihinde yapılan ve Balkanların haritasının yeniden yapılanmasını sağlayan Berlin Kongresi Arnavutlar için bir kırılma noktası olmuştur. O döneme kadar Osmanlı Devleti içinde huzur içinde yaşayan Arnavutların talepleri Berlin Kongresinde görmezden gelinmiş ve Arnavut nüfusunun yaşadığı toprakların bir kısmı komşu devletlerin sınırlarına dahil edilmiş, bu vesileyle Kosova da Sırpların egemenliği altına girmiştir. 1912 yılında ise Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesi ile birlikte Kosova önce Sırp Krallığına, sonrasında da 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın topraklarına dahil edilmiştir. Bu esnada vurgulanması gereken noktalardan biri Osmanlı Devleti'nin balkanlardan çekilmesinden sonra geride kalan Müslüman halkın durumudur. Bu süreçte Kosova'da Müslümanlara yönelik sergilenen tutum oldukça sertti. Osmanlı'nın çekilmesiyle ortada kalan Müslüman halk, Sırp tarafından zulme uğratılmıştır (Türbedar 2013: 138).

1945 yılında Tito tarafından kurulan Yugoslavya'nın düzeni Sırpların diğer milletlerle olan ilişkilerine dayanmaktaydı. Yani Yugoslavya'yı dengede tutabilmek için benimsenen ilke "zayıf Sırbistan, güçlü Yugoslavya" idi. Sırbistan'ın ülke içindeki gücünün sınırlandırılması için Makedonya Sırbistan'dan ayrıldı. İlerleyen süreçte Kosova üzerine yaşanan tartışmaların temel noktası Kosova'nın hangi federal birime

dahil olacağıydı. Bu bağlamda ağırlıklı görüş, Kosova'nın Sırbistan'a bağlı olması yönündeydi. Yine 1945 yılında Kosova Ulusal Kurtuluş Konseyi'nden iki delegenin Sırbistan Anti Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyinde Kosova'nın Sırbistan'a bağlı bir il olmayı istediğini dile getirmeleri üzerine, Kosova'nın Sırbistan'a bağlanması kabul edildi. Bu kararın alınması üzerine de 3 Eylül 1945 tarihinde Sırbistan Halk Meclisi Başkanlığı tarafından çıkarılan yasayla Kosova resmi olarak Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge konumuna gelmiştir. Ek olarak, Kosova'nın Sırbistan'a bağlanmasının resmîyet kazanmasından bir yıl sonra federal cumhuriyetlerin sınırları çizilirken Kosova bölgesi bilinçli olarak üç parçaya bölünmüştür. Güney kesimleri Makedonya'ya, Kuzey kesimleri ise Sırbistan'a dahil edilmiştir. Orta kesimi ise Kosova Özerk Bölgesi olarak adlandırılarak Sırbistan'a bağlanmıştır (Yılmaz 2005: 38).

Kosovalılar Kosova'nın Sırbistan'a bağlı özerk bölge olduğu dönemde ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Bu durumun nedeninin, bölgede yaşayan nüfusun çoğunlukla Müslüman olması olduğu söylenebilir. Tito Halkı Koruma Şubesi (OZN) adı altında gizli bir polis teşkilatı kurarak o dönemde siyasi düşmanlarını avlamayı hedeflemiştir. Ancak OZN ve istihbarat teşkilatının başına Sırp asıllı Aleksandar Rankoviç'in getirilmesi Müslümanlar açısından iyi bir gelişme olmamıştır. Bunun nedeni, Rankoviç'in bulunduğu konumu kullanarak Yugoslavya'da yaşayan Müslümanları göç ettirmeye zorlayan politikalar izlediğinin belirtilmesidir. Rankoviç'in 1968 yılına kadar süren baskıcı şiddet eylemleri yüzünden on binlerce Müslüman Kosova'yı terk etmek durumunda kalmıştır. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve hızla yükselişe geçen milliyetçi ayaklanmalar Yugoslavya'nın bir arada tutulmasına engel oluşturacağı fark edildiğinde bu durumun önüne geçmek için 1974 anayasası kabul edilmiştir. Kabul edilen bu yeni yasayla federal hükümete ait birtakım yetkiler federal hükümetin çatısı altındaki cumhuriyetlere aktarılmıştır. Ayrıca Sırbistan ve Yugoslavya'ya bağlı özerk bölgeler olan Kosova ve Voyvodina'nın özerklikleri genişletilmiştir (Türbedar 2013: 140).

Müslümanların göçe zorlanması bir defaya mahsus yapılan bir zorlama değil, Kosova'nın Sırpların eline geçtiği andan itibaren dönem dönem yapılan bilinçli uygulamalardır. Bu uygulamaları iki adımda ele alabiliriz. İlk adımda, bölgedeki yaşam

şartları ekonomik ve politik nedenlerle kötüleştiriliyor; ikinci adımda ise askerler ve polislerin Müslüman halka uyguladığı baskı ve şiddet ile Müslüman halk için göç kaçınılmaz hale getiriliyordu (Alkan 2002: 94).

1980 yılında Tito'nun ölümüyle birlikte sarsılan dengeler, Yugoslavya ile birlikte Kosova'nın geleceğinin de dönüm noktası niteliğini taşımaktadır. 1981 yılında Priştina Üniversitesinde öğrenciler tarafından yapılan eylemlerin sonradan ulaştığı siyasi boyutun "Kosova'ya bağımsızlık" başlığı altında bir ayaklanma boyutuna dönüşmesi ile Kosova'da da alevlenen milliyetçilik hareketleri 1980'ler boyunca etkisini göstermiştir (Yılmaz 2005: 40-41).

1980'li yıllar boyunca Sırbistan yönetimi, Kosova üzerindeki baskıyı hiç hafifletmeden devam ettirmiştir. Miloseviç'in başa gelmesiyle birlikte Büyük Sırbistan ideali yeniden gündeme gelmiş ve bu durum Sırların hareketlerini ve tutumlarını daha kontrolsüz hale getirmiştir. Özellikle o dönemde Sırp polislerin Arnavutların evlerini sorgusuz sualsiz basabiliyor olmaları işleri daha da çığırından çıkarmış ve Arnavutlar ile Sırların diyalogları kopma noktasına gelmiştir. Bu tutumların nedeni, bölgedeki Müslüman hâkimiyetine son verme çabası olarak açıklanabilir. 1989 yılında Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması Kosova için dönüm noktası sayılabilecek bir durumdur. Özerkliğin kaldırılmasını protesto etmeye çalışan halk ise şiddete maruz kalarak bastırılmış ve yine özerkliğin kaldırılmasını protesto etmek amacıyla bir günlüğüne grev yapan Arnavutların çok büyük bir bölümü işten çıkarılmıştır (Türbedar 2013: 141).

Kosova Parlamentosunun 1990 yılında Sırbistan tarafından kapatılmasıyla milletvekilleri bağımsızlık talebini düşünmeye başlamışlar ve bu düşüncelerini 26-30 Eylül 1991 yılında bölgede yapılan referandumla halka sunmuşlardır. Bu referanduma Kosova'da yaşayan seçmenlerin %87'si katılmış ve referanduma katılan seçmenlerin %99,86'unun bağımsızlık adına oy kullanmasıyla Parlamento, 19 Ekim 1991 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde de İbrahim Rugova başkan seçilmiştir (Ramet 2001, Aktaran: Kenar 2005: 241).

1990'lı yıllarda diğer bölgeler ile birlikte Kosova bölgesinde de birtakım gerginlikler oluşmaya başlamıştı. Sırbistan'ın Kosova bölgesinde yaşayan halka karşı acımasız tutumu ve uyguladığı katliam neticesinde NATO, 1999 yılında bölgeye müdahale etmek zorunda kalmıştır. Yapılan müdahalenin hemen sonrasında Kosova'da Uluslararası Yönetim, BM Güvenlik Konseyi kararıyla kurulmuş ve bu uluslararası yönetim sekiz yıl boyunca sürmüştür. Bu sekiz yıllık süreçte Arnavutlar ve Sırlar arasında birtakım müzakereler yürütülmeye çalışılmış ancak başarılı sonuçlar alınamamıştır ve yine bu sürecin sonunda, 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık yalnızca Yugoslavya içinde değil, aynı zamanda uluslararası alanda da pek çok yankı bulmuş ve pek çok devlet tarafından tartışılmıştır. Tartışılan konu ise; Federe Cumhuriyet bile değil Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge konumundan olan Kosova'nın bağımsızlık ilan edip edemeyeceğidir (Ülger 2016: 167).

2.3. Prizren Hakkında Genel Bilgiler

2.3.1. Prizren'in Coğrafi Durumu

Prizren kenti, Prizren ovasının güneyinde uzanan Şar Dağları'nın Kuzey bölümünde Tsilen Dağlarının yamaçlarında konumlanmış ve kenti ikiye bölen Bistriça (Akdere) deresinin iki yakasına kurulan bir kenttir (Bucko 2014: 12-13).

Ayrıca Prizren Kosova topraklarının % 5,94'ünü kapsayan 640 kilometre karelik bir alana sahiptir ve bu sayede Kosova'nın en büyük ikinci şehri olma özelliğini taşımaktadır (Toska 2011, Aktaran: Bucko 2014: 13).

Şehrin güneydoğusunda bulunan ve Prizren ile Arnavutluk arasında bir sınır oluşturan Şar Dağları'nın yüksekliği yer yer 2000 metreyi aşmaktadır (Monografi 1973, Aktaran: Derviş 2007: 1).

Geçmişten günümüze farklı adlarla anılagelmiş olan Prizren; Roma dönemlerinde Theranda, Bizans döneminde Prisdriana ve günümüzde Prizren olarak anılmıştır. Prizren ismine yönelik yapılan araştırmalar sonucunda Prizren kelimesinin Pri ve Zarende olarak iki kelimedenden oluştuğuna ulaşılmıştır. Bir şehirleşme terimi olarak kale ve büyük şehir gibi anlamlara gelen Pri ve Theranda isminden gelen Zarende kelimeleri birleştirilerek Prizren kelimesini ortaya koymuştur. Başka kaynaklarda yapılan çalışmalar ise Prizren şehrinin adının Osmanlı'ya ait kaynaklarda Pürzerrin olarak anıldığından bahsetmektedir. Yine iki kelimenin birleşiminden oluşan Pürserrin kelimesine göre Pür dolu, zerrin ise altın anlamına gelmektedir (Devellioğlu 1993, Aktaran: Derviş 2007: 1-2).

2.3.2. Prizren'in Demografik Yapısı

Pek çok etnik topluluğa ev sahipliği yapmakta olan Prizren kentinde Kosova Türkleri, Arnavutlar, Boşnaklar, Kosovalı Romanlar, Goralılar ve Sırp lar gibi etnik kimlikler bir arada yaşamaktadır. Nüfusunun 110.000 kişi civarında olduğu belirtilen Prizren'de nüfusun %61'i Arnavutlar, %20'si Türkler, %9'u Boşnaklar, %9'u Romlar ve %1'den az sayıda olduğu belirtilen Sırp lardan oluşmaktadır (http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=258:prizren&catid=35:inci&Itemid=56, 3 Mart 2019'da erişildi).

Kosova'da kabul edilen resmi dillerin Arnavutça ve Sırpça olmasına ve şehirde yaşayan Türklerin %20'lik bir orana sahip olmasına karşın Prizren şehrinde %70 oranında Türkçe konuşulmaktadır. Ülkenin resmi dillerinden olan Arnavutça ise Prizren'de en çok konuşulan ikinci dildir. Bunun nedeni, Kosova'nın uzun yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin himayesinde kalmış olması olarak açıklanmıştır. Ek olarak şehirde Türkçe'nin hakimiyetini çeşitli trafik levhaları ve mağaza veya kurul tabelaları gibi bilgilendirme levhalarında ülkenin resmi dilleri olan Arnavutça ve Sırpçanın yanı sıra Türkçe bilgilendirmeler de yer almaktadır (<https://www.kosovauniversiteler.com/prizren-sehri/>, 3 Mart 2019'da erişildi).

2.3.3. Prizren'in Tarihi

14. yüzyılda yüzyılda Balkanların en önemli üretim ve ticari merkezlerinden biri olan Prizren, Balkanların en eski yerleşim yerlerinden biridir (Recepoğlu 2001: 405-406). Aynı zamanda anıtlar, müzeler ve şairler kenti olarak anılan Prizren, Balkanların en önemli kültür merkezlerinden biri olma özelliğine de sahiptir. Eski ve yeni kültürlerin bir arada bulunduğu bu şehir, pek çok tarihi esere şehrin her bir köşesinde ev sahipliği yapmaktadır (Eroğlu 2008: 44).

Prizren, yüzyıllar boyunca Balkanlarda ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerin kurulduğu bir merkez olmuştur. Bu durumun en açık örneklerinden bir tanesi; Dubrovnik'in Sırbistan'daki tek konsolosluk merkezinin dokuzuncu yüzyılda Prizren'de olması örnek verilebilir (Jirecek 1952, Aktaran: Derviş 2007: 2).

Prizren bölgesi Balkanlar için bu kadar önemliken Prizren bölgesini sınırlara katmak da en az bu ölçüde önemliydi. Çünkü pek çok ticaret yolunu da içeren Prizren bölgesi ve Prizrenin güneybatısındaki bölgelerin ele geçirilmesi, aynı zamanda Balkanların kıyı ve merkez ticaretindeki temel konumunu da elde etmek demektir. Prizren, 9. yüzyılda Sırbistan'ın hâkimiyetindeyken en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Bu çıkarımı Prizren'in kendi parasını bu dönemde basması örneği ile yapabiliriz (Monografi 1973, Aktaran: Derviş 2007: 4).

Prizren 11. yüzyıla kadar pek çok imparatorluğun himayesi altına girmiştir. Bulgar isyanı sonucu 1073 yılında Bizans hakimiyetine giren Prizren, Pantina savaşı ile birlikte 1169 yılında Sırbistan'ın, 1190 yılında yeniden Bizans'ın, 1204 yılında Bulgarların eline geçmiş ve 13. yüzyılda Orta Çağ Sırp Devleti'nin himayesine girmiştir. Ancak sonraki yüzyılda gerilemeye başlamış ve ticaret kenti olma özelliğini yavaş yavaş yitirmiştir. İlerleyen süreçte 1455 yılında Osmanlı himayesine giren Prizren, Sancak yöresinin yönetim merkezi olmuştur (Eroğlu 2008: 45).

15. yüzyılda Türklerin Prizren'e gelmesi ile birlikte Türk kültürü Prizren üzerinde etkisini göstermeye başlamış ve bu etki günümüze kadar gelmiştir. Ek olarak,

15. yüzyılın yarısından itibaren bölgede İslamiyet yayılmaya başlamış ve ticaret yeniden canlanmıştır. Yine bu dönemde mimari eserler verilmeye başlanmış 16. Yüzyılda da ilk medrese inşa edilmiştir. 16. yüzyıl Prizren’de çeşitli zanaat dallarının ortaya çıkmasıyla birlikte esnaf zanaat örgütlerinin kurulmaya başlandığı yüzyıl olmuştur.17. yüzyılda Balkanların en büyük kasabalarından biri halini alan Prizren, bilhassa yün ve deri ticareti ile öne çıkmaya başlamıştır (Eroğlu 2008: 46).

18. ve 19. yüzyıllar Prizren’in yaşanan savaflara, seller ve yangınlar gibi felaketlere rağmen gelişmeye devam ettiği, yerleşimin düzene girmeye başladığı, Bistriça’nın etrafında yerleşimin ve şehrin şekillenmeye başladığı yüzyıllar olmuştur. Ayrıca 1876-1881 yıllarında yaşanan savaflardan sonra Prizren’e gelen göçmenler Muhacirler Mahallesini oluşturmuşlardır (Nikolic 1998, Aktaran: Derviş 2007: 12).

1912 yılında yaşanan Balkan Savafları esnasında Prizrenin hâkimiyeti Sırbistan’a geçmiş ve bu durum Prizren’in sosyo-ekonomik yapısında köklü değişimlere sebebiyet vermiştir. Ekonomik sarsılmalar nedeniyle göçler başlamış ve Prizren’de yaşayan Müslümanların bir kısmı Türkiye’ye göç etmişlerdir (Eroğlu 2008: 48).

1915-1918 yılları arasında yaşanan Bulgar istilasını Prizren için yaşanan en kötü olaylardan biri olmuştur. Çünkü bu istila esnasında Prizren’deki birçok tarihi eser yıkılmış ve yok edilmiş, ayrıca çok sayıda insan öldürülmüştür (Vırmiça 2002a, Aktaran: Eroğlu 2008: 48).

İkinci Dünya Savaşı ile 1943 yılları arasında Prizren İtalya tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemden, Prizren’de sosyalist devrimin ilk işaretlerinin ortaya çıkmaya başladığı dönem olarak söz edebiliriz. 1999 yılında yaşanan savaş Kosova’nın genelini etkisi altına aldığı gibi, Prizren’de bu savaşın etkisinin en çok görüldüğü bölgelerden biri olmuştur. Prizren’in bu etkiyi atlatıp gelişebilmesi için NATO ve UNMIK gibi güçler fazlaca çaba sarf etmiştir ([http://dogruyoltskd.org/content /view/20/40/](http://dogruyoltskd.org/content/view/20/40/), Aktaran: Poyraz 2007: 86).

2.4. Kosova Türklerinin Tarihsel Geçmişi

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetih ve iskan politikası gereğince birçok Türk Balkanlara ve dolayısıyla Kosova'ya yerleştirilmiştir. Ancak 1877-1878 yılları arasında yaşanan Osmanlı Rus savaşından sonra Balkanlara yerleştirilen Türklerin bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir. Osmanlı Rus savaşı ile başlayan göç dalgası, 1950'lere kadar devam etmiştir. Özellikle Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kuruluşundan Tito dönemine kadar Balkanlardan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısının 600.000 kişi civarında olması, Balkanlarda Türklerin karşı karşıya kaldıkları zorluklar hakkında birtakım fikirler edinmemizi sağlayabilir. Tito dönemine kadarki süreçte, yani Eski Yugoslavya'nın nüfus kayıtlarında Türk nüfusuna Kosova'da 1951 yılına kadar rastlanmamaktadır (Oruç 2013: 186).

14 Mayıs 1914 tarihinde Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Sırbistan'a bırakılan Kosova'da yaşayan Müslüman kesim varlıklarını devam ettirebilmeleri adına Sırp hükümetinin bir kurum tesis ederek Müftü ve burada Türkçe eğitim verileceği gibi birtakım haklar tanınmış ancak, sonraki süreçte bu haklar Türkiye Cumhuriyeti tarafından kullanılmamıştır (Oruç 2013: 186).

I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya ve Macaristan'ın işgaline uğrayan Kosova, 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın topraklarına dahil olmuştur. Bu dönemde Kosova'da yaşayan Müslüman Türk ve Arnavutların bir kısmı Türkiye ve Arnavutluk'a göç etmiştir. Böylelikle Kosova'da yaşayan Müslüman kesim için bir asimilasyon süreci başlamıştır. Bu asimilasyon süreci, başta eğitim dilinin yalnızca Sırpça olarak değiştirilmesiyle başlatılmıştır (Oruç 2013: 179).

Yugoslavya Krallığı'nın hüküm sürdüğü döneme denk gelen 1912-1951 yılları arasında yasaklanan Türkçe eğitim, Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin kurulmasından sonra 1951 yılında yeniden başlatılmıştır (Koro ve Topsakal 2007, Aktaran: Karamucho ve Türk 2016: 180).

Sosyalist Yugoslavya’da ise Türkler, vatanının dışında yaşayan her halkın nitelendiği gibi milliyet olarak nitelendirilmişlerdir. Balkan Türklerinin total olarak sahip olduğu nüfusun önemli bir bölümünü tek başına oluşturan Yugoslavya Türkleri Balkanlarda bulunan Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan Türkleri gibi diğer Türk topluluklarından daha fazla haklara sahip olmuşlardır (Kut 2005: 226-227). Kosova Türkleri genellikle Prizren, Gilan, Vıçitırın, Priştine, Mitroviça, Doburçan ve Mamuşa’da hayatlarını sürdürmektedirler (Demirel 2016: 95).

1951 yılında Prizren’de Doğru Yol Derneği’ni kuran Kosova Türkleri, bu bağlamda kendi sivil toplum örgütlerini kurmaya, aynı zamanda sosyal ve siyasi alanlarda varlıklarını ortaya koymaya çalışmaya başlamışlardır. 1974 yılında Yugoslav hükümetinin uygulamaya koyduğu anayasa değişikliği ile birlikte, azınlıkların yararına olacak birtakım yasa değişiklikleri anayasaya eklenmiştir. Bu yasa değişikliklerinden en önemlisi dil alanında yapılan değişikliktir. Bu değişiklik ile Sırbistan’a bağlı Kosova Özerk Bölgesi’nde daha öncesinde devletin resmi dili olan Arnavutça ve Sırpçanın yanı sıra Türkçe de resmi dil haline getirilmiştir. Bu sürecin devamını kapsayan 1977 yılında da Türkçenin resmi kurumlarda kullanılmasına yönelik bir kanun yürürlüğe girmiş ve bu sayede Kosova Türkleri kendilerini kamusal alanda da ifade edebilme hakkına sahip olmuşlardır (Karamuho ve Türk 2016: 179).

1951 yılında yeniden verilmeye başlanan Türkçe eğitimin dolayısıyla Türklerin yaşadığı şehirlere ve köylere Türk dilinde eğitim veren ilkokul ve liseler açıldı. Ayrıca 1962 yılında Prizren’deki Yüksek Pedagoji okulunun bünyesinde açılan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1974 yılında Priştine Üniversitesi Türkoloji Fakültesine dönüştürüldü. Yaşanan bu değişimler ve tanınan yeni haklar ile birlikte 1969 yılında Priştine’de Tan adıyla bir haftalık Türkçe gazete çıkarılmaya başlandı ve 1971 yılında Priştine Radyo Televizyonu’nda Türkçe yayınlar yapılmaya başlandı. Tan gazetesi ve Priştine Radyo Televizyonu’nda yapılan Türkçe yayınlara ek olarak devam eden yıllar boyunca 1998 yılındaki Kosova olaylarına kadar her yaşa hitap eden pek çok yayın çıkarılmış ve programlar yapılmıştır (Bütüç 2002: 164-165).

1974 ve 1989 yılları arasındaki süreç Kosova'da yaşayan Türkler için oldukça zor süreçlerden biri olmuştur. Bunun nedeni, Kosova'daki Arnavut otoritelerinin Kosova'yı Arnavutlaştırma politikası çerçevesinde Kosova'da yaşayan Türklere uyguladığı asimilasyon politikalarıdır. Bu dönemde baskılar yüzünden zor durumda kalan Kosova Türkleri ya asimile olmuş ya da bu zor durumdan kurtulmak amacıyla etnik kimliklerini değiştirmeyi tercih etmişlerdir. Kosova Türkleri bu süreçte etnik kimliklerini korumak için farklı yollar bulmak durumunda kalmışlardır. Bu yollardan biri de çocuklarını o dönemde Türkçe eğitimin yasal olmasına karşın Türk okullarına değil Sırp okullarına göndermekti. Çünkü Arnavutların dayanılmaz hale gelen baskıları karşısında Kosova Türkleri çocuklarını Türk okullarına göndermekten çekinmiş ve okulların zamanla boşalmaları nedeniyle kapatılmalarına neden olmuştur (Kut 2005: 231).

1980'li yıllarda yükselen milliyetçilik hareketleri nedeniyle Arnavutlar Kosova'nın bağımsızlığını istemişlerdir. 1989 yılında Milosevic'in Kosova'nın özerkliğini iptal etmesiyle birlikte yaşanan bu süreçte, Arnavutlara karşı Türkleri desteklemiş ve Türklere Arnavutlara uyguladığı kadar büyük bir baskı uygulamayarak Türkleri yanına çekmeye çalışmıştır. Bu durum Arnavutlar ile Türkleri karşı karşıya getirmiş ve Arnavutların, Türklerin Sırplarla işbirliği yaptığını iddia ederek onlara karşı düşmanlık beslemelerine neden olmuştur (Gökdağ 2013: 163).

1990 ve 1992 yıllarında iki Türk partisi kurulmuştur. Ancak kurulan bu partilerin görüşleri birbirlerine taban tabana zıttır. 1990 yılında kurulan Türk Demokratik Birliği Partisi (TDB-P), Arnavutların Türklere karşı uygulamaya çalıştığı Arnavutlaştırma hareketlerine karşı bir tavır sergilemekte ve Türklerin var olan etnik kimliklerini koruyarak, Arnavutlardan ayrı bir kimliği olması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşlere karşın, 1992 yılında kurulan Türk Halk Cephesi (THC), Arnavutlar ile Türkler arasında var olan dinsel bağları ön çıkararak politik baskılara direnmek adına Arnavutların yanında yer alınması gerektiğini savunmaktadır (Kut 2005: 232).

1990 yılında yapılan seçimlerde iki partinin görüşleri karşı karşıya gelmiştir. THC Sırp yönetiminin baskılarına karşı Arnavutların çağrısına kulak vererek seçimi boykot etmiş, TDB-P ise boykot etmemiştir. Fakat TDB-P'nin yandaşlarının THC'nin yandaşlarından fazla olmasından dolayı boykot ederek seçime katılmayan Türkler, katılanlardan daha azdır. Seçimlerin Türklerin çoğunluğu tarafından boykot edilmemesi, 1989 olaylarından sonra Arnavutların işlerini kaybederken Türklerin kaybetmemesi ve Arnavutların medya unsurları kısıtlanırken Türklerin medya unsurlarının kısıtlanmaması Arnavutlar ile Türklerin arasındaki gerilimi arttırmış ve halihazırda Türklerin Sırp'lar ile işbirliği yaptığını düşünen Arnavutların Türklere karşı daha da kinlenmesine neden olmuştur (Kut 2005: 233).

24 Mart 1999 tarihinde NATO, Yugoslavya'ya hava saldırısı başlatmıştır. Sonrasında hem Sırp'ların hem de Arnavutların saldırısına uğrayan Türkler yüzlerce kayıp vermiştir (Gökdağ 2013: 163).

Türklere karşı Sırp'ların ve Arnavutların iyi olmayan tutumları NATO hareketinden sonra Türk askerlerinin Kosova Barış Gücü olarak adlandırılan KFOR'da görev almalarından sonra değişmeye başlamıştır. Bugün ise; Türkler anayasada tanınan azınlıklardan biridir ve UNMIK'e kayıt yaptırarak seçimlere katılabilmektedirler (Kut 2005: 233-234).

III. BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında toplamda 35 katılımcı ile görüşülmüştür. Araştırmanın temel konusunun yanı sıra katılımcıların yaşları, meslekleri ve medeni durumları gibi demografik veriler de elde edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın daha derinlemesine yapılabilmesine ışık tutması amacıyla elde edilen veriler tablolandırılmıştır. Sorulara verilen cevaplar aktarılırken en açıklayıcı ve en kapsamlı cevaplar seçilmeye çalışılmıştır.

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya sürecinde 19'u kadın, 16'sı erkek olmak üzere toplamda 35 katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcıların tamamı, araştırmanın konusunun gereğince Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerden oluşmaktadır. Araştırma boyunca pek çok farklı yaş aralığında katılımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu tutumun sebebi, elde edilen verilerin birden fazla yaş grubunun geçmiş tecrübelerinden yola çıkılarak daha derinlemesine ve objektif şekilde değerlendirilmesini sağlamaya çalışmaktır. Ek olarak, araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerinin geniş bir yelpaze oluşturması, Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin dini kimlik ve etnik kimlik kavramlarına bakış açılarının, bakış açılarının şekillenmesinde boy gösteren etkenlerin ve bu bakış açılarının ışığında yapılacak olan din algısı ve aidiyet bilinci analizinin derinlemesine incelenmesine fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

Tablo 3.1: Katılımcıların cinsiyet-kişi sayısını belirten tablo

Cinsiyet	Kişi sayısı
Kadın	19
Erkek	15
Toplam	35

Araştırmaya katılan katılımcılar 27-75 yaşları arasındadır. Örneklemi oluşturan kadın katılımcıların yaş ortalaması 46,42; erkeklerin yaş ortalaması ise 48'dir.

Tablo 3.2: Katılımcıların cinsiyete dayalı yaş tablosu

	30 ve 30 yaş altı	31-40 yaş arası	41-50 yaş arası	51-60 yaş arası	60 ve 60 yaş üstü
Kadın	1	4	9	3	2
Erkek	2	5	2	2	5
Toplam	3	9	11	5	7

Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların medeni durumlarına değinildiğinde katılımcıların 33'ünün evli, 2'sinin bekâr olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların tamamı evli iken 2 erkek katılımcı bekârdır.

Tablo 3.3: Katılımcıların medeni durumunu ifade eden tablo

	Evli	Bekâr	Toplam
Kadın	19	0	19
Erkek	14	2	16
Toplam	33	2	35

Araştırmaya katılan katılımcıların mesleklerine bakıldığında; öğretmen, doktor, gazeteci, kuyumcu ve yönetici gibi meslek gruplarının varlığı görülmektedir.

Tablo 3.4: Katılımcıların meslek dağılımı tablosu

Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
Öğretmen	8	5	13
Emekli	1	3	4
Yönetici	1	1	2
Ev Kadını	6	-	6
Memur	1	1	2
Tercüman	1	-	1
Doktor	-	1	1
Mühendis	-	2	2
Kuyumcu	-	1	1
Gazeteci	1	1	2
Esnaf	-	1	1
Toplam	19	16	35

3.2. Etnik Kimliğin Tanımlanış Biçimi

Kimlikler yapıları her daim dinamik olan kavramlardır. Doğumla birlikte var olmaları, ileride değişemeyecekleri anlamına gelmemektedir. Doğumla birlikte sahip olunan kimliklere ek olarak sonradan da kazanılabilirler. Bireylerin kimlik inşası süreçleri, sosyalleşme süreci ile birlikte ortaya çıkar ve devam eder (Kurt 2012, Aktaran: Kahraman ve Yanmış 2013: 122). Aynı zamanda kimlikler bizi benzersiz kılan şeylerdir (Maalouf 2008: 16). Bu bağlamda kimlikler “yalnızca” edatıyla nitelendirilebilecek kadar sade bir kavram değildir ve kimlikler etnik kimlik, dini kimlik, sosyal kimlik gibi pek çok dala ayrılmıştır. Bu bölümde etnik kimlik kavramı ele alınmıştır.

Etnik kimlik, birey veya grubun kendilerini ortak bir coğrafyaya, bir ataya, bir kültüre ve bir geleneğe bağlı kabul edip bu bağlılığı o topluluğa ait olduğuna inanılan değerleri benimseyerek kendilerini diğer topluluklardan ayrı kılan bir topluma ait olma hissi olarak tanımlanabilir (Renan 2012, Aktaran: Kahraman ve Yanmış 2013: 122).

Yukarıda verilen tanımlamalar ışığında katılımcılara yöneltilen soru “Kendinizi ait hissettiğiniz etnik kimliği öğrenebilir miyim? Kendinizi ait hissettiğiniz etnik kimliği nasıl tanımlarsınız?” olmuştur.

Bu soruda 25 katılımcı “*Ben Türk’üm.*” diyerek doğrudan Türk olduğunu belirtirken geriye kalan 10 katılımcı etnik kimliklerini sahip oldukları diğer kimlikler ve tamamlayıcı olarak gördükleri birtakım öğeler ile harmanlayarak betimlemiştir.

Bu doğrultuda KK31, etnik kimliğini ana diliyle özdeşleştirmiş ve kendini şu şekilde ifade etmiştir:

“*Ana dilim Türkçe olduğuna göre Türk’üm.*” (KK31, Erkek, 75, Evli)

KK17, etnik kimliğini milliyetçilik kavramı ile harmanlayarak kendini şöyle ifade etmiştir:

“*Ben milliyetçi bir Türk’üm.*” (KK17, Erkek, 36, Evli)

KK2, KK5 ve KK35 etnik kimliklerini dini kimlikleri ile özdeşleştirerek şu şekilde ifade etmişler:

“Elhamdulillah Müslüman Türk’üm.” (KK2, Erkek, 65, Evli)

“Ben Müslüman bir Türk’üm.” (KK5, Kadın, 46, Evli)

“Türk’üm ancak Türkler kendi kimliklerini İslam’dan ayrı tutmaz.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

KK7, KK14, KK30, KK29 ve KK32 etnik kimliklerini memleketleri ile ilişkilendirerek şu şekilde ifade etmişler:

“Ben Kosovalı Türk’üm.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

“Kosova Türkiyüm.” (KK14, Kadın, 47, Evli)

“Türk’üm. Kosova’da yaşayan bir Türk’üm.” (KK29, Kadın, 38, Evli)

“Kosova Türkiyüm.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

Katılımcıların verdikleri cevaplarda görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir kısmı yalnızca etnik kimliklerini dile getirmiş, geriye kalan katılımcılar ise etnik kimliklerini ifade ederken dini kimliklerinden, milliyetçilik kavramından, ana dillerinden ve memleketlerinden çeşitli vurgulamalar yapmışlardır.

3.3. Dini Kimliğin Tanımlanış Biçimi

Dini kimlik, bireylerin veya grubun kendilerini tanımlayabilmek adına inandıkları dini kaynak olarak belirleyip, belirledikleri bu kaynaktan yola çıkarak oluşturdukları kimliktir. Dini kimlik günümüze kadar bireylerin içine doğdukları kültür vasıtasıyla doğumda kazanılan bir özellik olarak ele alınsa da, günümüzde bireyciliğin topluma etkisi çerçevesinde bir dine inanmayı reddetme veya din değiştirme gibi durumlar yaşanmaktadır (Kohn 2012, Aktaran: Kahraman ve Yanmış 2013: 122-123).

Bireylerin dini bağlamda dindar gibi pozitif veya dinsiz gibi negatif biçimde nitelendirilerek etiketlenmeleri, bireylerin dini kimliklerinin oluşumunda etken oluşturmaktadır (Kurt 2012: 128).

Prizren’de yaşayan Türklerin dini kimlik algısını anlamaya yönelik katılımcılara yöneltilen ilk soru “Eğer var ise dini inancınızı öğrenebilir miyim? Sahip olduğunuz dini inanca inanmanızın nedenlerini açıklar mısınız? (aileden dolayı, çevreden dolayı, araştırılarak inanmaya karar verilmiş olması vb.)” sorusudur. Bu sorunun katılımcılara yöneltilme nedeni; bir dini inancın varlığının söz konusu olması durumunda bu inancın ne şekilde kazanıldığıının ve sürdürüldüğünün anlaşılabilmesidir.

34 katılımcı bu sorunun birinci kısmı olan “Eğer var ise dini inancınızı öğrenebilir miyim?” sorusuna net bir şekilde Müslüman olduklarını belirterek cevap vermişlerdir. Katılımcılardan 1 tanesi ise hiçbir dine inanmadığını belirtmiştir.

Sorunun devamı niteliğini taşıyan “Sahip olduğunuz dini inanca inanmanızın nedenlerini açıklar mısınız? (aileden dolayı, çevreden dolayı, araştırılarak inanmaya karar verilmiş olması vb.)” kısmında ise Müslüman olduğunu ifade eden katılımcılardan 32’si, dini inancının aileden geldiğini ve kendileri tarafından da devam ettirildiğini vurgulamıştır. 32 katılımcıdan 5’i, aileleri vasıtasıyla sahip oldukları dini inancın devamlılığında çevrelerindeki insanların da Müslüman olmasının etkili olduğunu belirtmişlerdir. 32 katılımcının içinde yer alan 8 katılımcı ise dini inançlarının aileden geldiğini ancak bu inancı devam ettirmeye kendilerinin İslam dinini araştırarak karar verdiğini ifade etmişlerdir.

Araştırma bulgularına yer vermeden önce aile, çevre ve dini inanç ilişkisi konusunda literatürde yer alan bazı bilgilere değinmek konuyu biraz daha anlaşılır kılacaktır. Bu bağlamda, dini inanç ve sosyalizasyon süreci birbirinden ayrı tutulamayacak kadar iç içe geçmiş konulardır. Dini inanç ve aidiyetin belirlenmesinde etken olan faktörlerin bireysel olmaktan önce toplumsal olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda istisnaların devre dışı bırakılması durumunda dini inancın, dolayısıyla dini kimliğin bireyin ailesi ve çevresinden farklı olma ihtimali düşüktür (Hood ve ark. 1996, Aktaran: Eren 2007: 144). Ek olarak, bireylerin yaşadığı çevrenin, aynı zamanda sosyal ve kültürel ortamın da bireyin yoğunlaştığı inanma objesi ve inanç şekli üzerinde etkisi bulunmaktadır (Eren 2007: 144).

Bu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar katılımcıların kendilerini ifade ettikleri şekilde doğrudan aktarılmıştır.

İslam dininin kendilerine büyüklerinden kalan bir miras olduğunu ifade eden KK6, düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ailemden dolayı kendimi Müslüman olarak kabul ediyorum. Çünkü biz Müslümanlığı ailemizden, bilhassa dedelerimizden nenelerimizden atalarımızdan öğrendik. Benim ailemde çok hacılar var, rahmetli ninem ve dedem de böyleydi. Dinimiz bize onlardan kalan bir miras.” (KK6, Erkek, 39, Evli)

İnsanın ruhundaki boşlukları doldurabilmesi için bir dini inanca ihtiyacı olduğunu düşünen KK7, kendini şöyle ifade etmiştir:

“İlk başta aileden dolayı, yani Müslüman bir ailenin kızı olduğum için Müslüman olarak büyüdüm, zamanla araştırdım, geliştirdim. Ruhumuzun o boşluğunu tamamlaması için bir dinimizin olması lazım diye düşünüyorum.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

Dini inancının Müslüman bir aileye doğması ile başladığını, çevresindeki insanların inançlarının kendi inancında pekiştirici olduğunu ve bu doğrultuda dinini araştırarak öğrenmeye devam ettiğini ifade eden KK8, düşüncelerini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“Ben zaten Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim. Etrafımda yaşadığım ortamda %100 Müslüman herkes. İlk başta ailede gördüm, ardından ilkokul çağlarından itibaren gönüllü olarak camide Kuran kurslarına gittim, hocalardan dinle ilgili dersler almaya başladım. Hem aile, hem ortam, hem de kendi çabalarımla dinimizi daha iyi öğrenmeye gayet gösteriyorum.” (KK8, Erkek, 41, Evli)

Annesi ve babasının birbirinden farklı etnik ve dini kökenlerden geldiğini ifade eden KK11, inancını ve nedenlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Müslümanım. Ailemden dolayı. Hatta benim babam Müslüman, annem Katolik. Annem Polonyalı, babam buralı bir Türk. Ben de Müslüman bir Türk olarak doğdum, Müslüman bir Türk olarak ölüyorum.” (KK11, Kadın, 32, Evli)

Aile, çevre ve araştırmalar gibi pek çok etkenin dini inancı üzerinde etkisi olduğunu ifade eden KK18, kendini şu şekilde ifade etmiştir:

“İnancım İslamiyet. Hem aileden dolayı hem çevreden dolayı hem de araştırılarak sahip olunan bir özellik bu. Çünkü hem geleneklere dayanıyor, dedelerden onların babalarından dedelerinden kaynaklanan bir durum hem de etrafımızdaki gerek yazılı kaynaklar gerekse türbeler, camiler, mescitler gibi yapılardan dolayı inancımıza sahip çıkıyor ve koruyoruz.” (KK18, Erkek, 27, Bekar)

Dini inancın, kişinin ailesi gibi doğumuyla birlikte gelen ve sonradan seçemeyeceği bir şey olduğunu düşünen ve ilerleyen süreçte İslam inancını araştırarak dinini öğrenmeye çalıştığını ve ailesinden gelen inancı bu şekilde devam ettirdiğini vurgulayan KK20, düşüncelerini ve düşüncelerinin nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Elhamdulillah Müslümanım. İnsan olarak bazı şeyleri seçme şansımız vardır. Ama anne babamızı, kültürümüzü, doğacağımız yeri ve hangi kültüre doğacağımızı seçme şansımız yoktur. Bunlar doğuştan gelir, aileden alırsınız. Ben de Müslüman bir ailede dünyaya geldiğim için Müslümanım. Ama tabii ilerleyen zamanlarda biraz daha bilinçli yaklaştıkça, İslam’ı inceledikçe, Müslümanlığın daha üstün bir din olduğuna inandiğim için bu dine inanmış olmayı devam ettiriyorum.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

KK28, Çocukluğundan beri kendisine inanca dair anlatılanlar çerçevesinde büyüklerine ve çevresine her şekilde saygı duyduğunu, dini yükümlülüklerini elinden geldiğince yerine getirmeye çalıştığını ve belli bir yaşa geldiğinde ise çevresini gözlemleyip, dini inancını araştırıp kendisi için inanmayı sürdürülen bir inanç olmaktan ziyade kendi tercihi boyutuna taşıdığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda da düşüncelerini ve düşüncelerinin nedenlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Müslümanım elhamdulillah. Ama bütün Müslümanlık şartlarını yerine getirdiğimi söyleyemem. Ama Ramazan’a kesinlikle saygı duyuyorum, orucumu tutuyorum, tutana da saygı duyuyorum. Eğer dini inançların içine giriyorsa bu, büyüklerime her zaman saygılıyım. Allahtan korkarım. Sebebi ise öncelikle doğup belli bir yaşa gelene kadar aileden gelen bir terbiye diyelim, bir inanç anlatıldı bize. Dolayısıyla onlardan ne gördüysek bu yaşımıza kadar onu yapmaya çalıştık. Adet, örf,

ramazan bayram gibi, bir görenek gibi. Ama belli bir yaşa geldikten sonra çevreyi de gözlemliyoruz ve bu kendi tercihimiz haline geliyor. Araştırıp gördükten sonra da dolayısıyla bu üç etken de önce aile, çevre, tabii büyüklerim ve sonra da kendi tercihim.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

KK30, lise dönemlerinin sonlarına doğru başlayan sorgulama döneminin sonucunda dinlerin mitolojik hikâyelerin gelenekler ile harmanlanmış hali olduğunu düşündüğünü ve bu nedenle akla yatkın gelmediğine karar vermiştir. Bu doğrultuda bir dine bağlı olmadığını dile getirip kendisini ateist olarak tanımlayan KK30, düşüncelerini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“Ben kendimi ateist olarak tanımlıyorum. Yani belli bir dine bağlı değilim. Kendi araştırmalarım ile bu yola başvurdum. Bizim burada genel olarak İslam dinine dayalı bir arka planımız var. Aile ve çevre etkisi bize buradan geliyor. Ama zamanla kendi karakterin ve düşüncelerin oluşmaya başlayınca ve bunun üstüne yüksek eğitim almaya başlayınca hem dini olaylardan uzaklaşmaya başlıyor hem de daha fazla soru sormaya başlıyor. Bunları yapmaya başladıkça dinleri eski geleneklerin birtakım mitolojik hikâyelerle sarmalanmış hali gibi görmeye başladığım için mantığıma yakın bulmadım ve ben de inanmamaya başladım. Bu olayın net bir kırılma noktası olduğunu söyleyemem lise sonlardan üniversite başları gibi o dönemde inanmamaya başladım diyebilirim.” (KK30, Erkek, 27, Bekar) (Bkz. Ek 2)

İnancının doğuştan yani ailesinden geldiğini, ancak ailesinden inancına dair aldığı değerleri devam eden süreçte araştırarak içselleştirdiğini ifade eden KK33, düşüncelerini şu sözlerle aktarmıştır:

“Müslümanız. İslam dinine mensubuz. Temel olarak Müslüman aileden geldiğimiz için ailemizden Müslümanlığa dair aldığımız değerleri büyüdükçe okuyarak, araştırarak geliştirdim ve inancımı daha çok kavradım. Ailemizden aldığımız değerleri sadece anamızdan babamızdan dedemizden ninemizden duyduklarımızla değil, devamlılığını araştırarak sağladık. Bu sürede inancım azalma olmadı artarak devam etti ediyor da.” (KK33, Kadın, 44, Evli)

Katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak katılımcılarda dini inanç bilincinin aileden gelen, toplum tarafından desteklenen ve sonrasında bireylerin İslam inancı çerçevesinde yaptığı araştırmalar ile birlikte oluştuğu söylenebilir. Katılımcıların dini inançlarını atalarından gelen ve kendilerine kalan bir miras olarak gördüğü tespit edilmiştir. Hiçbir dini inanca bağlı olmadığını dile getiren katılımcının da aktardığı sebeplerden yola çıkılarak sahip olduğu bu görüşe araştırarak ve sorgulayarak vardığı söylenebilir.

3.4. Etnik ve Dini Aidiyetin Öncelenmesi

Yukarıda verilen dini kimlik ve etnik kimlik tanımlamaları çerçevesinde, Prizren’de yaşayan Türklerin kendilerini tanıtırken kullandıkları aidiyet ifadelerinin öncelik sırasını ve bu öncelik sırasının nedenlerini anlama ve analiz etme yolunda katılımcılara iki soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan birincisi: “Kendinizi tanıtırken kurduğunuz cümlelerde önceliğiniz dini inancınız mıdır? Yoksa etnik aidiyetiniz midir?” sorusudur. Bu sorunun katılımcılara yöneltilmesindeki amaç; katılımcıların etnik kimlik ve dini kimliklerinin katılımcıların sahip oldukları öncelik sıralamasındaki yerini belirleyebilmektir. Bu sayede katılımcıların kimliklerine yönelik algıları ayrıntılandırılmaya çalışılacaktır.

Bu soruda, 16 katılımcı doğrudan etnik kimliğini dini kimliğine göre öncelemiş, 13 katılımcı da kendilerini tanımlarken dini kimliklerini öncelemeyi tercih etmiştir. Geriye kalan 6 katılımcıdan 5’i buldukları ortamların vurgulayacakları kimlikler üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir. Son katılımcı ise etnik kimlik ile dini kimliğin iç içe geçmiş ve ayrılması mümkün olmayan bir bütün olduğunu düşünmekte, etnik kimliğini vurguladığında dini kimliğini de ifade etmiş olduğunu dile getirmektedir.

Bu doğrultuda KK2, KK7, KK10 ve KK20 kendilerini tanıtırken ifade edecekleri kimliklerin ortamdan ortama göre değişiklik gösterdiğini ifade etmiş ve bu davranışı seçmelerinin nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bulduğum ortam neyi önce söylememi gerektiriyorsa kendimi o şekilde tanımlarım. Bazen önce etnik kimliğimi açıklarım bazen de önce dini kimliğimi açıklarım. Bu bulduğum ortama göre değişir.” (KK2, Erkek, 65, Evli)

“Duruma göre değişiyor ama öncelikle Türk olduğumu vurgulamayı tercih ederim. Türk’üz, Müslümanız.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

“Karşımdaki insana göre değişiyor. Ben önce Türk’üm derim sonra Müslümanım derim.” (KK10, Kadın, 56, Evli)

“Şimdi tarihe doğru geri dönersek ortada bir insan var. Arkasından insanların gelişme topluma karışma gibi olayları var ve kültür ve etnik kimlik gibi insanla birlikte sürekli gelen iki öge var. Bu noktada da bu yüzden bir ayırım yapmak güçtür. Bulduğunuz ortam neyi arıyorsa onunla ön plana çıkma ihtiyacı hissediyorsunuz. Ama dini inanış genellikle ön planda tutuluyor. Önce inanışlar ve devamında etnik kimlikler ortaya çıkıyor insan hayatında.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

Kosova’da yaşayan insanların büyük bir bölümünün Müslüman olduğunu belirten KK15, bu nedenle öncelikle etnik kimliğini vurgulamayı tercih ettiğini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“İlk başta burada çoğunluk Müslüman olduğu için önce Türk diyerek Türklüğümü vurgularım ama yine de ikisini bir tutuyorum.” (KK15, Kadın, 44, Evli)

KK29 ise etnik kimlik ve dini kimliği bir bütün olarak görerek kendini şu şekilde ifade etmektedir:

“Önceliğim etnik kimliğimde çünkü ben Türk’üm dediğimde buralarda Müslüman olduğumuz hemen anlaşılır.” (KK29, Kadın, 38, Evli)

Yapılan görüşmeler boyunca 5 katılımcının buldukları ortamın vurgulayacakları kimlikler üzerinde belirleyici olduğunu düşünmesinin iki nedene bağlı olarak ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu nedenlerden birincisi, katılımcıların ait olduklarını düşündükleri toplum tarafından dışlanma kaygısı; ikincisinin de hâkim söyleme karşı var olan farklılığı vurgulama isteği olduğu tespit edilmiştir.

Dini kimliğin tanımlanış biçimini analiz edebilmek adına sorulan ikinci soru “Bu ayrımı yapmanızda etken olan temel faktörler nelerdir? (Ailesel faktörler, çevresel faktörler, bireysel tercihler vb.)” sorusudur. Bu sorunun sorulma amacı; katılımcıların kendilerini tanıtırken kurdukları cümlelerde etnik kimlik veya dini kimliğin önce vurgulanmasının altında yatan sebepleri anlaşılır olarak ortaya koyabilmektir.

Katılımcılardan 18’i bu seçimin bireysel tercihleri olduğunu, 6’sı bu ayrımı çevresel faktörler çerçevesinde yaptığını, 7’si bu ayrımın ailelerinde de bu şekilde olduğunu ve kendilerinin de bu ayrımı aynı şekilde devam ettirdiğini, 4’ü de sayılan bu faktörlerin (ailesel, çevresel ve bireysel tercih) hepsinin bu ayrımın oluşmasında etkisi olduğunu dile getirmiştir.

Katılımcılardan KK2 ve KK18 kendilerini tanımlarken yaptıkları seçimlerde çevresel faktörlerin etnik kimliklerine yönelik toplumsal baskı boyutunda olduğunu dile getirmiş ve bu seçimlerin baskılara karşı verilen tepkiler olduğunu şu şekilde ifade etmişler:

“Bu çevremizde meydana çıkan ırkçılığın etkisi aslında, bu yüzden lüzum olduğunda önce Türklüğümüzü vurgulama ihtiyacı duyuyoruz.” (KK2, Erkek, 65, Evli)

“Genellikle çevresel baskılar. Özellikle kamusal alanda Türk’üm dediğimiz zaman sürekli neden Türk’üm diyorsun, burada Türk yok, madem Türk’sünüz Anadolu’ya dönün gibi cevaplar aldığımız için bu durum Türklüğümüzü, milli benliğimizi daha da baskın hale getirebiliyor ve bizler de Türklüğümüzü vurgulama ihtiyacı duyuyoruz. Yaşadığımız yerde Arnavutlar da, Boşnaklar da, Goranlar da, Pomaklar da Müslüman ama biz de Müslüman olmamıza rağmen Arnavutlardan gördüğümüz baskılardan dolayı vurgulama ihtiyacı duyuyoruz.” (KK18 Erkek, 27, Bekar)

Amin Maalouf KK2’nin yorumuyla ilintili olarak, birinci plana alınıp vurgulanan kimliklerin kişilerin hasımlarının kimliklerinin ters yönünde geliştiğini dile getirmiştir (Maalouf 2008: 19).

Katılımcılardan KK32 ve KK33 ise etnik kimlikleri ve dini kimliklerini vurgulamak arasında yaptıkları tercihlerin sebeplerinin temelinde Balkanlar'da Türklerin varlığını vurgulamak olduğunu şu sözlerle ifade etmişler:

“Biz burada azınlığız ve kendimizi tanıtırken Türk olduğumuzu vurgulama ihtiyacı hissediyoruz. Zaten burada Türk denince akla doğrudan Müslümanlık geldiği için dini kimliğimizi vurgulamamıza pek gerek kalmıyor. Ayrıca ben ailemden de bu şekilde gördüm.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

“Aileden gördük, çevreden gördük ve kendimiz de biz de Türkler olarak burada varız demek adına Türklüğü vurgulamayı seçtik.” (KK33, Kadın, 44, Evli)

3.5. Kimlikler ve Meslek Seçimi

Dini kimlik ve etnik kimlik ile ilgili yukarıda yapılan açıklamalar ışığında merak ettiğimiz hususlardan biri de; etnik kimlik veya dini kimliğin tanımlanış şekline göre meslek seçiminin farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Bu doğrultuda, katılımcılara yöneltilen soruya verilen cevaplardan önce meslek kelimesinin anlamına ve meslek kavramının birey ve toplum içindeki yerine değinilmiştir.

Meslek kelimesi TDK tarafından, alana yönelik eğitim ile kazanılan bilgi ve becerilere dayanarak belirli kurallar çerçevesinde topluma yararı olan hizmetler ortaya koyma eylemi olarak nitelendirilmiştir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c978872717730.51777916, 24 Mart 2019'da erişildi).

Bireyin hayatındaki en önemli olaylardan biri olan meslek seçimi sadece para kazanmaya açılan bir kapı değil, bireyin yapacağı seçimden sonraki hayatının akışını da belirleyen bir nokta olma özelliğini taşımaktadır. Meslek seçimi esnasında bireyin yetenek, beceri ve ilgi alanlarını kıstas olarak alması, bireyin yapacağı işte başarılı olmasına ve dolayısıyla mutlu bir yaşam sürmesine olanak sağlarken; yalnızca kazanacağı para gibi maddiyat odaklı unsurları göz önüne alarak yeteneği dışında

seçimler yapması işinde başarısız olması ve mutsuz bir hayat sürmesine neden olacaktır. (Yanikkerem vd. 2004, Aktaran: Sarıkaya ve Khorshid 2009: 394).

Bireylerin meslek seçiminde etken olan faktörleri sosyal faktörler ve psikolojik faktörler olarak iki temel başlıkta inceleyebiliriz (Özen 2011: 83). Sosyal faktörleri bireyin ailesel ilişkileri, ailenin ekonomik durumu, ailenin toplumsal konumu ve bireyi sosyal geçmişi gibi etkenler oluşturur (Can vd. 2001, Aktaran: Özen 2011: 83). Psikolojik faktörler ise bireyin sahip olduğu inanç ve değerler, bireyin mesleğe ve mesleğin geleceğine dair görüşleri, bireyin meslek konusundaki beklentileri ve bireyin kişilik özellikleri olarak dört etkenden oluşmaktadır (Özen 2011: 84). Bu bilgiler ışığında bireylerin etnik kimliğini bireylerin sosyal geçmişi, dini kimliğini ise inanç ve değerleri arasında değerlendirebiliriz.

Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin etnik kimliklerinin veya dini kimliklerinin meslek seçiminde herhangi bir etken olup olmadığını anlamak, Prizren'de yaşayan Türklerin gündelik hayatlarını ve çeşitli kimliklere yönelik algılarını analiz edebilmek açısından önem teşkil etmektedir. Etnik veya dini kimliklerin Prizren'de yaşayan Türklerin hayatında meslek seçimi gibi bireylerin hayatının dönüm noktasını oluşturacak roller oynayıp oynamadığının anlaşılabilmesi adına katılımcılara "Etnik kimliğiniz veya dini kimliğiniz meslek seçiminizde herhangi bir şekilde etken oldu mu? Etken ise ne şekilde etken olduğunu açıklar mısınız?" sorusu yöneltilmiştir.

Yöneltilen bu soru karşısında katılımcıların 24'ü etnik veya dini kimliğinin meslek seçiminde herhangi bir etken olmadığı belirtilerek cevaplamış, geriye kalan 11 katılımcı ise yalnızca etnik kimliklerinin meslek seçimlerinde etkin bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamı dini kimliklerinin meslek seçimlerinde etken bir faktör olmadığını ifade etmişlerdir.

Sorulan soru doğrultusunda KK7, KK13, KK20, KK27 ve KK30 etnik kimliklerinin meslek seçimlerinde etken olduğunu ve etken olmasının nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Türk olmam etkili oldu, zaten Türkçe sınıf öğretmeniyim.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

“Evet. Ben Türk matematik öğretmeniyim ve Türklere matematik dersi veriyorum.” (KK13, Erkek, 34, Evli)

“Bende oluşturdu. Mesela gazeteciliği seçtim ben. Seçmemin sebebi de bir gazeteci olarak kendi milletime daha fazla sahip çıkabilmek, dertlerini dile getirmek, başarılarını dile getirmek. Yani bu anlamda bu yüzden tercih ettim gazeteciliği.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

“Kosova meclisinde tercüman olarak çalışıyorum. Çok normal, çünkü ben Türkçeye tercüme eden bir tercümanım. Türkçe dilini mesleğimde kullanıyorum. Çok normal olarak etnik kimliğim etkili oldu.” (KK27, Kadın, 55, Evli)

“Dini kimlik hayır olmadı ama etnik kimlik tek bir etken de değil oldu diyebilirim ama çok da emin olamam yani. İş dünyasında olumsuz bir etkisi var etnik kimliğin. Özellikle Kosova’da etnik kimlikler çok ön planda. Gerek işe alım gerek çalışma sürecinde. Burada bir şirkette çalıştım. Neredeyse hepsi Arnavut’tu, benim etnik kimliğimi çoğunlukla bilmezlerdi ama sürekli konuşulurdu. Farklı olmak sizi dezavantajlı kılıyor.” (KK30, Erkek, 27, Bekar) (Bkz. Ek 2)

“Belki olmuştur. Türkçe okuduk Türk dili ve edebiyatı fakültesinde okuduk.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

Katılımcıların verdikleri cevaplarda belirttikleri gibi, dini kimliğin katılımcıların yaptıkları meslek seçimlerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Gözlemlerimiz de bu durumu destekler niteliktedir. Etnik kimliğin ise Prizren’de yaşayan Türklerin meslek seçiminde etken bir faktör olabildiği katılımcılar tarafından verilen cevaplarda belirtilmiştir. Etnik kimliğin meslek seçiminde etken bir faktör olmasının nedenleri ise en net biçimde KK20’nin verdiği cevaplarda vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, insanların kendileriyle aynı etnik kimliğe mensup olan insanlara faydalı olmak istemeleri ve birçok katılımcının yapılan görüşmeler esnasında farklı noktalarda dile getirdiği gibi dil bilme konusunda yaşanan problemlerin meslek seçiminde etnik kimliğin etkili olmasına neden olduğu söylenebilir. Bu noktada da, bazı katılımcıların Arnavutça bilmemelerinden dolayı üniversitelerin Türkçe bölümlerine yöndikleri tespit edilmiştir.

3.6. Sosyal Çevre ve Bu Çevrenin Edinilmesinde Dini ve Etnik Referans

Prizren’de yaşayan Türklerinin çevre edinme ve sosyalleşme sürecinde karşılaştıkları insanların dini kimlik ve etnik kimliklerinin önemli olup olmadığı, önemli ise hangi açılardan önemli olduğunun anlaşılması açısından katılımcılara “Çevrenizdeki insanlar ile sosyal ilişkiye girerken veya yeni insanlarla tanışırken sahip oldukları dini inanç veya etnik köken gibi özelliklere dikkat eder misiniz? Eğer dikkat ediyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir.

34 katılımcı bu soru karşısında açık ve net bir şekilde Kosova’nın yüzyıllardır çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapı gereği yüzyıllardır zaten farklı etnik ve dini kimlikler ile pek çok alanda iç içe olduklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların geneli, dini kimliğin ve etnik kimliğin kendileri için bir kıstas oluşturmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar karşılarındaki insanların iyilik, dürüstlük ve güvenilirlik gibi özelliklerinin kimliklerinden daha önce geldiğini ifade etmişlerdir. Bu duruma karşın 1 katılımcı dini ve etnik kimliklerin kendi açısından sosyalleşme için büyük oranda etkili olduğunu ifade etmiştir.

Yukarıda ifade edilen genel düşünceyi örneklendirmek adına KK8, KK28 ve KK31’in verdiği cevaplar aktarılmıştır:

“Hayır, benim için önemli olan insan olması. Irk, dil, din, cinsiyet burada bu tür farklılıklara girmek doğru değildir. İnsana insan olduğu için değer verilmesi lazım.”
(KK8, Erkek, 41, Evli)

“Hayır. Ben şahsen yapı olarak aileden aldığım terbiyemden dolayı kimseyi dini inancına göre veya etnik kimliğine göre ayıramam. Benim için iyi insan olması önemli. Bana dürüst ve sözünün arkasında olmalı eğer bunu yapabiliyorsa benim için insandır ve benimle arkadaş olabilir.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

KK31 sosyalleşme sürecinde etnik ve dini kimliklerin önemsiz olduğunu ifade ederken İslam dinini referans almış ve düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Tabi dikkat ederim. Çünkü benim bir insan olarak, bir Türk olarak bildiğim bir mesele var. Her halkın dinine, etnik kimliğine saygı gösterilmesi gereklidir ki sizin de

dininize ve etnik kimliğinize saygı gösterinler. Onun haricinde iyi insan olması ve iyi insan olmak çok önemli. Allah hepimizi, insanları birbirine yardım etsin diye yaratmıştır.” (KK31, Erkek, 75, Evli)

Ağırlıklı görüşün aksine KK34, sosyal ilişkilerde dini kimlik ve etnik kimliğin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaş olarak tanışsın ama dini kimliği veya etnik kimliği tanıştıktan sonra etken olabilir. Bence başka dinden arkadaş olamaz.” (KK34, Kadın, 44, Evli)

Yukarıda aktarılan örnek cevaplardan yola çıkarak katılımcıların çok büyük bir kısmının sosyalleşme sürecinde dini ve etnik kimliklerin belirleyici bir faktör olmadığı tespit edilmiştir. Kosova'nın yüzyıllardır süregelen yapısının çok uluslu olmasının, insanların sosyalleşme sürecine önyargısız olarak devam edebilmelerine olanak sağladığı gözlenmiştir. Katılımcılar tarafından da yukarıda verilen örneklerde vurgulandığı gibi, katılımcıların sosyalleşme sürecinde dini kimlik veya etnik kimliğin aksine iyi insan olma, güvenilirlik, hoşgörü gibi karakter özelliklerinin ön planda olduğu vurgulanmıştır. Kosova'da bulunan süre çerçevesinde gerek Prizren'de gerekse Kosova'nın genelinde durumun katılımcıların da belirttiği gibi olduğu gözlenmiştir.

3.7. Ailenin Kurulması

3.7.1. Evlilik Müessesesinde Etnik ve Dini Kimliklerin Etkisi

Prizren şehrinde yaşayan Türkler için etnik ve dini kimliklerin evlilik ve neslin devamı adına önemi konusundaki düşüncelerini algılama ve analiz etme amacıyla katılımcılara üç soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki: “Evleneceğiniz kişide dikkat ettiğiniz veya edeceğiniz ilk özellik nedir? (Dini kimlik, etnik kimlik, karakter, güzellik, maddi durum vb.) Nedenlerini açıklar mısınız?” sorusudur. Bu soru vasıtası ile alınacak cevaplar, yapılmış olan veya yapılacak olan evlilikler üzerinde etkisi olan faktörler ve

bu faktörlerin içinde etnik kimlik ile dini kimliğin sahip olduğu önem derecesinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

11 katılımcı, bu soruyu cevaplandırırken dini kimliğin geriye kalan bütün öğelerden daha önemli olduğunu belirtmiştir. 9 katılımcı, etnik kimliğin diğer öğelerden daha üstün olduğunu belirtmiştir. 5 katılımcı, dini kimliğin ve etnik kimliğin eşit oranda etkili olduğunu, etnik kimlik ve dini kimliğin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 4 katılımcı, etnik kimliğin çok da önemli olmadığını, önemli olan asıl faktörlerin dini kimlik ve karakter olduğunu ifade etmiştir. 1 katılımcı, örnek olarak soru içinde geçen öğelerin hiçbirinin kişilerin arasındaki sevgi bağından daha üstün olamayacağını, bu nedenle sevginin her şeyin üstünden gelebilecek en büyük faktör olduğunu dile getirmiştir. 1 diğer katılımcı da örnek olarak sıralanan bütün öğelerin eş seçiminde birbirinden önemli ve bütün bu faktörlerin göz ardı edilemez faktörler olduğunu dile getirmiştir.

Etnik kimliğin eş seçiminde önemli bir faktör olduğunu gelecekte yaşanabilecek kimlik çatışmaları üzerinden ifade eden KK4, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öncelikle Türk olması önemlidir. Etnik aidiyet ve dini önemiştir. İleride farklı etnik kimlik çatışması olmasın, sorun yaşamayayım diye. İleride çocuk olduğu zaman ve okul çağına geldiği zaman zor oluyor. Böyle daha rahatım, Türk ile evlendim, çocuklar Türk ve Türk okuluna gittiler.” (KK4, Kadın, 35, Evli)

Eş seçiminde önceliğinin dini kimlik ve aile terbiyesi olduğunu dile getiren KK31, etnik kimliğinin farklı olması durumunda da kendi etnik kimliğine karşı saygı gösterilmesini ve eşinin kendi anadiline hakim olması gerektiği ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“İlk öncelikle Müslüman olması ve Türk olmasına dikkat etmişimdir. Bir Arnavut da Türkçe bilseydi Türkçe konuşsaydı ve benim ile birlikte ailemin Türklüğüne etnik kökenine saygı gösterseydi benim eşim olabilirdi. İkinci olarak da aile terbiyesine baktım çünkü güzellik bugün vardır yarın olmayabilir ama kalp temizliği kalp güzelliği varsa o zaman o insanın her şeyi vardır. Maddi zenginlik falan bunlar hep geçici şeyler ve birer araçtır.” (KK31, Erkek, 75, Evli)

Evlilik konusunda katılımcıların dikkat ettiği faktörlerden biri de eşlerin iyi ve birbirlerine denk ailelerden gelmeleridir. KK18 evlilik konusunda örnek verilen etnik kimlik ve dini kimlik gibi faktörlerin yanı sıra aile faktörünün de önemli olduğunu şu şekilde vurgulamıştır:

“Öncelikle ailesine dikkat ederim, iyi bir aileden olması önemli ve sonrasında Türk olması önemli bizim için ve tabii devamında da Müslüman olması. Sonuçta kendi insanımızla bağlarımız her zaman daha farklıdır daha samimidir.” (KK18, Erkek, 27, Bekâr)

Karakterin evlilik ve eş seçiminde diğer etkenlerden daha önemli olduğunu belirten KK28 nedenlerini şöyle dile getirmiştir:

“Mutlaka bunların hepsi çok etkilidir. Ama önceliğim dürüst olması yani karakteri. Çünkü bir hayat paylaşacaksam bana güvenmesi ve yalan söylememesi gerekir. Eş seçimimde ailemden gelebilecek bir baskıya göre dini kimlik belirleyici olabilir ama etnik kimlik asla bir belirleyici olmadı.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Kosova'nın sahip olduğu çok uluslu yapı, hayatın her alanında olduğu gibi evlilik müessesesinde de pek çok açıdan etkili olmuştur. Prizren'de yaşayan Türkler için evlilik konusunda etnik ve dini kimliklerin etki sahibi olmasının temel nedenlerinden biri; Kosova'da hâlihazırda azınlık statüsünde bulunan Türklerin asimile edilme kaygısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yöneltelen soru çerçevesinde verilen cevapların derinine saha çalışması sürecinde yapılan gözlemlerden edinilen bilgiler ile birlikte indiğimizde, etnik kimliği eş seçiminde öncelikli gören katılımcıların nedenlerinin pek çok temele dayandığını görebiliriz. Bu temelleri sıralayacak olursak; asimile edilme korkusu, ilerde doğacak çocuklar adına duyulan kaygı, yaşanabilecek dil problemi ve kültür bazında var olan ortak paydanın azalacak olması olarak sıralayabiliriz.

Asimile edilme korkusunu detaylandırarak olursak, Türkler ve Arnavutlar arasında yaşanan evliliklerin sonucunda özellikle Türk kökenli gelinlerin kendilerini evlendikten sonra Arnavut olarak nitelendirmeye başlamalarının bazı Kosovalı

Türklerin bu tür evliliklere karşı negatif yargılar beslemelerine neden olduğu tespit edilmiştir.

Doğacak yeni nesiller adına duyulan kaygı söz konusu olduğunda da, iki farklı etnik kökenin evliliği çerçevesinde dünyaya gelen çocukların konuşacakları anadil ve okuyacakları okul gibi önemli noktalarda iki farklı etnik kimliğin karşılıklı olarak yaşayacağı çatışmalardan dolayı birtakım kaygıların var olduğu belirlenmiştir.

Yaşanabilecek dil problemi de Kosovalı Türklerin etnik kimlik bazında çekindiği durumlardan biridir. Araştırma boyunca iletişime geçilen katılımcıların bir kısmı (özellikle 50 yaşın altındaki katılımcılar) Kosova'nın resmi dilleri olan Arnavutça ve Sırpçayı çok iyi bilmediklerini, eş seçiminin farklı bir etnik kökenden olması durumunda derinlemesine iletişim kuramayacaklarını ve diğer etnik kimliklerin de genellikle Prizren dışında Türkçe bilmediklerini dile getirmiştir. Türklerin Prizren şehrinde yoğunlaşmış olması, bölgedeki diğer etnik kimliklerin de en azından temel iletişim kurulabilecek seviyede Türkçe konuşabilmelerine neden olmuştur. Bu durum, araştırmacı tarafından da Prizren'de net bir şekilde gözlenmiştir. Gidilen bazı marketlerde, kafelerde ve restoranlarda çalışan personel ile Arnavutça bilinmemesi nedeniyle İngilizce ve anadil olan Türkçe konuşularak anlaşılabilirdiğini belirtmek gereklidir.

Kültür bazında var olan ortak paydanın azalacak olmasında da, dünya üzerinde var olan her etnik kökenin kendine ait bir kültürel birikimi olduğu gibi Kosova'da yaşayan farklı etnik kökenlerin de kendilerine ait kültürel birikimlerinin olmasından bahsedilebilir. Farklı etnik kökenlerin evliliği durumunda, her kökenin kendine ait olan kültürel birikimin ortak paydalarının eşler arasında azalacağı düşünülüyor ve bu durumun birtakım kaygıları da beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir.

Dini kimliğin farklılığının evlilikler üzerindeki etkisinin derinine inildiğinde ise katılımcılarda dini değerlerinin kaybolmalarından duydukları kaygılar, yeni nesillerde oluşabilecek inanç kayıpları ve inanç bazında ortak paydaların azalmasından duyulan

kaygıların farklı dini kimliklerin bir aile oluşturmak adına bir araya gelmesi hususunda çekinceler yarattığı gözlenmiştir.

Evlilik müessesesinde etnik ve dini kimliklerin etkisi başlığı altında sorulan bir diğer soru: “Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?” sorusudur. Bu soru çerçevesinde 17 katılımcı çevrenin olumsuz tepki gösterdiğini, 13 katılımcı bir problem yaşanmadığını veya yaşandığına şahit olmadıklarını ve 5 katılımcı da çevreden gelecek tepkilerin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı bu soruyu genellikle günümüzde verilen tepkileri geçmişte verilen tepkilerle kıyaslayarak cevaplandırmıştır.

Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliğine dair çevrenin gösterdiği tepkinin olumsuz olduğunu dile getiren KK1 ve KK13 düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Farklı dini inançta tabi ki tepkiler olumsuz yöndedir. İstemiyoruz böyle bir şeyi.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

“Pek normal karşılanmıyor, olumsuz tepkiler gösterilir.” (KK13, Erkek, 34, Evli)

Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliğinin günümüzde neredeyse normal olarak nitelendirildiğini ifade eden KK19, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Şu anda neredeyse normal karşılanıyor.” (KK19, Erkek, 55, Evli)

Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliğinde toplumun tepkisini bir kenara bırakıp, evlenen kişilerin birbirlerinin dini kimliğine saygı gösterip birbirlerini kabullenmeleri durumunda bir problemin yaşanmadığını vurgulayan KK24, gözlemlerini şifade ederken şu kelimeleri kullanmıştır:

“Kendisi kabullendiyse bir problem olmuyor şu an.” (KK24, Erkek, 72, Evli)

Farklı dini inançlara sahip insanların evlenmeleri konusunda insani değerlerin uyuşmasının dini kimliklerin farklılığından önce geldiğini vurgulayan KK27, düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Pek de yadırganmaz ama muhakkak ki önyargıdan dolayı ilerde sorun çıkabileceğine dair yargılar da mevcut. Her birliktelikte olduğu gibi önce insanı değerler uyusuyorsa evlilik başarılı oluyor, dini farklılıklar ondan sonra geliyor.” (KK27, Kadın, 55, Evli)

Geçtiğimiz yıllara göre günümüzde farklı dini inançlara mensup insanların evliliği konusunda yaşanan sıkıntıların azaldığını ifade eden KK18, kendi ailesinde de farklı dinlere mensup insanların evliliğinin varlığından söz etmiş ve farklı dini inançların kendi ailesinde ancak karşı tarafın Müslümanlaşması durumunda kabul gördüğünü şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bu durum biraz göreceli çünkü geçmişte daha katıyken günümüzde, yani son 20 yılda daha esnek hale geldi. Yani eskiden de vardı farklı dinden evlilikler ama çok sıcak bakılmazdı örneğin: ailemde hem Hristiyanlarla hem Yahudilerle evlilikler var ama tabii evlilikten sonra onlar Müslümanlaşarak ailemize bağlı halde kalabilmişlerdir. Yoksa onların Hristiyan kalması veya Yahudi kalması akrabalar arasında daha istemsizce bir tutuma neden olabilirdi.” (KK18, Erkek, 27, Bekar)

Müslüman ailelerde farklı dine mensup insanların evliliğinin kabul edilmesinin zor bir süreç olduğunu ve birtakım problemlerin yaşanabildiğini dile getiren KK20, bazı durumlarda sevgi bağının oluşabilecek problemlerin önüne geçebildiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Genelde Müslüman ailelerde biraz zor kabul edilir. Ama evlilik konusunda bazı durumlarda bu tarz konular sıfırlanıyor ve iki tarafın hissettikleri ön plana çıkabiliyor. Mesela burada (Prizren’de) Sırp-Türk veya Sırp-Arnavut gibi evlilikler vardır. Ufak da olsa bazı problemler yaşanabiliyor.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

Geçtiğimiz yıllara nazaran günümüzde iyi insan olma, karakter ve maddi durum gibi özelliklerin dini inanç kriterinin önüne geçtiğini ifade eden KK33, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Geçtiğimiz dönemlerde evladı reddetmeye kadar varan tepkiler alırdı ancak günümüzde şimdi şimdi normalleşmeye başladı. İnsan olsun karakterli olsun az biraz

maddi durumu da yerindeyse Müslüman olmasa da olur gözüyle bakılmaya başlandı.”
(KK33, Kadın, 44, Evli)

Katılımcıların büyük bir kısmının, farklı dini inanca sahip kişilerin yaptıkları veya yapacakları evliliklerin dini farklılıklar nedeniyle zorluklar yaratacağını, evliliklerini yürütebilmek adına taraflardan birinin din değiştirmek durumunda kalacağını ve bu durumun yarattığı gerginliğin sevgi ve saygının önüne geçerek evliliği sıkıntıya sokacağını düşünmektedirler. Bu nedenle de bu tür evliliklere olumlu tepkiler vermedikleri gözlenmiştir. Katılımcıların farklı dini inançlara sahip insanların evlenmeleri durumunda çevrenin verdiği veya vereceği tepkinin olumsuz olmadığını dile getiren katılımcılar bu düşüncelerinin nedenini, uzun yıllardır Kosova'nın çok uluslu ve dolayısıyla farklı dini kimliklere de ev sahipliği yapan yapısını örnek vererek açıklamıştır. Ek olarak, zamanla kuşaklar arasında oluşan algı farklarını da verilen tepkilerin nedenlerini açıklarken vurguladıkları gözlemlenmiştir. Hem olumlu hem de olumsuz tepkiler geldiğini vurgulayan katılımcılar ise bu durumun aileden aileye veya çevreden çevreye göre değişebileceğini vurguladıkları tespit edilmiştir.

Ailenin kurulması başlığı altında yöneltilen üçüncü soru ise: “Farklı etnik kimliğe sahip insanların evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?” sorusu olmuştur. 29 katılımcı, bu soruya bu durumun problem olmayacağını dile getirerek cevap verirken 2 katılımcı, kesinlikle problem olacağını ifade etmiş ve 4 katılımcı da hem olumlu hem de olumsuz karşılandığını ifade etmiştir.

Kosova genelinde yaşayan toplumun multi-etnik (çok uluslu) bir yapıya sahip olduğunu dile getiren KK11, bu yapıdan dolayı insanların birbiri ile yaşamaya alıştığını ve bu durumun bir problem oluşturmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Burada multi-etnik bir yapı olduğu için bu durum problem olmaz.” (KK11, Kadın, 32, Evli)

Dini kimliklerin aynı olması durumunda etnik kimliklerin farklılığının bir sorun oluşturmayacağını belirten KK32, gözlemlerini şöyle dile getirmiştir:

“Farklı etnik kimliğin karşı taraf Müslüman olduğu sürece problem olacağını düşünmüyorum. Eğer iki taraf da Müslüman ise yani bir Türk ile bir Arnavut’un evlenmesi gibi, problem çıkmaz ama bir Türkün bir Sırp ile evlenmesi durumunda çıkar çünkü Türk Müslüman Sırp ise Hristiyan dinine mensuptur.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

Bu tür evliliklerin olumsuz karşılandığını düşünen KK23 düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“O kadar iyi karşılanmazlar. Herkes tanıdığı, bildiği kökenle evlense daha başka ve daha iyi olur.” (KK23, Erkek, 32, Evli)

Hem olumlu hem de olumsuz tepkiler alabileceğini düşünen KK16 ve KK28 ise gözlemlerini şu şekilde ifade etmişler:

“Burada bu şekilde evlilikler çok fazla, genellikle problem olmuyor ama problem olduğu yer Türk Türklüğünü kaybederse o zaman oluyor. Yani asimile olmaması lazım.” (KK16, Erkek, 32, Evli)

“Burada benim gördüğüm kadarıyla daha çok Türk-Türk ile veya Türk-Arnavut ile evlenebilir. Bu durum burada özellikle Arnavutlar açısından normal sayılıyor. Ama biz bu konuda Türkler olarak daha tutucuyuz.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Katılımcıların büyük bir kısmının bu soruyu yanıtlarken, etnik kimlik farkından ziyade dini kimlik farkına vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından genel olarak, dini kimliğin aynı olması durumunda farklı etnik kimliklerin bir araya gelmesinin sorun yaratmadığı ve ilerleyen süreçte de yaratmayacağı düşünülmektedir. Bu durum çerçevesinde, Prizren’de yaşayan Türklerin dini kimlikleri konusunda etnik kimliklerinde olduğundan biraz daha fazla tutucu olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Ancak farklı etnik kimliklerin evlilik kurumu çerçevesinde bir araya gelmesi söz konusu olduğunda bu durumun artık yalnızca Prizren’de değil, Kosova’nın genelinde de normalleşen bir durum olduğundan ve günümüzde eskiden olduğu kadar olumsuz tepki almadığından bahsedilmiştir.

3.7.2. İsim Geleneği

Bireylere verilen isimlerin toplumların kültürel sistemlerinde iletişim kodları olma işlevleri vardır. Bu bağlamda isimler, iletişime olanak sağlayan anlamlı simgeler

olarak da nitelendirilebilir. Anlamlı simgeler olarak nitelendirebildiğimiz isimler bir kimlik ve farklılaşma aracı olarak görülmektedir. Simgelerin oluşmasındaki anlamların arka planlarını ideolojik anlayışlar, kültürel kabuller ve dini inançlar gibi örnekler ile örneklendirebiliriz. Bireylere verilen isimlerde gözlenen farklılaşma, toplumun yaşadığı sosyo-kültürel değişimler ile ilişkilendirilerek açıklanabilir (Çelik 2006: 40-41).

Prizren’de yaşayan Türklerin isim geleneklerini anlama ve anlamlandırma amacıyla katılımcılara yöneltilen soru: “Çocuklarınıza isim verirken dini anlamda öneme sahip olan isimler seçmeye özen gösterir misiniz? Nedenlerini açıklar mısınız?” sorusu olmuştur. Katılımcılar bu soruya pek çok farklı bakış açısıyla cevap vermişlerdir. Verilen cevapları dini isimler, etnik kökene dayanan isimler, evrensel (genellikle her dilin alfabesinde ortak olarak bulunan harflerden oluşan) isimler ve dönemsel isim modasına uygun isimler olarak gruplandırabiliriz.

Bu gruplandırma çerçevesinde de katılımcılardan 3’ü çocuklarına verdikleri isimlerin yalnızca dini isimler olmasına dikkat ettiklerini ifade ederken 18 katılımcı ise verdikleri isimlerin yalnızca etnik kökene dayanan isimler olmasına dikkat ettiklerini ve isim konusunda başka herhangi bir şeyi gözetmediklerini ifade etmişlerdir. 1 katılımcı isimlerin dönemsel modaya uygun ve aynı zamanda etnik kökenli isimler olmasına özen gösterdiğini ifade ederken 3 katılımcı, isimlerin dini ve etnik kökene dayanan isimler olmasını tercih ettiklerini ve bu bağlamda Türk kültüründen kopmamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. 2 katılımcı verdikleri isimlerin hem etnik kökene dayanan isimler olmasına özen gösterdiklerini hem de evrensel özelliklere sahip olan isimler olmasına dikkat ettiklerini belirtirken 3 katılımcı, isimlerin yalnızca evrensel özelliklere sahip isimler olmasına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Geriye kalan 5 katılımcı ise henüz çocuk sahibi olmadıkları için bu konu hakkında detaylı bir şekilde düşünmediklerini ve bu nedenle konu hakkında bir fikir sahibi olmadıklarını dile getirmişlerdir.

KK1 çocuklarına verdiği isimlerin dini isimler olmasına dikkat ettiğini şu sözleriyle vurgulamıştır:

“Evet, özen gösteririz. Çünkü yarın çocuklarımızdan biz sorumlu olacağız, çocuk doğduğunda kendini bilmez, sorumlu olan annesi babasıdır.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

KK7 ve KK28 çocuklarına verdikleri isimlerin evrensel harflerden oluşan (bütün etnik kökenlerin rahatça telaffuz edebileceğini düşündükleri) isimler olmalarına dikkat ettiklerini belirtmiş ve nedenlerini şu şekilde ifade etmişler:

“Biz Kosova’da yaşadığımız için isimde bulunan harflerin her yerde geçerli olmasına dikkat ettik. Mesela Türkçede I harfi var ama evrensel değil. Bu harflerin olmamasına dikkat ettik. Evrensel geçerliliği olan harflerle isim verdik.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

“Çocuklarıma isim verirken özellikle ö, ü, ğ gibi noktalı harflerinin olmadığı isimler seçmeye çalıştık, isimlerin evrensel olmasına özen gösterdik çünkü ben de eşim de noktalı harflerden oluşan isimlerimizden dolayı çok sıkıntı çektik. Dini ve etnik özellikten ziyade isimlerin evrensel olmasına özen gösterdik.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

KK2 isimlerin dönemsel modaya uygun olmasına dikkat ettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Eski zamanlarda yani çocuklarımızın doğduğu zamanda koyduğumuz isimlerde dini anlam pek aramadık dini adlara vurgu yapmadık çünkü moda isimlerde değişiklik oldu. İlk evlatlarım doğduğunda onlara Arnavut isimlerinden verdim ama son evladım doğduğunda ona Türk ismi verdim. Zaman geçtikçe moda değiştikçe biz de değiştik.” (KK2, Erkek, 65, Evli)

Çocuklarına verdikleri isimlerde dini anlamdan çok etnik kimliğe vurgu yapmayı önemsediklerini ve bu nedenle isimlerin Türkçe olmasına özen gösterdiğini ifade eden KK9, düşüncelerini dile getirirken şu kelimeleri kullanmıştır:

“Çok fazla dini anlama bakmadık, kızlarımın adı Melis ve Feyza. Biz isim verirken isimlerin Türkçe olmasına dikkat ettik.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

KK9 ile aynı şekilde isimlerin dini anlamından ziyade Türkçe olmasına dikkat eden KK11, kendini şöyle ifade etmiştir:

“Dini bir önemi olup olmamasına dikkat etmedim, benim için öncelik isimlerin Türkçe olmasıydı.” (KK11, Kadın, 32, Evli)

KK35 çocuklarına verdiği isimlerin aynı anda hem dini hem de Türkçe olmasına özen gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim ismim yabancı, Yugoslavya döneminde konuştuğu için Latin kökenli ve yabancı. Benim annem babam maalesef ki bu konuda çok üzgünüm dini ve Türk isim olmasına önem vermemişler ama ben kendi çocuklarımın isimlerini verirken dini ve etnik kökenimize uygun olması için Merve ve Elif isimlerini verdim. Öncelikle dini anlamına sonrasında da Türkçe olmasına önem verdim.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Prizren’de yaşayan Türklerin isim verme geleneği de ailenin kurulması başlığının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dünya üzerindeki pek çok ülkede, ebeveynleri tarafından çocuklara verilen isimlerin, yaşadıkları süre boyunca çocukların hayatlarında pek çok etkiye sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu doğrultuda, Prizren’de yaşayan Türklerin de çocuklarına isim verirken onların geleceklerini ve isimlerin çocukları için olumlu etkiler ortaya çıkarabilmesini önemsedikleri gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda Prizren’de yaşayan Türklerin çocuklarına isim verirken isimlerin dini öneme sahip olmalarının yanında etnik kökeninin, isimlerin dönemsel isim modasına uygun isimler olmasının ve isimlerin evrensel özelliklere sahip olmasının da önemli olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğu etnik kimliğin kaybedilmemesi açısından çocuklarına verdikleri isimlerin Türkçe olmasına özen gösterdiği belirlenmiştir. Bu duruma ek olarak, Kosova’da yaşayan diğer etnik kökenlere mensup insanların anadillerini oluşturan alfabelerde Türk alfabesinde mevcut olan “ğ, ö, ü” gibi harflerin bulunmamasının isimlerin telaffuzunu zorlaştırması da burada yaşayan Türklerin çocuklarına verdikleri isimlerde evrensel harflerin varlığına dikkat etmelerine neden olduğu tespit edilmiştir.

3.8. Vatan ve Aidiyet

Bu başlık altında Prizren’de yaşayan Türklerin “göçmenlik” ve “vatan” kavramlarına dair hisleri ele alınmıştır. Konuyu derinlemesine ele almaya başlamadan önce göçmenlik kavramına açıklık getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Göçmen kavramı günlük hayattaki konuşmalar esnasında mülteci ve sığınmacı kavramları ile karıştırılabilmektedir. Bu açıdan tekrar hatırlatmak gerekirse göçmen, yaşamakta olduğu ülkeyi ekonomik veya sosyal memnuniyetsizlikler nedeniyle gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye legal veya illegal yollarla giden kişidir (Ziya 2012: 232).

Kosova’nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin göçmenlik ve vatan kavramlarına yönelik hislerini anlamak ve anlamlandırabilmek adına katılımcılara “Kosova’yı kendi vatanınız olarak görüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya 33 katılımcı Kosova’yı vatanım olarak görüyorum cevabı verirken 2 katılımcı, Kosova’yı vatani olarak görmediğini ifade etmiştir. “Kosova’yı vatanım olarak görüyorum” cevabını veren 33 katılımcıdan 10 tanesi ise Kosova’yı vatani olarak gördüğünü ancak Türkiye’yi ana vatani olarak gördüğünü dile getirmiştir.

KK3, KK8, KK9, KK16 ve KK17 Kosova’yı vatani olarak gördüğünü şu şekillerde ifade etmiştir:

“Tabi burada doğdum, yaşıyorum, çalışıyorum kendi vatanımdır.” (KK3, Kadın, 53, Evli)

“Evet, çünkü yüzyıllardan beridir burada yaşıyoruz ve burada yaşamaya devam edeceğiz.” (KK8, Erkek, 41, Evli)

“Evet kesinlikle. Biz burada doğduk burada öleceğiz burası bizim vatanımız. Biz burada göçmen değiliz Kosova Türküüz biz.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

“Evet. Ama kendimi göçmen olarak görmüyorum çünkü yerlisiyiz buranın.” (KK16, Erkek, 32, Evli)

“Kısmen. Biz yüzyıllardır buradayız buraya vatanım dememek hakaret olur ama Benim anavatanım Türkiye.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

KK1 ve KK18 Kosova'yı vatani, ancak Türkiye'yi anavatanı olarak gördüğünü ve nedenlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Tabi ki burada yaşıyoruz ve Kosova'yı vatanımız olarak görüyoruz ama ana vatanımız Türkiye'dir. Kendimi göçmen olarak hissetmiyorum, biz ezelden beri buradayız. Burası bizim vatanımız.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

“500 yılı aşkın süredir burada yaşadığımız için evet. Fakat çevresel baskılardan dolayı artık burayı kendi vatanımızdan çok ikinci vatanımız olarak görüyoruz çünkü Anadolu'dan buraya geldiğimiz veya getirildiğimiz için anavatanımız olan Türkiye'yi görüyoruz.” (KK18, Erkek, 27, Bekar)

KK30 ise Kosova'yı vatani olarak görmediğini ve bu durumun nedenlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Kosova'yı hiçbir zaman vatanım olarak görmedim. Bunun pek çok sebebi var. Anavatan olarak hiçbir yeri görmüyorum. Teknik açıdan yaklaşırsak Kosova benim vatanım çünkü burada doğdum ama ben şimdiye kadar Kosova'da Türkiye'de okumam dışında 20-21 sene kadar yaşadım. Ancak başka bir yere gidip 20-21 sene kadar yaşarsam orası da benim vatanım olur diye düşünüyorum. O yüzden kendimi hiçbir yere bağlı hissetmiyorum.” (KK30, Erkek, 27, Bekar) (Bkz. Ek 2)

Katılımcıların ifadelerinden de görüldüğü gibi; Kosova'yı vatani olarak gören 32 katılımcı arasında 10 katılımcı Kosova'yı vatani olarak gördüğünü, ancak Türkiye'yi anavatanı olarak gördüğünü ifade ederek “vatan” ve “anavatan” kavramları arasında bir derecelendirme yapmıştır. Bu derecelendirmede anavatan kavramını vatan kavramından üstte tutmuş ve bu anlamda Türkiye'de yaşamaları da etnik kimlikleri nedeniyle Türkiye'ye derinden bağlı olduklarını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, Prizren'de yaşayan Türklerin zihinlerindeki vatan ve anavatan algısında ortaya çıkan farklılıkların nedenlerine ayrıca değinmek gereklidir. Bu farklılıkların nedenlerine değinmek adına öncelikle vatan ve anavatan arasındaki ayrım yapılmalıdır. Bu açıdan, vatan ve anavatan kavramlarının önce TDK'daki karşılıklarına değinilmiş, sonra ise aralarındaki kavramsal fark derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır.

“Vatan” kavramı TDK tarafından kelime anlamı olarak “yurt” şeklinde açıklanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c95691f2c45b6.97427867, 23 Mart 2018’de erişildi). “Ana vatan” kavramı da TDK tarafından kelime anlamı olarak “ana yurt” ve “bir şeyin ilk kez yetiştiği, görüldüğü yer” olarak tanımlanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c956b62216fa0.01287487, 23 Mart 2018’de erişildi).

Vatan ve anavatan arasında kavramsal açıdan farkların ortaya çıkması kültürel ve siyasi sınırlarında kaymalar yaşayan toplumlarda görülmektedir (White 2004, Aktaran: Durgun 2018: 69). İmparatorluktan ulus-devlet yapısına geçen yönetimlerde etnik köken ve ait olduğu coğrafya ve tarihsel geçmiş bakımından yaşanan kaymalarda romantik bir anavatan kavramının anlam bulduğunu ifade edebiliriz (Durgun 2018: 69).

Bir toprak bütünü, sınırları belirlenmiş bir coğrafi alanın vatan haline gelmesi, vatanlaştırma olarak adlandırılan bir sürecin oluşumuna işaret eder (Kaiser 2002, Aktaran: Durgun 2018: 69). Bunun nedeni, devletin kuruluşunun sınırların çizilmesi ve devlete dair bir iç mekân oluşumunun birbirine paralel olarak gerçekleşmesidir. Devlet otoritesinin bir toprak bütünü içinde bulunan sosyal ve ekonomik kaynakların üzerinde kurulması vatanlaştırma süreci olarak adlandırılır. Bu durum, iç mekânın vatanlaştırılması olarak da isimlendirilmektedir. İç mekânın vatanlaşması kavramında temel vurgu, devletin insana dair her şeyin üzerinde kurduğu kontrol mekanizmalarına yani devlet otoritesi üzerine yapılmaktadır. Bu noktada devreye alınan soyutlanan mekân ve yaşanan mekân kavramlarının ayrımı vatanlaşma sürecinin açıklanabilmesi açısından kilit nokta görevi görmektedir. Devletin mekân üzerindeki kontrol mekanizmaları rakamlar, istatistikler ve haritalar gibi soyut mekânlara dayanır. İnsanlar ise mekân üzerinde bu durumu tecrübe ederler (Peluso ve Vanderveest 1995, Aktaran Durgun 2018: 70). Dolayısıyla, iç mekânın vatanlaşması devletin soyut mekânı temel alan kontrolünün, devlet haline gelen toprak bütünü içinde yaşayan insanların zihninde işlerlik kazanabilmesidir. Bu durumun oluşabilmesi yani vatanlaşmanın ortak bilince yerleşebilmesi için de ortak bir mekân ve köken anlatısına duyulan gereksinimin varlığından söz edilebilir (Durgun 2018: 70).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda devletin kurulması ile vatanlaşmanın birbirinden farklı ancak iç içe geçmiş süreçler olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü vatanlaştırma, insanların vatan olarak gördüğü toprak bütününe üzerine yüklenen anlamların ortak bilince yerleştirilmesi sürecini ifade eder.

Bu bağlamda, anavatan ve vatan kavramı arasındaki fark fiziksel değil imgeseldir. Vatan kavramı fiziksel öğeleri işaret ederken anavatan kavramı üst anlatıların ortak bilinçte bıraktığı hissiyatlar bütününe atıf yapmaktadır. Yani anavatan kavramı söz konusu olduğunda, duygusal bir aidiyetten bahsedilir. Ancak vatan ve anavatan arasındaki ayrım her ulusta aynı şekilde ortaya çıkmamaktadır. Bu farklılığın nedeni, ulusların geçmişlerindeki yaşantıların birbirinden farklı olmalarıdır (Kaiser 1987, Aktaran: Durgun 2018: 71).

Prizren’de yaşayan Türklerde Kosova ve Türkiye söz konusu olduğunda anavatan ve vatan kavramları arasında yapılan bu ayrımın oluşmasının temel nedeninin asimile olmama çabası olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, vatan ve anavatan ayrımının yapılmasının, Balkanların Türkleştirilmesi amacıyla Balkanlara yerleştirilen Türklerin Kosova’da uzun yıllardır gördükleri baskılara karşın, asimile olmama ve etnik kökenlerine bağlı kalmaya çalışma adına sarf ettikleri çabanın ortaya çıkardığı bir sonuç olduğunu ifade edebiliriz.

Kosova’nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin göçmenlik kavramına dair hislerini anlamak adına katılımcılara “Kendinizi göçmen olarak görüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Bu soru karşısında katılımcıların 32’si net bir şekilde kendilerini Kosova’da göçmen olarak görmediklerini ifade ederken 3 katılımcı kendini Kosova’da göçmen olarak gördüğünü söylemiştir.

Kendini göçmen olarak hissetmeyen 32 katılımcının da bulunduğu ortak fikir; Türklerin Kosova’daki geçmişinin günümüzden ortalama 400-500 sene öncesine dayanıyor olmasıdır. Katılımcılar kendilerinin ve ailelerinin, dolayısıyla atalarının yüzyıllardır Kosova’da doğduğunu, büyüdüğünü, yaşadıklarını ve yaşamaya devam

ettiklerini, bu nedenle göçmen olmadıklarını belirtip Kosova'nın yerlisi olduklarını "bizler Kosova Türküyüz" ifadeleriyle vurgulamışlardır.

Kendilerinin çok eski zamanlardan beri Kosova'da olduğunu ve bu nedenle Kosova'nın yerlisi olduklarını ifade eden KK2, kendini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Biz çok eskiden beri Prizren'deyiz, göçmen değil buranın yerlisiyiz"
(KK2, Erkek, 65, Evli)

Kendini göçmen olarak görmeyen KK8, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

"Hayır, kendimi göçmen olarak görmüyorum. Kosova'nın yerli bir bireyi olarak görüyorum." (KK8, Erkek, 41, Evli)

Kendisini göçmen olarak değil, Kosova Türkü olarak gördüğünü dile getiren KK9, düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Burada yok. Biz Kosova Türküyüz. Bunu da belirtmek isteriz." (KK9, Erkek, 46, Evli)

Yalnızca kendisinin değil aile büyüklerinin de Kosova'da doğup büyüdüğünü vurgulayan KK10, Kosova'nın yerlisi olduklarını şu şekilde dile getirmiştir:

"Hayır, çünkü benim ninelerim de dedelerim de burada doğmuş, büyümüş. Biz burada göçmen değil yerliyiz." (KK10, Kadın, 56, Evli)

500 yıldan fazladır Kosova'da Türk kimliğiyle yaşadıklarını ve yaşamaya devam ettiklerini belirten KK11, kendisini göçmen olarak hissetmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Kendimi göçmen olarak hissetmiyorum çünkü biz burada 500 küsur yıldır vardık, varız, sonradan Türkleştirilmedik, hep Türk'tük, Türk kalmaya da devam edeceğiz." (KK11, Kadın, 32, Evli)

Osmanlı döneminden beri Kosova'da yaşadıklarını ve atalarının kendilerine bu toprakları emanet ettiğini belirten KK14, düşüncelerini ifade ederken şu sözlere yer vermiştir:

“Kendimi göçmen olarak görmüyorum, çünkü Osmanlı döneminde gelen dedelerimiz buraya yerleşmişler ve daha sonra buraları bize bırakmışlar.” (KK14, Kadın, 47, Evli)

Göçmen kavramının kendileri için ağır bir kavram olduğunu vurgulayan KK17, Kosova'nın yerlisi olmalarını yerleşik yaşadıkları zaman dilimi vasıtasıyla şu şekilde dile getirmiştir:

“Bizim vatanımız burası. 400-500 yıldır buradayız biz, kendimize göçmen demek hakaret olur.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

Kosova'da etnik kimlikleri nedeniyle gördükleri baskılardan dolayı artık kendilerini göçmen olarak görmek ile görmemek arasında karışık hislere sahip olduklarını belirten KK18, düşündüklerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Çoğu gibi hayır. Ama son yıllarda artan baskı nedeniyle artık kendimizi buralı görmemeye başladık. Sadece kendim değil, buradan göç etmek isteyen herkes kendini göçmen olarak görmektedir.” (KK18, Erkek, 27. Bekar)

Katılımcılardan KK3 ve KK28 kendini Kosova'da göçmen olarak gördüklerini ifade etmiş ve bu düşüncelerinin nedenlerini şu şekilde dile getirmişler:

“Kendimi göçmen olarak görüyorum bazen, çünkü atalarım, büyük babam Anadolu'dan buraya gelmiş.” (KK3, Kadın, 53, Evli)

“Evet. Benim vatanım Türkiye'dir. Ailemden dolayı burada yaşıyorum ama bir ayağım hep Türkiye'de. Yurduma karşı büyük bir özlem duyuyorum.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Katılımcıların ifadelerine dayanarak, katılımcıların kendilerini göçmen olarak nitelendirmemelerindeki temel faktörün Kosova'daki yerleşik hayat süreleri olduğu anlaşılmaktadır. Kendilerini göçmen olarak nitelendiren katılımcıların bu düşüncede olmasının nedenlerinin de katılımcıların ifadelerine dayanarak atalarının Kosova'ya Anadolu'dan gelmiş olması ve vatan olarak Kosova'yı değil Türkiye'yi görüyor olmaları olduğu söylenebilir.

3.9. Türkiye İle İlişkili Bağlantı Ağları

Bu başlık altında katılımcılara üç soru yöneltilmiştir. Yöneltilen ilk soru: “Türkiye’de akrabalarınız var mıdır? Var ise; Türkiye’de yaşayan akrabalarınızla aranızda kültürel farklılıklarınız var mıdır? Birkaç örnek verir misiniz?” sorusudur. Bu sorunun katılımcılara sorulmasındaki amaç; Prizren’de yaşayan Türklerin, Türkiye’de yaşayan Türkler ile aralarında kültürel farklılıkların olup olmadığını araştırmak, yerleşik yaşam adına yapılan mekânsal değişimin, kültür bazında etkisinin olup olmadığını anlamak ve Kosova Türklerinin gözünden Türkiye Türklerini görebilmek ve yorumlayabilmektir.

İnsanlar, yaşamları boyunca yaşadıkları sosyalizasyon sürecinden dolayı sürekli bilinçli veya bilinçsiz olarak gözlem yaparlar ve gözlemleri sayesinde çevreleri ile ilgili pek çok bilgiyi istemli veya istemsiz şekilde edinmiş olurlar. Sorulan sorunun akrabalık bağlarına dayandırılarak sorulmasının nedeni; bireyin günlük hayatında aralarında kan bağı bulunmayan insanların hayatları ile ilgili yapacağı gözlemlerin, kan bağı bulunan insanlardan daha yapay olabileceğinin düşünülmesidir. Bu doğrultuda, elde edilebilecek en doğal gözlemlerin akrabalık bağlarından çıkabileceği düşünülmüştür.

Bu soruya verilen cevaplar 3 farklı gruba ayrılarak incelenmiştir. Bu gruplar; “Türkiye’de akrabaları olmayanlar”, “Türkiye’de yaşayan akrabaları olanlar ama kültürel fark olmadığını ifade edenler” ve “Türkiye’de akrabaları olanlar ve kültürel farklar gözlemleyenler” olarak isimlendirilmiştir. 2 katılımcı Türkiye’de akrabası bulunmadığını belirtmiş, 14 katılımcı Türkiye’de akrabaları bulunduğunu ve aralarında da birtakım kültürel farklar bulunduğunu gözlemlemiş, 19 katılımcı da Türkiye’de akrabalarının bulunduğunu ancak aralarında hiçbir kültürel farklılık olmadığını belirtmiştir.

Bu doğrultuda Prizren’de yaşayan Türkler ile Türkiye’de yaşayan akrabaları arasında herhangi bir kültürel farklılık olmadığını belirten 19 katılımcı arasından KK1, KK5, KK9 ve KK25 düşüncelerini şöyle dile getirmişler:

“Türkiye’de çok akrabalarım vardır. 1945’ten 1967 yılına kadar buradan çok kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Buradan giden çok akrabamız vardır. Kültüre pek farklı diyemeyeceğim, çünkü hemen hemen aynı kültürde yaşıyoruz. Biz de burada Türk kültürünü yaşıyoruz.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

KK5, var olan farklılığın yalnızca mekânsal olduğunu, yani farklı coğrafyalarda yaşadıklarını ancak bu durumun herhangi bir kültürel farklılık oluşturmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Akrabalarım var. Şimdi biz burada Osmanlı’nın torunlarıyız. Kültürel farklılıklarımız, hemen hemen aynı yani fark yok. Onlar da Türk biz de Türk; adetlerimiz, gelenek, göreneklerimiz hemen hemen aynı. Sadece onlar Türkiye vatanında yaşıyor biz Kosova vatanında yaşıyoruz. Burada gelenek göreneklerimizi sürdürmeye çalışıyoruz.” (KK5, Kadın, 46, Evli)

KK9, Türkiye’de yaşayan akrabalarının birinci derece yakınlıkta olmadığını, ancak iki tarafta yaşayan kesimin de Türk olmasından dolayı aynı kültürü ve aynı alışkanlıkları sürdürdüklerini düşündüğünü belirtmiş ve bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Var ama çok uzak, yani belki arada artık ilişki kalmadı diyebilirim. Yani birinci dereceden amca, hala, dayı gibi akrabalarım yok. Yok, pek fark görmüyorum ben hani bilmiyorum bu konuda herhangi bir şey diyemem. Açıkçası biz de Türk’üz onlar da Türk, dilimiz aynı, dinimiz aynı, yemeklerimiz aynı, kültürümüz aynı, yaşam tarzımız aynı açıkçası her şey aynı.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

KK25 ise Türkiye’de yaşayan akrabaları ile aralarında kültürel bir fark olmadığını dile getirmiş ve bu düşüncesini yemek kültürü üzerinden örnekler vererek şu şekilde ifade etmiştir:

“Var. İzmir’de İstanbul’da yaşayan akrabalarım var. Yok, hayır onlar Müslüman, ben de Müslümanım. Aynı ramazanda bizim gibi yaşarlar, Priştine yemekleri, Kosova yemekleri yaparlar. İzmir’de de aynı bizim gibi Kosova yemekleri yapılır. Soğuk yemekler yapılmaz, sıcak yemekler yapılır. Ablam da aynısını

Güngören’de yaşıyor, orada da soğuk yemekler yapılmaz buradaki gibi sıcak yemekler yapılır.” (KK25, Kadın, 64, Evli)

Kosova’da yaşayan Türkler ile Türkiye’de yaşayan Türkler arasında kültürel anlamda birtakım farklılıklar olduğunu ifade eden 14 katılımcı arasından KK4, KK6, KK10, KK17, KK18, KK20 ve KK33 gözlemedikleri farklılıkları dile getirirken aşağıda belirtilen açıklamaları yapmışlardır.

KK4, Türkiye’de yaşayan akrabaları ile kendileri arasında göze çarpan en belirgin farkın, bayramların kutlanış şekilleri olduğunu ve bayramların Türkiye’de yaşayan akrabaları ve akrabaları olmayan diğer Türkler tarafından Kosova’da yaşayan Türklerin kutladığı gibi kutlanmadığını gözlemlemiş ve bu gözlemlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Tabi ki de var akrabalarım. Tabi ki fark var. Şimdi bizde (Prizren’de) gelenek geleneklerimize daha fazla saygı duyuyoruz. Türkiye’de biraz daha değişik. Örneğin Türkiye’de olanlar bayramlarda tatile gidiyor bizler ise bayramlarda evde misafir bekliyoruz. Bizim daha sıkı olduğumuzu düşünüyorum bu konuda.” (KK4, Kadın, 35 Evli)

KK6, şu an için Kosova’da yaşayan Türkler ile Türkiye’de yaşayan Türklerin arasında çok belirgin bir kültürel fark olmadığını gözlemlediğini, ancak ilerleyen zamanda bireylerin sosyalizasyon sürecine bağlı olarak bireylerin ilişki içinde olduğu toplumsal yapı gibi faktörlerin etkisi ile birtakım farklılıkların ortaya çıkacağını ve var olan ufak tefek farklılıkların artacağını düşünmektedir. Bu düşüncesini de şöyle ifade etmiştir:

“Var. Çok az. Yani şimdi Bizim Türkiye’de bulunan akrabalarımız genelde buradan göç ederler. Şimdi en basit söyleyeyim yemek kültürümüz hemen hemen aynı, dini kültürümüz aynı. Başka nasıl anlatabilsem şimdi yani belki farklılık yok ya ama şimdiden sonra belki farklılık olabilir. Şimdi çocuklarımız yetişiyor büyüyor. Yetiştikleri yerde mecburen o ortamın şartlarına uyacaklar. Şimdi bizim burada farklı bir yaşam tarzımız var. Ama genelde baktığımızda %70’e yakın birbirimize uyuyoruz.” (KK6, Erkek, 39, Evli)

KK10, Kosova'da yaşayan Türkler ile Türkiye'de yaşayan Türkler arasında gözlemediği farklılıklardan bahsederken, Kosova'da yaşayan Türklerin kullandıkları Türkçe ve Türkiye'de yaşayan Türklerin kullandıkları Türkçe arasındaki farklılıktan ve aile kavramına yüklenen anlamların çekirdek aile ve geniş aile bazında farklı olmasını şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkiye’de hem akrabalarımız hem de daha fazla arkadaşlarımız, dostlarımız var. Ben bir öğretmen olarak bilhassa Türkiye’nin her yerinden diyebilirim ki buraya, Prizren’e gelen hocalarla tanıştık ve onlarla akrabalık ilişkisi gibi dostluklarımız vardır. Dini bakımdan yok, ama Türk kültürü bakımındansa tabi bizde gördüğümüz gibi Kosova’da Türklerin ister konuşması ister adetleri farklıdır. Bizlerde atıyorum mesela kayınvalidelerimizle kayınpederlerimizle birlikte yaşarız ama zannımca bu Türkiye’de biraz farklı.” (KK10, Kadın, 56, Evli)

Kültürel farklılıklar bazında KK17, diğer katılımcıların da vurguladığı bir fark olan bayramların kutlanışının Kosova'da yaşayan Türklerde ve Türkiye'de yaşayan Türklerde farklı olmasının yanı sıra evlilik ve düğün gibi gelenekselleşen ritüellerin de farklılıklar gösterebildiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Çok akrabam var. Haliyle yani çok değil ama birtakım kültürel farklılıklar olabiliyor. Şöyle var mesela evlilik gibi, düğün gibi bazı şeyler daha farklı veya bayramlarda Türkiye’de daha çok son zamanlarda bayram denince akla tatiller geliyor ama bizde böyle değil bizde daha çok bayram dendi mi akrabalarla iç içe olmak demek bayramlar, bayramlaşmak ve ziyaret daha ön plana çıkıyor.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

KK18, Kosova'da yaşayan Türkler ile Türkiye'de yaşayan Türkler arasındaki kültürel farklar konusunda diğer katılımcıların da belirttiği Türkçe'nin kullanımı ve bayramların kutlanış farklılığının yanı sıra yemek kültürü konusundaki farklılara da şu şekilde değinmiştir:

“Evet. Ama yani bu eski nesiller ile kültürel farklılıklar yok ama 80ler sonrası ve 90lar sonrasında var. Genel olarak dilde, dil kullanımında ve geleneklerin kullanımında farklar mevcut. Çünkü buradaki gelenekler ile Türkiye’deki gelenekler arasında birtakım farklılıklar mevcut, özellikle İstanbul’da yaşayanlar geleneklerini ya tamamen kullanabiliyorlar ya da hiç kullanmıyorlar çünkü Türkiye’nin tüm bölgelerinin

toplandığı yer İstanbul için bu aileleri yani daha büyük aileleri aşiretleri ya geleneklerine tam bağlı ya da tamamen bağımsız hale getirebiliyor dolayısıyla farklılıklar oluşabiliyor. Yeme içme konusunda da birtakım farklılıklar var. Burada geleneksel olarak nitelendirilen yemeklerin hepsi orada yapılmıyor. Mesela ajvar, flija gibi yemekler Türkiye’de yapılmıyor, pite (börek) yapılıyor ama bizdeki gibi değil.” (KK18, Erkek, 27, Bekâr)

KK20’de Kosova’da yaşayan Türkler ile Türkiye’de yaşayan Türkler arasında gözlemlenen kültürel farklardan en belirgin olgu olan bayramların kutlanma farklılığını iki ülkenin insanları açısından da gerekçelendirmeye çalışarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Var. Çok az. Mesela dini anlamda tabi zamanla değişen bazı şeyler var. Mesela bizim Türkiye’deki akrabalarımızda eskiden şunu anlamamız zordu, bayramda tatile gidiyorlar bizde genelde bayramlarda tatile gidilmez. Çünkü bayramlaşma, belki de aylarca görmediğiniz bir yakınıızı görebilme şansdır burada bayram ve biz şaşırıyorduk anlayamıyorduk. Meğerse Türkiye’deki şartlar onu gerektiriyormuş. Başka tatil şansları belki yoktu ve ister istemez o bayram günlerini tatil olarak kullanıyorlardı. Fakat maalesef zaman zaman sistem bize de bunu getiriyor.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

KK33’de kültürel farklara değinirken kendi kuşağının farklarının çok fazla olmadığını ancak Türkiye’de doğup büyüyen yeni kuşaklarda bu farkın mekânsal farklılık ve uyumlanma açısından çok daha belirgin olduğunu şöyle belirtmiştir:

“Akrabalarım var. Çok da fark yok yani buradan oraya göçen akrabalarımız için yok. Ama orda doğan yeni nesillerde orda büyüyen akrabalarımızda var. Onların büyüdüğü standartlar bizim büyüdüğümüz standartlara göre çok farklı. Ne de olsa Kosova denilince ne kadar küçük bir yer olduğunu çok da bilmedikleri halde bizi daha bir farklı görüyorlar.” (KK33, Kadın, 44, Evli)

Yukarıda aktarılan katılımcı görüşleri göz önüne alındığında, dini inanışlar ve ritüellerin geneli açısından taban tabana zıt farklılıkların bulunmadığı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Ancak dini bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramları konusunda, Prizren’de yaşayan Kosova Türklerinin geleneksel bayram

kutlamaları açısından Türkiye'deki Türklere göre daha tutucu olduklarını özellikle belirtmişlerdir.

Ek olarak, bu çalışmanın hazırlanması için gereken verilerin elde edilmesi adına Kosova'da yapılan saha çalışmasının tarihlerinin Kurban bayramına denk gelmesiyle araştırmacının gözlem yapma şansına sahip olduğunu belirtmek gerekir. Araştırmacının kendi çevresinde Türkiye'deki bayram kutlamalarının genellikle "ailenin yaşça en küçük bireylerinin büyük bireyler ile bayramlaşması" üzerine kurulu olup, bayram ziyaretleri de bu çerçevede yaşça küçük ailelerin aile büyüklerinin evlerini ziyaret etmeleri ile sürdürülmekte olduğu gözlenmiştir. Kosova'da yaşayan Türklere ise bayram süresi boyunca bayram gezmesine ailedeki erkek bireylerin çıktığı ve kadınların ise bayram süresince evde misafir beklediği, böylece hanelerin boş bırakılmamasının ve gelen misafirlerin kapıdan dönmemesinin amaçlandığı gözlenmiştir.

Ayrıca dil kullanımında da Kosova Türklerinin konuştuğu Türkçe ve Türkiye Türklerinin konuştuğu Türkçe arasında telaffuz ve cümle yapısı bakımından belirgin farklar olduğu saha çalışması boyunca gözlenmiştir.

Türkiye ile ilişkili bağlantı ağları başlığı altında sorulan ikinci soru: "Türkiye'ye daha önce gittiniz mi? Eğer gittiyseniz ne sıklıkla ve hangi nedenlerle gidirsiniz?" sorusu olmuştur. Bu sorunun katılımcılara yöneltilmesindeki amaç; Prizren'de yaşayan Kosova Türklerinin Türkiye ile bağlarının hangi nedenlerle kurulduğunu ve bu nedenlerin Kosova Türklerinin Türkiye ile olan bağları açısından devamlılık sağlayıp sağlamayacaklarının anlaşılabilmesidir.

Bu bağlamda katılımcıların tamamı daha önce Türkiye'ye gittiklerini ifade etmiştir. 28 katılımcı birbirinden farklı pek çok nedenden dolayı Türkiye'ye sık sık gidip gelmeye devam ettiklerini dile getirmiştir. Geriye kalan 7 katılımcı ise nadiren gittiklerini veya uzun zaman önce gittiklerini belirtmiştir. Katılımcılar Türkiye'ye gelmelerinin nedenlerinin genel olarak akraba ziyaretleri, düzenlenen mesleki seminerler, tatil, iş ve eğitim (lisans ve lisansüstü eğitimleri) olduğunu ifade etmişlerdir.

KK1, Türkiye'ye eskiden çok daha sık gittiğini, şimdi ise yaşlılıktan dolayı uzak yollara gidemediğini ve bu nedenle gidişlerinin sıklığının seyrekleştiğini belirtmiştir. Türkiye'ye gidiş nedenlerinin ise akraba ziyaretleri ve tatil olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türkiye'ye çok gittim ben, fakat şimdi savaştan sonra bir defa gittim. Şimdi tabi yaşlanınca da pek o kadar yolu gidemiyorum. Öncelikle akrabalarından ötürü, sonra hanımın ailesi, rahmetli annesi, kardeşi ordaydı o sebeplerden ötürü gittik. Sonra benim kızım 1993'te oraya göç etti. Tabi oraya her yıl giderdik 1 ay oturmaya. Hatta Türkiye'de evimiz, yazlığımız da var, oraya tatile giderdik her yıl. Şimdi de kızım devam ediyor oturmaya.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

Türkiye'ye sık sık eğitim ve tatil sebepleriyle gittiğini dile getiren KK9, Türkiye ile olan bağlarını şu şekilde dile getirmiştir:

“Şu an ben doktoramı yapıyorum, lisansımı da orada tamamladım, doktora da devam ediyorum İstanbul'da. Yani sık sık gidiyorum Türkiye'ye. Gidiş nedenim eğitim. Tabi tatil için de gidiyoruz. Türkiye bizim için önemli.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

Türkiye'ye birçok nedenden dolayı gittiğini ifade eden KK14, nedenlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Evet. Ortalama olarak yılda üç sefer gidiyorum. Nedenler turizm gezileri olabiliyor, akraba ziyaretleri olabiliyor araştırmak için seminerler falan. Sürekli gidip geliyoruz Türkiye'ye.” (KK14, Kadın, 47, Evli)

KK28, Türkiye'ye gitmesinin en önemli nedeninin yurduna duyduğu özlem olduğunu ve çocuğunu hem Kosova hem de Türkiye'ye karşı büyük bir sevgi aşılayarak büyötmek istediğini şu şekilde belirtmiştir:

“Her yıl gideriz. Öncelikle ailemi görmek, büyük bir hasretle bekliyorum. Dolayısıyla ikincisi tatil, üçüncüsü büyük bir özlem yurduma, ülkeme karşı büyük bir özlem. Oğluma iki ülke arasındaki sevgiyi aşılama, bir ayağımız burada öteki ayağımız orada. Oğlum iki ülkeyi de sevmek zorunda, dolayısıyla amacım bunlar. Onun haricinde hafif bir alışveriş de yapmak diyelim.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

KK30, Türkiye'ye gidişlerinin nedenlerinin tatil ve eğitim odaklı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Gittim. Genelde tatil için gidiyorduk biz. Yani çocukluğumdan beri her sene Türkiye'ye gittim diyebilirim. Tatil için farklı farklı yerlerine gittik, genel olarak Akdeniz bölgesine, ondan sonra da liseyi bitirdikten sonra üniversite için Türkiye'ye gittim. İstanbul'da 5 sene kaldım üniversiteyi bitirene kadar.” (KK30, Erkek, 27, Bekar) (Bkz. Ek 2)

KK35 ise Türkiye'ye gidiş nedenlerinin mesleğinden dolayı ve anavatan özleminden kaynaklı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her yıl. Anavatan kokusu almazsam yaşayamam, yılım geçemez. Şimdi meslek icabı gidiyorum. Önceden de gazeteci olarak çalışıyordum, tabi meslek icabı daha sık giderdim şimdi de muhakkak meslek icabı ve bir de tatil, muhakkak tatil olursa Türkiye tercih olunur başka hiçbir taraf olmaz.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda, Prizren'de yaşayan Kosova Türklerinin Türkiye'ye gidişlerinin pek çok sebebi olduğu belirtilebilir. Bu sebeplerin genellikle düzenlenen mesleki seminerler, iş gezileri, turizm gezileri, eğitim, akraba ziyaretleri, tatil ve anavatan özlemi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, katılımcıların ifadelerine bakılarak, katılımcıların büyük bir kısmının yılda en az bir defa Türkiye'ye geldikleri ve Türkiye ile olan bağlarını sağlam tutmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Ek olarak, bazı katılımcıların bu soruya cevap verirken anavatan özleminden bahsettikleri kısımlarda gözlerinin dolduğu ve yoğun duygulanmalar yaşadıkları da gözlenen detaylar arasındadır.

Prizren'de yaşayan Türklerin Türkiye ile ilişkili bağlantı ağlarını incelerken katılımcılara sorulan üçüncü soru ise: “İmkânınız olsa Türkiye'de yaşamak ister miydiniz? Nedenlerini açıklar mısınız? “ sorusudur. Bu sorunun sorulma amacı Türkiye ile bağlarını sağlam tutmak adına çaba sarf eden katılımcıların Türkiye'ye dönemsel olarak gelmek yerine Türkiye'ye temelli yerleşmemiş olmalarının nedenlerini veya yerleşmek isteyip istemediklerini anlamaya çalışmaktır.

Bu soru çerçevesinde 22 katılımcı Türkiye'ye temelli olarak yerleşmek istediğini belirtirken, 12 katılımcı ise Türkiye'ye yerleşmek istemediğini dile getirmiş ve 1 katılımcı da bu konuda herhangi bir fikir sahibi olmadığını söyleyip, bu soruyu cevaplamaktan kaçınmıştır.

Aşağıda imkân dahilinde Türkiye'de yaşamak isteyen katılımcılar arasından KK2, KK4, KK6, KK11, KK17 ve KK27'nin görüşleri ve bu görüşleri temellendirdikleri nedenler aktarılmıştır.

Kendisini Türkiye'de yaşarken daha özgür hissedeceğini düşünen KK2, düşüncelerini ve nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet. Neden... Önceden söyledim ya burası vatanımız ama ötesi anavatanımız. Yani kendimi hür, serbest; dinimi dilimi her bakımdan Türk halkı ile yakınlığımı paylaşmak isterim.” (KK2, Erkek, 65, Evli)

Kosova'da yaşadığı milliyetçilik temelli problemleri Türkiye'de yaşamayacağına ve Türkiye'de yaşamının kendisi açısından daha rahat olacağına inanan KK4, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Tabi ki. Kendi ana ülkemiz olduğu için daha rahat diye düşünüyorum. Şimdi Kosova'da yaşadığımız için, Kosova çok uluslu bir ülke olduğu için bazen sorun yaşıyoruz. Türkiye'de ise kendimi daha rahat olduğumu hissediyorum.” (KK4, Kadın, 35, Evli)

Öncelikle Türkiye'de yaşamak istediğini net bir şekilde belirten, ancak düşüncelerini dile getirirken Türkiye'de de kendilerine yönelik birtakım baskılar oluşabileceğini öngören KK6, öngördüğü bu ihtimalleri de göz önüne alarak Türkiye'de yaşamak isteyebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“İsterdim. Çünkü orası farklı bir yer. Orada sorun olmaz, hiçbir zaman olmayacağına inanıyorum. Neden? Çünkü bakın şimdi mesela bizde de burada pek fazla sorunumuz yok ama Bazen bazı taraflarda Arnavut kardeşlerimizden maalesef baskı görüyoruz istemesek de. Ama Türkiye'de bu baskıyı göremeyiz. Ama ille de belki bir gün biz orada da o baskıyı görebiliriz. Neden çünkü Türkiye'ye de gitsek bizi göçmen olarak

görecekler ve baskı yaparlar belki işte sen göçmensin falan diye. Ama en azından din kardeşiyiz, bir de milliyetçiliğimiz aynı. Kısacası biz Osmanlı torunuyuz.” (KK6, Erkek, 39, Evli)

Kosova’da bir Kosova Türk’ü olarak yaşamının bir mücadele boyutunda olduğunu ve yıllarca verdikleri bu mücadelelerin kendilerini yordüğünü vurgulayan KK11, imkan olması durumunda Türkiye’de yaşamaya sıcak baktığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Evet. Çünkü orada kendimi daha rahat hissediyorum. Yani burada biz sürekli Türklük için bir savaş verdik ve yorulduk, bazen yorulduğumuzu hissediyoruz.” (KK11, Kadın, 32. Evli)

Kosova’nın bağımsızlığından sonra Kosova’da Türk olarak yaşamının kendileri için zor bir süreç olduğunu dile getiren KK17, Türkiye’de yaşamak istemesinin nedenlerini şöyle dile getirmiştir:

“İsterim. Burada Türk olarak yaşamak biraz zor. Özellikle son zamanlarda özellikle Kosova’nın bağımsızlığından sonra biraz daha zorlaştı. Yani en azından Türk olarak orda daha rahat yaşarsın, dini olarak burada aynı yani bir sıkıntı yok ama Türk olarak yaşamak Kosova’da çok zor.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

Türkiye’de yaşamının ve Türk vatandaşlığına sahip olmanın kendisi açısından Türklük kimliğine dair aidiyetini pekiştireceğini ifade eden KK18, düşüncelerini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“Evet, isterdim. Bir Türk olarak isterdim. Esas nedenim Türk olmak. Türk olduğum için Türkiye kimliğine ve pasaportuna sahip olduktan sonra tam anlamıyla Türk’üm diyebilirim.” (KK18, Erkek, 27, Bekar)

Türkiye ile arasında duygusal bir bağ olduğunu vurgulayan KK27, bu bağlılığının ve imkânı olduğu takdirde Türkiye’de yaşamak istemesinin nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“İsterim çok. Çok değişik hissediyorum kendimi duygusal olarak. Tabi akrabalarım orada o yüzden bağlılığım var Türkiye’ye duygusal olarak.” (KK27, Kadın, 55, Evli)

Türkiye’de yaşamak istediklerini dile getiren katılımcıların nedenlerine genel olarak değinecek olursak: anavatan sevgisi ve özlemi, Türkiye’de şu anda Kosova’da yaşadıklarından daha özgür yaşayabilme arzusu, etnik kimliğinin verdiği hisleri tam anlamıyla kendi anavatanı olarak gördüğü yerde yaşayabilme arzusu ve anavatana karşı duygusal bağlılık gibi nedenlerin ve beklentilerin olduğu söylenebilir. Katılımcıların bu soruyu cevaplarırken heyecanlandıkları ve duygulandıkları gözlenmiştir.

Sorulan soru karşısında Türkiye’de yaşamak istemediğini dile getiren katılımcılar arasından KK3, KK5, KK8, KK9, KK10, KK12 ve KK35’in düşünceleri ve düşüncelerinin altında yatan sebepler aşağıda katılımcıların kendi ağızlarından aktarılmıştır.

Kosova’da kurulu bir düzeninin olması nedeniyle Türkiye’ye gitmek istemediğini belirten KK3, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Hayır yasamazdım. Burada işim var evim var, kendi bütün imkânlarım burada. Kurulu düzenim burada.” (KK3, Kadın, 53, Evli)

Kosova’da Türklüğü yaşatma çabalarının Türkiye’ye yerleşmemek için en önemli sebep olduğunu ifade eden KK5, düşüncesini ve düşüncesinin altında yatan nedenleri dile getirirken şu ifadelerle yer vermiştir:

“Türkiye’de yaşamak istemem. Çünkü Türkiye benim anavatanım, burası da vatanım. Ama Türkiye’ye gidip gelmek isterim, burasını da bırakmak istemem. Eğer biz buradan kalkıp gidersek Türkler, başkalarının eline burasını bırakmış oluruz. Burada kalmak, burada yaşamak istiyoruz, çünkü 524 sene boyunca Osmanlı bu toprakları tutmuş, biz de Osmanlı torunları olarak tutmalıyız. Varlığımızın devamlılığını burada sürdürmek istiyoruz, zor şartlar altında kalsak da yine de burada kalmak isteriz.” (KK5, Kadın, 46, Evli)

Kosova vatandaşı olmasının yanı sıra aynı zamanda Türk vatandaşı da olduğunu dile getiren KK8, vatandaşlığı olmasına rağmen Türkiye’ye yerleşmek istememesinin nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Hayır, ben aynı zamanda Türk vatandaşıyım ama Kosova’da yaşamayı tercih ediyorum. Daha kıt imkânlar, daha zor şartlar olmasına rağmen burada yaşama gayreti gösteriyorum. Biz burada %1’lik bir nüfusa sahibiz. Burada Türkiye’deki imkanlar olmasa da yaşama gayreti göstermek mecburiyetindeyiz. Burada Türklüğün devam edebilmesi için bazı şeylerden taviz vermeliyiz.” (KK8, Erkek, 41, Evli)

Türkiye’ye tatil ve eğitim gibi nedenler ile zaman zaman gidip geliyor olmasına rağmen Kosova’da Türklüğü yaşatmanın Kosova’da yaşayan Türklerin asli görevi olduğunu ve Türkiye’ye yerleşmeyi istemediğini dile getiren KK9, bu şekilde düşünüyor olmasının altında yatan nedenleri şu sözlerle ifade etmiştir:

“Şimdi şöyle, kesinlikle seve seve yaşarım, ama bizim yani şu an benim burada sahip olduğumuz görevler var. Ben Kosova’da doğdum, Kosova’da Türklüğü savunmak zorundayım. Ben eğer Türkiye’ye gidersem ve benim peşimden de bu şekilde bir düşünce gelirse burada Türklük kalmayacaktır. Onun için benim asli görevim Kosova’da Türklüğü yaşamak ve yaşatmak. Normal şartlar altında ben buradayım, Türkiye’ye eğitim için, tatil için gittik, gidiyoruz. Ama ne bileyim zannedersen Türkiye’nin bana ihtiyacı yok ama Kosova’nın bana ihtiyacı var Türk olarak.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

Türkiye’de yaşamak istememesinin nedenini Türkiye’deki toplumsal düzen ile Kosova’daki toplumsal düzenin arasındaki farklar ile açıklayan KK10, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Belki ilklerden yaşamak isterdim ama şu an hayır. Bizim buralarda şartlar daha iyidir yaşamak için, bizim bu çevremizde, Prizren’de bilhassa genellikle komşularımız, arkadaşlar küçük yer olduğu için birbirimize çok yardımlaşma olur, birbirimize bağlıyız. Kardeş, abla, komşu, amca o kadar birbirimize bağlıyız ki her akşam çıksak her akşam onlarla görüşür, oturur, sohbet ederiz, çayımızı içeriz. Türkiye’de bu düzeni görmedim. Mesela biz amcalarımıza gittiğimizde biri Büyükçekmece’de biri İstanbul’un bir yerinde, kopuk kopuk yaşıyorlar. Biz burada “Komşum çayı koydum, çaya gelir misin?” dediğimizde hemen gelir gideriz birbirimize.” (KK10, Kadın, 56, Evli)

KK12, Türkiye’de yaşamak istememesinin kurulu düzeninin Kosova’da olmasına ve yaşının yeni bir düzen kurabilecek kadar genç olmadığına vurgu yaparak düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Valla bu yaştan sonra yok hiçbir yere gidelim. Bu yaştan sonra ancak buradan mezara gideriz. Daha gençken olsa yaşardım ama şimdi yaşımda 57, bu saatten sonra bir yere gitmek istemem. Akrabalarımızın hepsi orada, daha erken olsa belki giderdik ama şimdi geçmiş her şey. Kızlarımız evli, çocuklarımız evli burada, şimdi nereye gidelim? Kurulu düzenimiz burada.” (KK12, Kadın, 57, Evli)

KK35 ise Türkiye’ye temelli yerleşmek için gitmek istememesinin nedenini Kosova’da Türklüğün savunulması ve devamlılığının sağlanmasına bağlamış ve düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Burada Türklüğü kim yaşatacak eğer biz Türkiye’ye gidersek? Burada Türklük için mücadele etmeliyiz. Ben çocuklarımı da böyle yetiştiriyorum.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Türkiye’ye yerleşmek istemediğini ifade eden Kosova Türklerinin Türkiye’ye yerleşmek istememe nedenlerini bir paragrafta toplayacak olursak, katılımcılar arasında en baskın olan neden; Kosova’da kurulu bir düzenlerinin bulunması ve var olan düzenin bozulup Türkiye’de yeniden bir düzen kurmak zorunda kalmanın katılımcıların gözünü korkutuyor olmasıdır. Düzen kurmanın zorluğunun ardından katılımcıların dile getirdiği bir diğer neden; Kosova’da yaşayan Türklerin Türkiye’ye yerleşmesi durumunda Kosova’da yüzyıllardır var olan Türk nüfusunun devamlılığının sağlanamayacağından korkması ve katılımcıların bu devamlılığın sağlanmasını kendine görev bilmeleridir. 50 yaş ve üstü olan katılımcıların özellikle ifade ettiği bir diğer problem ise; yaşlılık sebebiyle Türkiye’ye gidip yerleşmelerini zor hatta imkânsız olarak nitelendirmeleridir. Ayrıca katılımcıların bazıları, Kosova’nın yaşam şartlarının Türkiye’den daha sakin olduğunu ve Türkiye’ye yerleşme sebeplerinin bu sakin yaşam şartlarını bırakıp gitmemek olduğunu ifade etmişlerdir.

3.10. Dini İnanç ve İbadet

Dini inanç ve ibadet başlığı çerçevesinde Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin dindarlık tipolojisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, katılımcıların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri açısından anket biçiminde değil, açık uçlu sorular vasıtasıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Bu tipolojinin ortaya konabilmesi açısından Prizren'de yaşayan Türklere altı soru yöneltilmiş ve kendilerini bu sorular vasıtasıyla ifade etmeleri beklenmiştir. Yöneltilen bu sorular aracılığıyla, Kosova Türklerinin inanç hakkındaki düşünceleri ve pratiklerinin kademe kademe analiz edilmesi ve bu analizler vasıtasıyla Prizren'de yaşayan Türklerin dindarlık tipolojisinin oluşturulması amaçlanmıştır

Bu aşamada sorulan sorular değerlendirmenin daha anlaşılır olması açısından çeşitli alt başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır. Prizren'de yaşayan Türklerin dindarlık tipolojisine dini inanç ve ibadet başlığı altındaki bütün bulgular verildikten sonra değerlendirilmiştir.

3.10.1. Dini Eğitim

Dini inanç ve ibadet başlığı altında incelenen ilk konu, Kosova'da okulların müfredatında din eğitimine yer verilip verilmediği konusu olmuştur. Bu konu hakkında katılımcıların düşüncelerini anlayabilmek adına katılımcılara, “Kosova'daki eğitim sisteminde dini eğitime yer veriliyor mudur? Verilmiyor ise sizce verilmesi gerekli midir? Eğer veriliyor ise size göre verilen dini eğitim yeterli seviyede midir? Verilen eğitimin Türkiye'deki okullarda verilen dini eğitim ile benzerliği olup olmadığı hakkında bir bilginiz var mı?” soruları yöneltilmiştir.

Bu soruların yöneltilmesindeki amaç, dini eğitimin okullarda verilip verilmediğinin öğrenilmesinin yanı sıra, katılımcıların dini eğitimin okullarda verilmesi veya verilmemesi gerektiği ve eğer isteniyorsa verilecek eğitimin hangi kesime yönelik olması gerektiği gibi konulardaki düşüncelerinin anlaşılabilmesidir.

Bu soru çerçevesinde 33 katılımcı okullarda dini eğitimin verilmediğini belirtmiş, geriye kalan 2 katılımcı ise okullarda din eğitiminin verilip verilmediği hakkında bir bilgisinin olmadığını dile getirmiştir. Dini eğitimin verilmediğini net bir şekilde dile getiren 33 katılımcıdan 25'i, okullarda dini eğitimin verilmesi gerektiğini düşündüklerini ifade ederken 8 katılımcı, okullarda dini eğitimin verilmesinin gerekli olmadığını dile getirmiştir. Okullarda dini eğitimin verilmesinin gerekli olduğunu belirten katılımcıların da 7 tanesi, verilebilecek eğitimin Kosova'da yaşayan nüfusun çoğunluğunun Müslüman olmasından dolayı İslam ağırlıklı olmasının daha iyi olacağını belirtirken 17 tanesi verilebilecek eğitimin bütün dinlere eşit mesafede olması gerektiğini düşündüklerini ifade etmiştir.

Bu doğrultuda 25 katılımcı arasından KK5, KK6, KK14, KK20, KK30 ve KK35'in okullarda dini eğitimin verilmesi gerektiğine ilişkin düşünceleri ve düşüncelerinin nedenleri aşağıda aktarılmıştır.

Kosova'da dini eğitimin okullarda değil ailede verildiğini, ancak okullarda da dini eğitimin verilmesi gerektiğini düşünen KK5, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kosova'da eğitim sisteminde dini eğitime pek yer verilmiyor. Ama genel olarak Kurban bayramı ya da Ramazan bayramı olduğu zaman biz kendimiz çocuklara gelenek ve adetlerimizi açıklıyoruz, bir de 1 günlük tatil veriyorlar. Bence okullarda dini eğitimin verilmesi gerekir. Bence bütün dinlere eşit mesafede verilsin ama burada Müslümanlar daha çok olduğu için Müslümanlara yönelik dini dersler daha çok verilmesini isterim.” (KK5, Kadın, 46, Evli)

Kosova'da okullarda dini eğitimin verilmediğini ancak bütün dinlere eşit mesafede olan bir din dersinin verilmesi gerektiğini dile getiren KK6, Kosova'da bulunan özel okulların dini eğitim verebildiğini ancak verilen eğitimin yalnızca Hristiyanlık üzerine olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Maalesef yer verilmiyor. İsterim, neden olmasın. Ama sadece Türklere değil. Yani bütün dinlere olsun. Kosova'da farklı etnik kökenli asıllılar var. Türk'ü var, Arnavut'u var, Boşnak'ı var, Sırp'ı var. Sırp kökeni haricinde hem Arnavut hem Boşnak kardeşlerimize de muhakkak din dersleri olmasını isterim. Verilecek eğitim de

İslam temelli olmalı. Bakın bizim burada iki tane mi, üç tane mi özel kolejler, yabancı kolejler var. Onlar Arnavut diline tabi tutuluyor ama Hristiyanlık dersleri de veriyorlar. Şehir merkezinin üstünde, kilisenin yanında bir kolej açıldı. Özellikle o kolejlerin Arnavut kökenli öğrencileri var ve orada maalesef Müslüman dini dersi yerine Hristiyan dersi veriyorlar ama haftada bir mi haftada iki mi bilmiyorum. Bizzat ben öyle şeylere çok karşıyım. Kosova diyorlar ki halkı %90 Müslüman ama belki siz de haberlerden takip etmişsinizdir Kosova’da Arnavut halkı maalesef Müslüman dinine karşı doğru şeyler söylemiyorlar.” (KK6, Erkek, 39, Evli)

Okullarda dini derslerin verilmesi yönünde mücadele verdiklerini belirten KK14, Kosova halkının büyük bir kısmının Müslüman olmasından dolayı verilecek eğitimin İslam ağırlıklı olmasının daha uygun olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, diğer dinlere mensup öğrenciler için de uygun dini eğitimler verilmesi gerektiğini ve okullarda şu anda okutulmakta olan Yurttaşlık dersinin dinlerin tanıtılması açısından vesile olduğunu fakat dini bir ders vasıtasıyla bu bilgilerin ayrıntısının da öğrencilere öğretilmesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Verilmiyor, şu anda dini eğitim yok eğitimimizin içinde ama verilmesi gerekiyor mutlaka. Şöyle bir kıyaslama yapmam gerekiyor, çünkü daha önce de dediğim gibi Kosova’nın genelinde %97 Müslüman varsa mutlaka dini eğitim Müslüman ağırlıklı olmalı. Çünkü öğrenciler derse girdiğinde, mesela bizde Türk toplumunda bu sorun yok, sınıflarımızda Türk öğrencilerin tamamı Müslüman ve bunlara İslam dininin öğretilmesi okullarda şart diye düşünüyoruz. Ama tabi farklı kesimlerde, farklı dini inançlarda yaşayan insanlar olduğu için onlara da dersin verilmesi gerek. Çünkü dinleri tanıyorlar, bilhassa yurttaşlık dersimiz var, yurttaşlık dersinde dinleri tanıyorlar ama daha içeriğine inmek için mutlaka dini dersin olması şart diye düşünüyoruz. Bunun da mücadelesini veriyoruz şu anda zaten.” (KK14, Kadın, 47, Evli)

KK20, doğru hazırlanan bir müfredata bağlı olacak şekilde din eğitiminin okullarda verilmesinin dini eğitimin dışarıda, ailede veya herhangi başka bir kurumda verilmesinden daha doğru olduğunu düşündüğünü nedenleriyle birlikte şu şekilde ifade etmiştir:

“Yer verilmiyor ama bu konuda baya da istemler var, fakat maalesef parlamentoda daha din yasası çıkmadı, hala din yasası tartışılıyor. Bence yer verilmesi gerekiyor. Tüm dinlere göre olmalı. Bu eğitimin sağdan soldan olacağına devletin denetiminde, doğru hazırlanan bir müfredat vasıtasıyla verilmesi bana daha doğru geliyor.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

Okullarda din eğitiminin verilmesinin gerekliliği konusunda kararsız olduğunu dile getiren KK30, verilecek olan din eğitiminin tarihsel bir anlatıma sahip olmasındansa antropolojik bir anlatıma sahip olması gerektiğini, ancak bu anlatımı oluşturmanın zor olduğunu ve bu yüzden dini eğitimin verilmemesinin de daha iyi olabileceğini belirtmiştir. Ek olarak, bir dini eğitimin verilmesi durumunda bu dinin bütün dinlere eşit mesafede olmasını tercih edeceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim zamanımızda din eğitimi yoktu. Şu anda da değiştiğini zannetmiyorum. Yani aslında bilmiyorum. Bu çok hassas bir konu olduğu için, verilmesi de çok isla (iyi) ele alınırsa yani sonuçta geleneklerimiz de din ile çok örtüşmüş bir durumda, o yüzden insanların kendi geleneklerini de öğrenmesi, köklerine inmesi bence önemli. Niçin bazı durumlarda insanlar bu şekilde davranıyor, bunları anlayabilmesi için bence daha isla (iyi) olabilir. Ama dini dersler daha tarihsel, tarih dersine yakın yani nasıl diyeyim, antropolojik şekilde verilirse bence din dersi verilebilir. Ama o şekilde bir sistem kurmak zor olduğu için belki de verilmemesi sanırım daha isla (iyi). Verilecekse de bence dinlere eşit uzaklıkta verilmesi gerekli. Ama balkanlardaki arka plan temeli hangi dinlerin üzerine ise o dinlere ağırlık da verilebilir. Ama eşit açıdan verilmesi hiçbir zaman sorun çıkarmaz.” (KK30, Erkek, 27, Bekâr) (Bkz. Ek 2)

Okullarda din eğitiminin verilmesi gerektiğini dile getiren KK35, Kosova'nın çok uluslu yapısını göz önüne alarak verilebilecek dini eğitimin Hristiyan ve Ortodoks inancına da yönelik verilmesinin daha iyi olabileceğini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“Hayır, verilmiyor. Verilmesi gerekir muhakkak. Ama yalnızca İslam inancına değil Hristiyan ve Ortodoks inancına da verilmelidir. Çünkü burası etnik topluluklardan oluşan bir devlet ve dini derslerin verilmesi gerekiyor, en azından haftada bir.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Okullarda dini eğitimin verilmesi gerektiğine dair yukarıda verilen katılımcı görüşlerinin aksine okullarda dini eğitimin verilmesine gerek olmadığını düşünen KK9, KK17 ve KK18'in düşünceleri ve düşüncelerinin nedenleri aşağıda aktarılmıştır.

Sınıfların ve dolayısıyla okulların dini eğitimin yeri olmadığını dile getiren KK9, düşüncelerini ve düşüncelerinin nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Verilmiyor, hiç verilmedi şimdiye kadar. Ama şahsi görüşüm de açıkçası okullarda bilginin ve bilimin tartışılması, aktarılması gerektiğidir. Bu görüşümü kendi kızım da uygulayacağım. Dini eğitim en iyi camilerde olur, mesela bizde çok uygulanır. Yaz tatillerinde camilerde kuran kursudur, kuran okumasıdır, dini bilgiler için camilerde kurslar düzenlenir çocuklar da oraya gönderilir. Yani benim şahsi düşüncem de bu. Dinin asıl yerinde öğrenilmesi daha makbul benim için. Hani oradaki caminin ortamı başka yani, sınıf dinin konuşulacağı bir ortam değil bence. Tabi bu benim şahsi görüşüm.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

Dini eğitimin okullarda verilmesini gerekli bulmadığını ve dini eğitimin çevrede, kültür ve dini kaynaklar gibi yerlerden öğrenilebileceğini belirten KK17, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Sanırım çok az veriliyor. Ama gerek yok verilmesine. Eğitimde dinin pek fazla bir önemi yok bence. Dini biz kültürümüzden, çevremizden, kaynaklardan öğrenebiliriz. Yani eğitim ve dini ben hiçbir şekilde bağdaştıramıyorum.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

Prizren'de yaşayan Türklerde dini eğitimin çocuklara aileler tarafından verildiğini dile getiren KK18, düşüncelerini ve düşüncelerinin nedenlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Hayır, verilmiyor. Verilebilir de, verilmeyebilir de çünkü Kosova Türklerinde ve Kosova genelinde dini eğitim ailelerde verildiği için buna pek gerek duyulacağını düşünmüyorum.” (KK18, Erkek, 27, Bekar)

Yukarıda verilen cevaplar doğrultusunda, Kosova'daki okulların müfredatlarında dini bilgiler veren herhangi bir dersin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alındığında din dersinin okullarda verilmesi gerektiğini

vurgulayan katılımcıların, verilmemesi gerektiğini düşünen katılımcılardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Okullarda din dersinin verilmesi gerektiğini savunan katılımcılar, çocuklara ailede dini eğitimin zaten verildiğini dile getirmişler. Ancak dini eğitimin uzmanlar tarafından planlı bir şekilde hazırlanan bir müfredata tabi olarak okullarda verilmesinin çocuklara dinin objektif bir şekilde öğretilmesi açısından daha iyi olacağını düşündükleri tespit edilmiştir.

3.10.2. Dini Görev ve Sorumlulukları Yerine Getirme Davranışı

Bilgi, bireylerin iman durumlarında (derecelerde) etken olan faktörlerden biridir. Bireyin inandığı din ve iman etiği varlık hakkındaki bilgisinin artması imanında da birtakım değişiklikler meydana getirmektedir. Bu doğrultuda dini bilgilere derinlemesine sahip olan birey ile sahip olmayan birey arasında bir iman farklılığının söz konusu olduğu söylenebilir (Özcan 1997, Aktaran: Eren 2007: 144).

Prizren’de yaşayan Kosova Türklerinin din algısını anlamak ve yorumlayabilmek adına katılımcılara “Dini görev ve sorumluluklarınızı ne derecede yerine getirdiğinizi düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru vasıtasıyla katılımcıların dini vecibelerini yerine getirme derecelerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Sorulan soru çerçevesinde katılımcıların arasından KK1, KK9, KK14, KK20, KK21, KK27, KK28, KK31 ve KK35’in görüşleri aşağıda verilmiştir.

KK1, dini görev ve sorumluluklarını kendisine göre en iyi şekilde yerine getirdiğini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Şimdi ben hacı olarak en iyi şekilde yerine getirmeye çalışıyorum. Fakat ne kadar da getirdiğimi Allah’tan başka kimse bilemez. Ben elimden geldiğince yerine getirmeye dikkat ediyorum.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

İnancından ve sorumluluklarından yalnızca kendisinin sorumlu olduğunu belirten KK9, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Genelde şöyle, beş vakit namaz kılmıyoruz bunu gerçekten belirtmemiz lazım. Cumalara vaktimiz olduğunca gidiyoruz ama bizde ramazanlar güzel yaşıyor. Elimizden geldiğince yaşamaya çalışıyoruz dine bağlılığımızla. Yani şöyle söyleyebilirim, ben kendime Müslümanım. Benim Müslümanlığım kimseyi bağlamaz. Ama dini kısıtlamalara dikkat ederiz. Haram helal kısıtlamalarına da elimizden geldiğince dikkat etmeye çalışırız. Ama namaz konusunda pek dikkatli olduğumuzu söyleyemeyeceğim.” (KK9, Erkek, 46, Evli)

Komünist rejimin dini eğitim anlamında uyguladığı kısıtlamalardan dolayı dini eğitimlerini okudukları okullardan değil ailelerinden ve çevrelerinden aldıklarını ve uygulamaya çalıştıklarını ifade eden KK14, düşüncelerini dile getirirken şu sözleri kullanmıştır:

“Elimizden geldiğince yerine getirmeye çalışıyoruz. Mesela biz dualarımızı, namaz kılmayı büyüklerimizden, ninelerimizden öğrendik. Çünkü komünist bir rejimde yaşadığımızdan dolayı okulda eğitimini almıyorduk ama mutlaka camilerden, ninelerimizden dedelerimizden bunları öğendik.” (KK14, Kadın, 47, Evli)

İslam inancının devlet politikalarına yansıtılmadığını ve bu nedenle kamu kurumları gibi iş hayatına dâhil olan alanların İslam inancının gerektirdiği namaz gibi ibadetlerin zamanlarına uyarlanmadığını, bu durumun da kişilerin dini pratiklerine yansıdığını anlatan KK20, bu durumun nedenlerini, sonuçlarını ve durum hakkındaki görüşlerini şu şekilde iletmiştir:

“Genelde dini yükümlülüklerinizi yerine getirirken mekân, şartlar ve zaman çok önemlidir. Derin bir İslam ülkesinde yaşamadığımız için beş vakit namaz kılma şansımız yok. Beş vakit namaz kılarınsanız bu sefer başka vatandaşlara haksızlık etmiş olursunuz. Diyelim ikindi namazını kılacaksınız ve iş saatindedesiniz, siz gidip namaz kılarken kalkıp bir vatandaş size bağlı olan bir iş görmeye gelir ve bu sefer sevap yapayım derken günaha girmiş olursunuz işi aksatarak. Çünkü zaten dinimizde önce iştir. Kuran da ikra ile başlar. İkra ile başladığı için önce iş sonra kalanlar. Ama dediğim şartların engellemesi yüzünden dini sorumluluklarımızı tamamen yerine getiremiyoruz.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

KK21, sağlık sorunlarından dolayı namaz gibi ibadetlerini düzenli olarak yerine getiremediğini, ancak özellikle cuma namazlarını kılmaya özen gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Cumalara giderim, beş vakit namazı sağlık sorunlarımdan dolayı kılamıyorum ama Cuma namazlarımızı kaybetmem.” (KK21, Erkek, 60, Evli)

Elinden geldiğince dini ibadetlerini yerine getirmeye çalıştığını anlatan KK27, kendini ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

“Vaktim oldukça, hevesle yerine getirmeye çalışıyorum. Günlük hayatımda da müsait oldukça elimden geldikçe yerine getirmeye çalışıyorum.” (KK27, Kadın, 55, Evli)

KK28, her dini inanca karşı saygılı olduğunu ve yalnızca kendi dini ibadetlerini değil bulunduğu ortama uyum sağlayarak başka dini inançların ibadetlerini de kendi bildiği kadarıyla saygı duymak ve içinde bulunduğu ortama uyum sağlamak adına yerine getirdiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda, şartların ve ortamın uygunluğu dâhilinde dini sorumluluklarını yerine getirdiğini de şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bulduğum ortama göre ve o anki çevreme göre yerine getiririm. Bulduğum ortama uyar ve her dine kesimlikle saygı duyarım. Sadece kendi dinim için değil, benim pek çok dinden arkadaşlarım da var. Zaman zaman onların da kiliselerine girip mum dikip kendimce dua da ediyorum onlarla da birlikte. Onlar da bana saygı duyar.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

İlerleyen yaşına rağmen İslam dininin birçok ibadetini yerine getirmeye çalıştığını dile getiren KK31, kendini ifade ederken şu sözlere yer vermiştir:

“Ben 75 yaşımı doldurmama rağmen birçok dini ibadetlerimizi gerçekleştirmeye çalışıyorum. Özellikle ramazanlarda oruç tutarım, birçok dini törenlere katılırım. Hatta etrafımızda düzenlenen törenlerin hiçbirini elimden geldiğince kaçırmam. Kendimin en iyi bir biçimde Müslüman olduğunu ifade etmeye çalışırım.” (KK31, Erkek, 75, Evli)

Kosova'nın devlet politikası nedeniyle mevcut olduğunu yani dini eğitimin devlet tarafından okullarda verilmeyip bireyler tarafından ailede öğrenildiğini vurgulayan KK35, kendini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Bakın Kosova laik bir devlet, yani dini bir konuda sizi zorlamaz. Ama tabii bu aileden öğrenilmiş bir şey. Orucumuzu tutarız, namazımızı kılarız. Kadınlar burada teravih namazlarına gider. Ailemizden öğrendik pek çok şeyi ve elimizden geldiğince yerine getirmeye çalışıyoruz. Belki başörtümüz yok, ancak giyimimize de dikkat ederiz.”
(KK35, Kadın, 46, Evli)

Dini görev ve sorumluluklarını ellerinden geldiği kadar yerine getirmeye çalıştıklarını dile getiren katılımcıların verdikleri cevaplardan yola çıkılarak, dini inancın katılımcılar tarafından yargılayıcı veya baskılayıcı bir unsur olarak görülmediği tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların bu soruya cevap verirken ketum davrandıkları, ses tonlarının diğer sorulara cevap verirken kullandıkları tondan biraz daha sert olabildiği ve bazı katılımcıların cevap vermekten kaçınmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Katılımcıların bu tür bir tutum içine girmelerinin sebebinin, dini inançlarının sorgulandığı hissine kapılmış olabilecekleri olduğu düşünülmektedir.

Dini görev ve sorumluluklarını yerine getirme davranışı başlığı altında katılımcılara sorulan ikinci soru: “Dini görevlerinizi yerine getirmek için uygun ortam ve şartlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eğer düşünmüyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?” sorusudur. Bu sorunun katılımcılara yöneltilmesinin amacı; dini inançlarının gerektirdiği ibadetlerin yerine getirilmesi ve dini inançların öğrenilmesi adına alınan eğitimlerin yeterliliği aşamasında katılımcıların sahip oldukları şartların durumunun belirlenmesidir. Uygun ortam ve şartların varlığının veya yokluğunun öğrenilmesi, Kosova’da yaşayan Türklerin dini inanışlarını toplum içinde yaşayabilmesi adına sahip olduğu özgürlüklerin sınırlarının öğrenilmesine olanak sağlayacağı düşünülmüştür.

Dini inançların kendilerine has ibadetlerinin yerine getirilmesi söz konusu olduğunda, bireylerin istekli oluşunun yanı sıra ortam ve şartların durumu ve uygunluğu da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda 32 katılımcı, dini görev ve sorumluluklarını

yerine getirmek adına Prizren’de uygun ortam ve şartlara sahip olduklarını belirtirken; 3 katılımcı ortamın ve şartların elverişli olmadığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda katılımcılardan alınan cevapların bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Dini görevlerin yerine getirilmesi bakımından uygun ortam ve şartlara sahip olduklarını düşündüğünü belirten KK1, düşüncelerini ve nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Prizren’de vardır. İster kuran kursları, ister Türkçe dersleri, Osmanlıca dersleri Yunus Emre tarafından düzenleniyor. Prizren’de yeterince vardır.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

KK7, dini görevlerin yerine getirilmesi adına ortamın ve şartların dini eğitim açısından elverişli olmadığını, çocuklara bütün dinleri kapsayan bir eğitim verilmesi gerektiğini düşündüğünü vurgulamış ve düşüncelerini ifade ederken şu sözleri kullanmıştır:

“Pek fazla değil. Mesela, çocukların okulda dinlerle ilgili bir eğitiminin olmasını isterdim. Bu sadece Müslümanlığı kapsamayan evrensel bir din bilgisi verilmesi bence iyi olurdu. Din kültürü dersimiz yok.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

Kosova’nın geneline kıyasla Özellikle Prizren’de dini görevleri yerine getirebilmek adına daha fazla imkân ve şartlara sahip olduklarını düşündüğünü söyleyen KK13, düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet, uygun ortam var. Şartlar da var. Kosova’nın diğer kasabalarını bilmem ama herhalde oralarda da Prizren’deki gibi imkânlar vardır. Ama Prizren’de daha çok olabileceğini düşünüyorum.” (KK13, Erkek, 34, Evli)

Prizren’de dini görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için camiler gibi imkânlara sahip olduklarını belirten KK27, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Evet sahibiz. Çünkü Osmanlıdan kalan birçok camilerimiz ve din damlarımız var. Dolayısıyla ninelerimiz, dedelerimiz, dayılarımız, akrabalarımız bize bu durumu aşıladı.” (KK27, Kadın, 56, Evli)

KK28, dini görev ve sorumlulukları yerine getirmek adına yalnızca sahip olunan maddi imkânları değil aynı zamanda toplumsal tepkileri de göz önünde bulundurarak bu soruyu yanıtlamıştır. Camiler gibi somut imkânların yanı sıra; toplumun ve kendisinin genel olarak aynı dini inancı veya farklı dini inancı gözetmeden herkese karşı saygılı olduğunu şu sözler ile belirtmiştir:

“Yani bulunduğumuz ortama, bulunduğumuz şartlara, nüfus yapısına göre ve coğrafi yapımıza göre bence yeterli diye düşünüyorum. Yani camilerimiz var, ramazanda saygı duyuluyor, bayramlarımızda saygı duyuluyor. Ziyaretlerimiz zaten mevcut. Dolayısıyla karşı tarafın da bize saygı duyduğunu düşünüyorum. Yani ramazanda herkes yemek yemiyorsa karşı taraf yiyip içiyorsa o beni bağlamıyor ben ona bakıp da yanında oturabilirim. Yani yine orucuma bakıyorum.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Prizren’de camiler, kuran kursları gibi dini görevlerini yerine getirebilecekleri ve aynı zamanda dini inançlarına dair bilgileri edinebilecekleri imkânlarla sahip olduğunu ifade eden KK32, düşüncelerini ifade ederken şu sözlere yer vermiştir:

“Evet sahibiz. Camilerimiz var, her şeyimiz var dini bakımdan dini kurslarımız var.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

Dini anlamda sahip olunan imkânlar açısından, özellikle dini eğitimin Kosova’daki eksikliğine vurgu yapmayı tercih eden KK34, düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Sahibiz pek diyemem ama dini eğitimi çocuklarımıza kendimizin vermesi lazım burada. Okullarda bir şey yok dini anlamda, dini eğitim okullarda verilmiyor. Türkiye’den hocalar geliyor diğer dersler için ama dini eğitim yok.” (KK34, Kadın, 44, Evli)

Kosova’nın devlet yapısının dini görev ve sorumlulukları yerine getirme anlamında kendilerini kısıtladığını dile getiren KK35, namaz ibadetlerini yerine getirirken iş dolayısıyla günde beş vakit namaz kılamadıklarını ve kılamama nedenlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Şimdi yani kısıtlı. Mesela devlet şirketlerinde kamu kurumlarında, enstitülerde mescitler yok, namaz kılan tabi ki kazasını kılıyor. Dokuz saat günde çalışıyoruz. Genel olarak da kazayla kılınıyor namazlar. Allah kabul eder inşallah, o da bize kalan bir şey. Yani şartların uygun olduğu söylenemez. Halkın yüzde 95'inin Müslüman olmasına rağmen yine diyorum, laik bir devlet var.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, büyük bir çoğunluğun Prizren'deki şartların ve ortamın dini görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi açısından uygun olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Ortamın ve şartların uygun olduğunu dile getiren katılımcıların düşüncelerinin odak noktalarının genellikle camiler, medreseler ve türbeler gibi mimari yapılar ile birlikte okullarda verilmeyen dini eğitimin yerine camilerde verilen kuran kursları olduğu belirlenmiştir.

Prizren'de dini görev ve sorumlulukları yerine getirmek adına uygun ortam ve şartlara sahip olmadıklarını düşünen katılımcılar ise katılımcıların küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu katılımcıların uygun ortam ve şartlara sahip olmadıklarını düşünmelerinin nedeninin yine katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak, okullarda dini eğitimin eksikliği ve devlet yapısının dini pratikler adına kısıtlayıcı politikalara sahip olması olduğu belirlenmiştir. Katılımcılardan 2'si Kosova'da dini eğitimin okullarda değil ailelerde verilmek zorunda kaldığını dile getirmiştir. Bu durumda okulların müfredatında olmayan din dersinin eksikliğinin, çocukların dini eğitimleri açısından problem olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan 1 tanesi ise Kosova'daki kamu kurumlarının çalışma saatlerinin gün içinde namaz kılmaya müsaade etmediğini ve kamu kurumlarında mescit gibi dini ibadetlerin yerine getirilebileceği yerlerin olmadığını ifade etmiştir. Bu uygulamaların da bireylerin dini ibadetlerini yerine getirebilmeleri adına problem oluşturduğu saptanmıştır.

Katılımcılara dini görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi alt başlığı etrafında sorulan üçüncü soru: “Dini görevlerinizi yerine getirmeniz çevrenizdeki bireyler tarafından nasıl karşılanıyor? Olumlu veya olumsuz örnekler vererek açıklar mısınız?” sorusu olmuştur. Bu sorunun katılımcılara yöneltilme amacı, dini inanç ve ibadetlerin yerine getirilmesi durumunda toplum içindeki bireylerin birbirine karşı

tutumlarının anlaşılabilmesidir. Katılımcıların tamamı dini görevlerini yerine getirmenin, toplum tarafından olumlu karşılandığını ve iyi yönde tepkiler aldıklarını dile getirmişlerdir.

Çevresindeki insanların da dini inançlarına önem veren insanlar olduklarını vurgulayan KK1, soru hakkındaki tecrübelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Benim Yaşadığım ortamda hepsi hacılar hocalardır. Hepsi olumlu karşılar çünkü kendileri de bu işin içindedir. Olumlu karşılar. Yani bir problem yoktur herhangi bir tarafta.” (KK1, Erkek, 69, Evli)

Prizren’de yaşayan halkın yoğun oranda Müslüman olduğunu ve bu nedenle olumlu tepkiler aldıklarını ifade eden KK3, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Olumlu karşılanıyor tabi, çünkü Prizren’de genelde Müslüman bir halk yaşıyor.” (KK3, Kadın, 53, Evli)

Dini inanç açısından özgür olduklarını ve bu anlamda toplum içinde hiç kimsenin birbirine olumsuz bir müdahalede bulunmadığını dile getiren KK7, soruyu cevaplarırken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kimse kimseye karışmıyor. En azından benim çevremde böyle. Herkes dinini yaşayabiliyor.” (KK7, Kadın, 29, Evli)

Dini görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerinin olağan kabul edildiğini ifade eden KK15, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Hiç olumsuz bir şey yaşamadık. Normal kabul ediliyor.” (KK15, Kadın, 44, Evli)

Çevresindeki insanlardan gelebilecek olumsuz tepkilerin İslam dinine dair doğru bilinmeyen bilgilerden dolayı gelebileceğini ve insanların tepkilerinin bugüne kadar gayet normal olduğunu, olumsuz bir tepki ile hiç karşılaşmadığını dile getiren KK20, kendini ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

“Ben onun ters tepkisini hiç görmedim. Hep olumlu yönde, o da şeyden kaynaklanıyor, hani karşı tarafta oturup muhabbet ettiğiniz zaman karşı taraf sizin

dininizin özelliklerini tam bilmediği için ya da yanlış öğrendiği için sizinle öğreniyor. Yani algılaması da size bağlı.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

Dini görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinin çevresindeki bireyler tarafından olumlu karşılanıp takdir edildiğini ifade eden KK27, düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“Hiç yadırganmadan çok hoş karşılanır, takdir ediliyor hatta.” (KK27, Kadın, 55, Evli)

Çevresindeki insanların dini görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi açısından kendisine hiç olumsuz tepki vermediğini ve her daim saygıyla karşılandığını belirten KK28, tecrübelerini ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

“Normal, saygıyla karşıyorlar. Bu zamana kadar hiçbir problem olmadı açıkçası.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Hiçbir dine bağlı olmadığını ve bu durumun çevresindeki insanlar açısından olumsuz tepkilere neden olmadığını, aksine saygıyla karşılandığını ifade eden KK30, düşüncelerini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Çevremdeki insanlar herhangi bir dine bağlı olmamamı saygı ile karşılıyor.” (KK30, Erkek, 27, Bekar) (Bkz. Ek 2)

Verilen tepkilerin olumlu olmasını Prizren’de yaşayan insanların büyük bir bölümünün Müslüman olması ile ilişkilendiren KK32, kurduğu ilişkiyi şu şekilde aktarmıştır:

“Bir problem yok çünkü buranın da %90’ından fazlası Müslümandır.” (KK32, Kadın, 42, Evli)

Dini görev ve sorumlulukların yerine getirilmesine dair konuların özellikle Prizren’de toplum içinde çok az konuşulduğunu ifade eden KK35, düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Sorunsuz karşılanıyor normalde. Burada dini konular çok az konuşulur ve tartışılır bizde.” (KK35, Kadın, 46, Evli)

Katılımcıların görüşlerinde de belirttiği gibi, Prizren’de insanların dini görev ve sorumluluklarının yerine getirmeleri açısından toplum içindeki insanların birbirlerine karşı olumlu tutum ve davranışlar içinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hiçbir dini inanca bağlı olmadığını dile getiren katılımcının da verdiği cevap göz önüne alındığında toplumun yalnızca dini görev ve sorumluluklarını yerine getiren insanlar açısından değil, hiçbir dine bağlı olmadığını dile getiren insanlar açısından da hoşgörülü, saygılı ve olumlu tepkiler verdiği gözlenmiştir. Görüşmelerimiz esnasında kadın katılımcıların bu soruyu cevaplarırken erkek katılımcılara göre biraz daha açıklayıcı cevaplar vermeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Dini görev ve sorumlulukları yerine getirme davranışı alt başlığı çerçevesinde katılımcılara yöneltilen dördüncü soru: “Dini görev ve sorumluluklarınızı yerine getirirken ana motivasyonunuz nedir? (dini inanç, toplumsal baskı vb.)” sorusu olmuştur. Bu soru, katılımcıların dini görev ve sorumluluklarını yerine getirirken temel motivasyonunu tetikleyen sebeplerin kaynaklarının anlaşılabilmesi açısından katılımcılara yöneltilmiştir. Bir önceki soruya verilen cevaplarda olduğu gibi bu soruda da katılımcıların tamamı temel motivasyonlarının “inançları” olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcılardan 1’i inançlarının yanı sıra toplumsal baskı durumunun da kendisi için tetikleyici olduğunu ifade etmiştir. Aşağıda ana motivasyonunun dini inancı olmasının yanında, var olan diğer motivasyonlardan bahseden katılımcıların cevapları aktarılmıştır.

Dini inanç ve görevlerini yerine getirirken motivasyonunun inancının yanı sıra toplumsal baskı olduğunu ifade eden KK8, bu baskının negatif bir anlamda değil pozitif bir anlamda boy gösterdiğini şu sözler ile açıklamıştır:

“Daha fazla kendi inancım ama toplumsal baskılar da olabilir. Mesela yaşadığım ortamda Ramazan ayında oruç tutmayan birinin dışarıda yiyip içmesine sıcak bakılmaz, iyi bir gözle bakılmaz. Olumlu bir baskı var diyelim.” (KK8, Erkek, 41, Evli)

Motivasyon kaynağının yalnızca inancı olmadığını dile getiren KK20, dini görev ve sorumluluklarını yerine getirirken kültürünün ve ailesinin de bir motivasyon kaynağı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“İnancımdan, kültürümden ve ailemden gelen bir motivasyonum var.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

Dini görev ve sorumluluklarını yerine getirmede rol oynayan motivasyonunun zaman içinde değiştiğini ifade eden KK28, motivasyonunun küçük yaşlardayken ailesi, büyürken ailesine ek olarak çevresi şimdi ise inancı olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır:

“Küçüklüğümde aileden gelen bir inanç vardı, onların vermiş olduğu yolu takip ediyorduk. Zaman geçtikçe, büyüdükçe de yaşımız ilerledikçe de artık çevreden, amca, teyze gibi yakınlarımızdan ne görüyorsak onu yapıyorduk onu benimsiyorduk ve şu anda da kendimize uygun olanı yapıyoruz.” (KK28, Kadın, 40, Evli)

Katılımcıların tamamının bu soruya verdiği cevaplardan yola çıkılarak, katılımcıların temel motivasyonlarının dini inançları olduğunu saptanmıştır. Bazı katılımcılar dini inançlarına ek olarak, kendileri için motivasyon olan ailesi, çevresi gibi faktörlerden bahsetmiştir. 1 katılımcı da inancının yanı sıra motivasyonlarının arasında toplumsal baskının da olduğunu belirtmiş, ancak bu toplumsal baskının genellikle kullanıldığı negatif anlamda değil kişiyi ibadetlere ve ibadetlere saygı duymaya yönlendirici şekilde pozitif yönde olduğunu vurgulamıştır.

3.10.3. Din Değiştirmeye Karşı Yaklaşımlar

Dini inanç ve İbadet başlığı altında katılımcılara yöneltilen sorular: “Dini inancınızda değişiklik (din değiştirme) yaşadınız mı? Etrafınızda dini inancı konusunda değişiklik yaşayan (din değiştiren) kişi veya kişiler var mı? Eğer var ise bu değişikliğin nedenleri nelerdir?” soruları olmuştur. Bu sorular, katılımcıların din olgusuna yaklaşımlarının ve dini yönelimlerin değiştirilmesi karşısında verilen tepkilerin ne yönde olduğu konusunda daha derin bilgiler edinilmesi adına sorulmuştur. Ayrıca bu soruya verilen cevaplar, bulguların daha net ifade edilebilmesi açısından 3 gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu gruplar:

“Din değişikliği yaşamadım, çevremde de yaşayanlar yok.”,

“Din değişikliği yaşamadım ama çevremde yaşayanlar var.”,

“Din değişikliği yaşadım, çevremde de yaşayanlar var.” olarak ele alınmıştır.

Bu başlıklar çerçevesinde 23 katılımcı din değişikliği yaşamadığını ve çevresinde de değişiklik yaşayanların olmadığını ifade ederken, 11 katılımcı din değişikliği yaşamadıklarını ancak çevrelerinde din değişikliği yaşayan insanların bulunduğunu ifade etmiş ve 1 katılımcı da din değişikliği yaşadığını ve çevresinde de din değişikliği yaşayan insanların var olduğunu dile getirmiştir. Din değişikliği yaşayan veya çevresinde din değişikliği yaşayan insanların olduğunu dile getiren katılımcılara, yaşanan değişimin nedenleri hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları da sorularak yaşadıkları veya şahit oldukları deneyimler hakkında detaylı bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Çevresinde bulunan Arnavutların Müslümanlığı Türklük ile bağdaştırması sonucunda din değiştirmeye yöneldiklerini ifade eden KK6, bu konu çerçevesinde yaşadığı tecrübeleri şu şekilde dile getirmiştir:

“Maalesef benim yaşadığım semtte bazı Arnavut arkadaşlarımız Müslüman olanlar Türk oluyormuş diye düşünüyorlar ve bu yüzden din değiştiriyorlar. Tabi bu yanlış bir düşünce.” (KK6, Erkek, 39, Evli)

Din değiştirme konusunda bireysel olarak bir tecrübesinin bulunmadığını ancak çevresinde din değiştiren bir kişiye şahit olduğunu belirten KK15, şahit olduğu kişinin din değiştirme nedenini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ben yaşamadım ama etrafımda bir kişi oldu. Onun da anne baba iki ayrı dinden olduğu için bir dinden diğer dine geçme ihtiyacı duydu, yani aile etkisi.” (KK15, Kadın, 44, Evli)

KK17, dini inancı ile ilgili yaşadığı hissiyatı şu şekilde özetlemiştir:

“Din değiştirmedim ama belki uzaklaştım. Yaşayanı da çevremde görmedim belki uzaklaşanlar olmuş olabilir.” (KK17, Erkek, 36, Evli)

Kosova genelinde yaşanan din değişikliklerinin Kosova Türklerinde neredeyse yok denecek kadar az olduğunu ve bu değişimlerin genellikle Arnavutlarda

gözlemlendiğini belirten KK20, düşüncelerini ve şahit olduklarını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Hayır yaşamadım. Hatta karşı tarafa dinimizi anlatmaya çalıştım. İştiklerimiz var ama Türklerde bu olay yok denecek kadar az. Genellikle Arnavutlardan duyuyoruz. Kosova’da Hristiyan Arnavutlar ve Müslüman Arnavutlar var. Kosova’nın çoğunluğunu Müslüman Arnavutlar oluşturuyor, bu konuda istiklerimiz var. Genellikle de İslam’dan Katolik Hristiyanlığa geçme gibi bir durum var ama ben din değiştirmenin çıkara dayalı olduğunu ve pişman olacaklarını düşünüyorum.” (KK20, Erkek, 64, Evli)

KK31 ise din değiştirme konusundaki düşüncelerini diğer katılımcılardan farklı bir bakış açısıyla şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu benim için en büyük ayıptır. Milli mesele ve dini mesele bir insanı oluşturan temel ögedir. İnsan bu iki ögeyi asla değiştirmemelidir. Ben de bu yüzden değiştirmedim. Etrafımda da değiştireni görmedim. Bu kendi aileni ve geleneğini hiç saymak demektir.” (KK31, Erkek, 75, Evli)

Din değişikliği yaşayamayan ancak çevresinde yaşayan insanlara şahit olduğunu dile getiren katılımcılar, din değişikliği yaşadığına şahit oldukları bireylerin din değiştirmek için sahip oldukları nedenlerden bahsetmişler. Bu nedenlerin; ailede farklı dinlere mensup insanların var olması nedeniyle farklı dinler arasında yapılan seçimler ve Arnavutların İslam dinini Türklük ile özdeşleştirmelerinden dolayı etnik kimliklerine sahip çıkma düşüncesiyle din değiştirmeleri olduğu belirtilmiştir.

Bazı katılımcıların din değiştirme konusu açıldığında olağan tepkilerinin dışına çıkarak daha sert bir tavır takındığı ve sorulan bu soruyu kendilerine hakaret edilmiş gibi algıladıkları gözlenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların verdikleri cevaplardan yola çıkılarak sert tepki veren katılımcıların din değiştirmeyi hiç düşünmedikleri, din değiştirmenin onlar için köklerini inkâr etmek anlamına geldiği ve bu nedenle de din değiştirmeye ve değiştirenlere iyi bir gözle bakmadıkları tespit edilmiştir.

3.10.4. Prizren’de Yaşayan Türklerin Dindarlık Tipolojisi

Prizren’de yaşayan Türklerin dindarlık tipolojisine değinmeden önce “din” ve “dindarlık” kavramlarına açıklık getirmek konunun anlaşılabilirliğini kolaylaştıracaktır.

Bir inanç, ahlak ve ibadet sistemi olan din, aşkın bir varlığa karşı bağıllık ve bu bağıllığın gerekli kıldığı düşünce ve pratikler bütünü olarak tanımlanabilir (Bilgiseven 1985, Aktaran: Keskin 2004: 9). Dindarlık ise bireyin dini pratiklere bağıllı olma hali olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin dini pratikleri uygulama sıklığı ve bağıllığı da dindarlığın yüksek düzeyde dindar, orta düzeyde dindar ve düşük düzeyde dindar tasnifinin yapılmasına olanak sağlamıştır (Johnstone 1992, Aktaran: Kardeşahin 2008: 194). 1930'lu yıllardan itibaren dindarlık, empirik olarak ölçülmeye çalışılmıştır (Demerath 1976, Aktaran: Kardeşahin 2008: 193).

Tipolojik yöntemin din sosyolojisinde kullanılmaya başlamasının öncüsü ise "ideal tip" kavramı ile Max Weber olmuştur. Sonrasında J. Wach ve G. Mensching de din sosyolojisini pek çok konuda ayrıntılandırmış ve tipolojiler ortaya koymuşlardır (Günay 1999: 259).

Bu başlık altında katılımcılardan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ve gözlem ile elde edilen bulgular ışığında bir tipoloji oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tipoloji denemesi esnasında Prof. Dr. Ünver Günay'ın dindarlık tipolojisi örnek alınmıştır.

Bu tipoloji denemesinde Ünver Günay'ın Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat isimli kitabında yer alan tipoloji denemesinden yola çıkılarak dindarlık tek bir kategori çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kategori "şiddetinin azlık-çokluğuna göre dini yaşayış tipleri" dir.

Şiddetinin azlık-çokluğuna göre dini yaşayış tipleri kategorisi kendi içinde beş tipe ayrılmaktadır. Bu tipler; ateşli dindarlar, alaca dindarlar, mevsimsel dindarlar, opportünist dindarlar ve dine karşı ilgisizlerdir. Bu bağlamda birinci tipi niteleyen ateşli dindarlar, dinin emir ve yasaklarına bağıllığını hayatlarına da adapte edecek derecede yoğun hissiyatlara sahip olan dindarlar olarak açıklanmıştır. Ateşli dindarlar kendi içinde sofular, softa dindarlar ve grupçu dindarlar olarak üçe ayrılmaktadır. Bu doğrultuda sofular, dini sorumlulukların hayatın içinde rutin bir yer edindiği dindarlık tipini nitelemektedir. Softa dindarlar, dine bağıllığı yobazlık seviyesinde olan dindar

tipini oluşturmaktadır. Grupçu dindarlar ise, dini gruplar olarak adlandırılan gruplara katılımcılarıyla bilinen dindar tipidir İkinci tipi niteleyen alaca dindarlar, dini inanç ve geleneklere bağlı olmasına karşın dini pratikler konusunda düzensiz bir tutum sergileyen, dini pratiklerini yoğun olarak kutsal olarak addedilen günler, geceler ve aylarda uygulayan dindar kesim olarak tanımlanmıştır. Üçüncü tip olan mevsimsel dindarlar, din konusunda orta denilebilecek derecede saygılı olup dini pratiklerin uygulanmasında yalnızca kolektif dindarlığın baz alındığı dindarlık biçimi olarak belirtilmiştir. Dördüncü tip olan opportünist dindarlar, dine karşı ilgilerinin minimum düzeyde olup, dini pratikleri ise bayram namazı gibi spesifik pratikleri yerine getiren dindarlar olarak aktarılmıştır. Beşinci ve son tip olan dine karşı ilgisizler ise dini inançlara karşı saygılı ancak dini pratiklere hayatında yer vermeyen dindar tipi olarak açıklanmıştır (Günay 1999: 259,262).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında ve saha çalışmasında elde edilen bulguların çerçevesinde Prizren'de yaşayan Türklerin dindarlık tipolojisi aşağıda anlatılmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda ateşli dindar (sofu) sayısı 2, alaca dindar sayısının 27 kişi, mevsimsel dindar sayısının 2kişi, opportünist dindar sayısının 1 kişi ve dine karşı ilgisizlerin sayısının da 2 kişi olduğu belirlenmiştir. Tipoloji kapsamında değerlendirilen kişi sayısı 34'tür. 35 katılımcı ile görüşülmüş iken 34 katılımcının tipolojiye dahil edilmesinin sebebi, geriye kalan 1 katılımcının kendini ateist (inançsız) olarak kabul ediyor olmasıdır.

Araştırma sırasında sınıflaması yapılan 5 dindar tipine de rastlanmıştır. Ancak katılımcılar arasında I. Tipin alt kolları olan softa dindar ve grupçu dindar tiplerine rastlanmamıştır. Ek olarak, katılımcıların büyük bir kısmının alaca dindar kategorisine mensup olduğu görülmektedir. Katılımcılardan elde edilen bulguların yanı sıra saha çalışması boyunca yapılan gözlemler de elde edilen bulguları ve tipoloji örneğini doğrular niteliktedir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Kosova'nın Prizren şehrinde yaşayan Türklerin etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarına karşı yaklaşımları ve aidiyet bilinçleri netleştirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan saha araştırması ve yazılı kaynaklardan elde edilen bulgular, Kosova Türklerinin etnik kimlik ve dini kimlik algılarının hem bireysel hem de toplumsal anlamda diğer kimliklerden daha önde olduğuna işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlar esnasında Kosova'da yaşayan Türklerin konuştukları Türkçe'nin, İstanbul Türkçesi'nden belirgin bir şekilde farklı olmasının katılımcıların soruları anlamalarını zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Bu durumun yanı sıra, katılımcıların dini inanç ile ilgili kendilerine yöneltilen bazı soruları mahremiyetlerine müdahale olarak algılamaları, tavırlarının kısa bir süreliğine de olsa değişmesine ve biraz daha sert davranabilmelerine neden olduğu gözlenmiştir. Bu noktada bizce, Prizren'de yaşayan Türkler için din olgusunun bir tabu olarak görüldüğü sonucu çıkarılabilir. Ayrıca tüm katılımcıların görüşmeye başlamadan önce yapılan araştırma hakkında bilgilendirilmesine rağmen, bazı katılımcıların araştırmacıya güvenmekte zorlandığı ve soruları yanıtlarken çekimser davrandıkları gözlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; Prizren'de yaşayan Kosova Türklerinin etnik kimlik ve dini kimlik kavramlarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalıştıkları belirlenmiştir. Öyle ki; Kosova'da Türklerin yüzyıllardır var olmalarına karşın, geçmişte gördükleri yoğun baskıların etnik kimliklerini öne çıkarma ve vurgulama ihtiyacı hissetmelerine neden

olduğu tespit edilmiştir. Bizce, Kosova'nın nüfusunun çok büyük bir kısmının ve Prizren nüfusunun neredeyse tamamının Müslüman olması nedeniyle etnik kimliklerini vurgulamaya karşı hissedilen ihtiyaç, dini kimliklerini vurgulama ihtiyacından daha fazladır. Ayrıca bulgular bölümünde katılımcıların da belirttiği gibi; Türk olmanın Kosova'da Müslüman olmakla eşdeğer tutulduğu gözlenmiştir.

Kanaatimizce, Kosova yönetiminin laiklik anlayışı, halkın dini ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Çalışma saatlerinin içinde namaz vakitlerine zaman ayrılmamış olması veya kamu kurumlarında mescitlerin bulunmaması bu duruma örnek olarak sunulabilir. Ancak katılımcıların bir kısmı bu durumu bir engel olarak görmekten ziyade gereklilik olarak görmektedir. Çünkü mesai saatlerinin içinde görevlerini bırakıp namaz kılmaya gitmenin var olan çalışma düzenini aksatabileceğini düşünmektedirler.

Prizren'de yaşayan Türkler için dini kimliğin "evlilik" üzerindeki etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Katılımcıların büyük bir kısmı, genellikle evlendikleri veya evlenecekleri kişilerin kendileri gibi Müslüman olmasını istemektedirler. Aynı şekilde eşin veya eş adayının etnik kimliği de en az dini kimlik kadar önem arz etmektedir. Bizce bunun en önemli nedeni asimile olma korkusu veya kaygısıdır.

Çocuklarına isim verme geleneği konusunda katılımcıların isimlerin yalnızca dini özellikler taşımasına değil, aynı zamanda Türkçe olmasına ve isimlerde evrensel harflerin olmasına da dikkat ettikleri belirlenmiştir. Bizce bu durumun en önemli nedeni, çok uluslu toplumlardaki etnik aidiyetin vurgulanması ve isimlerin farklı uluslar tarafından da rahatlıkla söylenebilmesidir.

Prizren'de yaşayan Türklerin meslek seçiminde dini kimliğin herhangi bir etkisinin olmadığı ancak etnik kimliğin belirleyici unsurlardan biri olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar tarafından bu durumun nedeni, Arnavutça veya Sırpça bilmemelerinin kendilerini zor durumda bırakmasının yanı sıra kendi etnik kimliklerine mensup olan insanlara faydalı olmak istemeleri olarak açıklanmıştır.

Prizren’de yaşayan Türkler kendilerini göçmen olarak görmemektedirler. Prizren’i vatanları olarak görmekte ve Türkiye’yi anavatanları olarak nitelendirmektedirler. Kosova ve Türkiye arasında bu ayrımın yapılma nedeninin Türkiye’ye karşı besledikleri duygusal bağ olduğu söylenebilir. Bununla birlikte köklerini unutmama, asimile olmak istememe gibi nedenlerin de Prizren’de yaşayan Türklerin Kosova ve Türkiye arasında vatan ve anavatan ayrımı yapmalarında etkisi olduğu belirtilebilir.

Prizren’de yaşayan Türklerin Türkiye’ye sık sık gidip geldikleri, ancak temelli Türkiye’ye yerleşme bakımından birtakım çekinceleri olduğu tespit edilmiştir. Bu çekincelerin nedenlerinin; Prizren’de kurulu bir düzenlerinin olması ve Kosova’nın yaşam şartlarının Türkiye’ye göre daha elverişli bulunmasına ek olarak kendilerinin Türkiye’ye yerleşmeleri durumunda Kosova’da Türklerin varlığının temsil edilememesi konusunda duydukları endişeler olduğu katılımcıların ifadeleri doğrultusunda belirlenmiştir.

Sonuç olarak; Prizren’de yaşayan Türkler için Müslümanlık ve Türklük, yani etnik kimlik ve dini kimlik katılımcılar açısından eşdeğer olarak kabul edilmektedir. Yalnızca kimliklerin dışavurumu bakımından, geçmişten günümüze kadarki süreçte milliyetçilik hareketlerinin neden olduğu baskı neticesinde etnik kimliğin, dini kimliğin önüne geçmiş bulunduğu söylenebilir. Ayrıca dini kimliğin etnik kimlikten daha az vurgulanıyor olması, Kosova’nın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan kesimin Müslüman olması ile de ilişkilendirilebilir. Kosova’da dini eğitimin okul müfredatında yeri olmadığı için ailelerde verildiği göz önüne alınırsa; dini inancın sürekliliğinin aile vasıtasıyla sağlandığı ifade edilebilir. Ayrıca bizce, katılımcıların aktarımlarından ve yapılan gözlemlerden yola çıkılarak Prizren Türklerinde dini inancın kul ile Allah arasında olduğu bilincinin, toplumsal baskının dini inanç boyutunda gelişmesinin önüne geçtiği söylenebilir. Bu durumun, dini görev ve sorumlulukların belirli bir motivasyon çerçevesinde değil, kendi inançları nedeniyle yerine getirilmesine neden olduğu da elde edilen bulgular arasındadır.

KAYNAKLAR

- Akıncı, M. Ali (2014). “Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dini Kimlik Algıları”. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 70: 29-58.
- Alkan, Necmettin (2002). “Kosova Meselesi’nin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı”. *Avrasya Etüdleri*, 21: 83-100.
- Alkan, Necmettin (2013). “Yugoslavya’nın Dağılması”. *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları. 33-54.
- Aron, Raymond (2017). *Sosyolojik Düşüncesini Evreleri*. Çev. K. Alemdar. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aşkın, Muhittin (2007). “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2): 213-220.
- Bakıroğlu, Cemile (2013). “Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları”. *Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü Bilişim Anabilim Dalı*.
- Bora, Tanıl (2018). *Milliyetçiliğin Provokasyonu Yugoslavya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bucko, Ardora (2014). *Tarihsel Süreç Bağlamında Yer-Yerleşim İlişkisi Sürekliliğinin Prizren Örneğinde İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Bütüç, Arif (2002). “Kosova’da Türk Varlığı”. *Balkanlar’daki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü-Yarını*. Ed. Hasan B. Öcalan. Bursa: Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü. 163-166.
- Comte, Auguste (1964). “Pozitif Felsefe Dersleri”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2 (19-20): 2013-258.
- Coser, A. Lewis (2015). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler*. Çev. H. Hülür, S.Toker ve İ. Mazman. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Çelik, Bilgin (2013). *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Çelik, Celalettin (2006). “Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler: İsim Sosyolojisine Giriş”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6: 39-61.
- Demirel, Nuri (2016). *Kosova’nın Tarihi ve Sosyolojik Altyapısı*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Derviş, Fetnan (2007). *XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo Ekonomik Tarihi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durgun, Sezgi (2018). *Memalik-i Şahane’den Vatan’a*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Durkheim, Emile (2009). *Dini Hayatın İlk Şekilleri*. Çev. İ. Er. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ercan, Murat ve Pektaş Zafer (2015). *Balkan Siyasetinde Kosova’nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eren, Selim (2007). “İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, 1: 129-152.

- Eroğlu, Erol (2008). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gashi, Feim (2008). *Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökdağ, Bilgehan A. (2013). "Kosova Türkleri" *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları. 161-175.
- Günay, Ünver (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- İnalçık, Halil (2005). "Türkler ve Balkanlar". *Bal-Tam Türklük Bilgisi 3, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren*: 20-44.
- İnbaşı, Mehmet (2013). "Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân". *Balkanlar El Kitabı 1. Cilt: Tarih*. Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları. 283-295.
- Jelavich, Barbara (2015). *Balkan Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kahraman, Bayram ve Yanmış Mehmet (2013). "Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi Cilt 8, 2*: 117-153.
- Karamucho, Sencar ve Türk, Fahri (2016). "Kosova Türk Azınlığı ve Türkçe". *Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları*. Ed. Fahri Türk. Ankara: Astana Yayınları. 179-197.
- Karaşahin, Hakkı (2008). "Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 49,1*: 191-200.

- Kenar, Nesrin (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Ankara: Palme Yayınları.
- Keskin, Y. Mustafa (2004). “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 2*: 7-21.
- Koka, Şecaettin (2013). “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”. *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları. 23-32.
- Kurt, Abdurrahman (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kut, Şule (2005). *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Maalouf, Amin (2008). *Ölümcül Kimlikler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oruç, Zülküf (2013). *Balkanlarda “Türk” Olmak*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Özcan, D. Ela (2017). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *İş ve Hayat Dergisi: Ekonomi, Hukuk ve Sosyal Politika, 4*: 183-215.
- Özen, Yener (2011). “Kişisel Sorumluluk Bağlamında Kariyer Seçimini Etkileyen Sosyal Psikolojik Faktörler”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi Cilt 2, 6*: 81-96.
- Poyraz, Tuğça (2007). *Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rahimi, İtir (2013). *Kosova’da Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Recepoglu, A. Suroy (2001). *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ritzer, George (2011). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. Çev. H. Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sarıkaya, Türkan ve Khorshid Leyla (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2): 393-423.
- Swingewood, Alan (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çev. O. Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şimşek, Hasan & Yıldırım, Ali (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, Sefa (2002). “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3): 29-39.
- Tacoğlu, Tuğça, Arıkan, Gülay ve Sağır Adem (2012). “Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği”. *Electronic Turkish Studies, Volume 7/1*: 1941-1965.
- Taşdemir, Fatma ve Yürür Pınar (1999). “Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 3: 135-152.
- Türbedar, Erhan (2003). *Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri, Balkan Türkleri*. Ankara: ASAM Yayınları.

Türbedar, Erhan (2013). “Kosova Sorunu”. *Balkanlar El Kitabı 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay. Ankara: Akçağ Yayınları. 135-148.

Ülger, K. İrfan (2016). *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*. Ankara: Umuttepe Yayınları.

Yanık, Celalettin (2013). “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi (Kaygı)*, 20: 225-237.

Yılmaz, Murat (2005). *Kosova Bağımsızlık Yolunda*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Ziya, Olcay (2012). “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*: 229-240.

<http://ask.rks-gov.net/media/4174/estimation-kosovo-population-2017.pdf>

http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=258:prizren&catid=35:inci&Itemid=56

<https://www.haberler.com/kosova-nin-nufusu-1-milyon-740-bin-3956368-haberi>

https://insamer.com/tr/kosova_513.htm

<https://www.kosovauniversiteler.com/prizren-sehri/>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4f2a12788630.53162466

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4ed91586e572.12702585

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c978872717730.51777916

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c95691f2c45b6.97427867

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c956b62216fa0.01287487

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/483184.aspx>

https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf

EKLER

EK 1: Katılımcılara Yöneltilen Soru Formu

1. Kaç yaşındasınız? Evli misiniz? Çocuğunuz var mı?
2. Eğer var ise dini inancınızı öğrenebilir miyim? Sahip olduğunuz dini inançta inanmanızın nedenlerini açıklar mısınız? (aileden dolayı, çevreden dolayı, araştırılarak inanmaya karar verilmiş olması vb.)
3. Etnik kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?
4. Kendinizi tanıtırken kurduğunuz cümlelerde önceliğiniz dini inancınız mıdır? Yoksa etnik aidiyetiniz mi?
5. Bu ayrımı yapmanızda etken olan temel faktörler nelerdir? (ailesel faktörler, çevresel faktörler, bireysel tercihler vb.)
6. Dini inancınızda değişiklik (din değiştirdiniz) yaşadınız mı? Etrafınızda hiç dini inancı konusunda değişiklik yaşayan (din değiştiren) kişiler var mı? Eğer var ise bu değişikliğin nedenleri nelerdir?
7. Çevrenizdeki insanlar ile sosyal ilişkiye girerken veya yeni insanlarla tanışırken sahip oldukları dini inanç veya etnik köken gibi özelliklere dikkat eder misiniz? Eğer dikkat ediyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?

8. Evleneceğiniz kişide dikkat edeceğiniz ilk özellik nedir? (Dini kimlik, etnik kimlik, karakter, güzellik, maddi durum vb.) Nedenlerini açıklar mısınız?

9. Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?

10. Farklı etnik kimliğe sahip insanların evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?

11. Çocuklarınıza isim verirken dini anlamda öneme sahip olan isimler seçmeye özen gösterir misiniz? Nedenlerini açıklar mısınız?

12. Kendinizi Kosova'da (Prizren'de) göçmen olarak görüyor musunuz?

13. Kosova'yı kendi vatanınız olarak görüyor musunuz?

14. Etnik kimliğiniz veya dini kimliğiniz meslek seçiminizde etken mi? Etken ise ne şekilde etken olduğunu açıklar mısınız?

15. Dini görev ve sorumluluklarınızı ne derecede yerine getiriyorsunuz?

16. Dini görevlerinizi yerine getirmek için uygun ortam ve şartlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eğer düşünmüyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?

17. Dini görevlerinizi yerine getirmeniz çevrenizdeki bireyler tarafından nasıl karşılanıyor? Olumlu veya olumsuz örnekler vererek açıklar mısınız?

18. Dini görev ve sorumluluklarınızı yerine getirirken ana motivasyonunuz nedir? (dini inanç, toplumsal baskı vb.)

19. Türkiye’de akrabalarınız var mıdır? Var ise; Türkiye’de yaşayan akrabalarınızla aranızda kültürel farklılıklarınız var mıdır? Birkaç örnek verir misiniz?

20. Türkiye’ye daha önce gittiniz mi? Eğer gittiyseniz ne sıklıkla ve hangi nedenlerle gidirsiniz?

21. İmkânınız olsa Türkiye’de yaşamak ister miydiniz? Nedenlerini açıklar mısınız?

22. Kosova’daki eğitim sisteminde dini eğitime yer veriliyor mudur? Verilmiyor ise sizce verilmesi gerekli midir? Eğer veriliyor ise size göre verilen dini eğitim yeterli seviyede midir? Verilen eğitimin Türkiye’deki okullarda verilen dini eğitim ile benzerliği olup olmadığı hakkında bir bilginiz var mı?

EK 2: Prizren’de Yaşayan Kosova Türklerinin Konuşmasına Örnek

Kosova’nın Prizren Şehrinde yaşayan Türklerin konuştuıkları Türkçenin örneği olarak KK30 ile yapılan görüşmenin ses kaydı katılımcının ağızından herhangi bir düzeltmeye tabi tutulmadan doğrudan aktarılmıştır. (Görüşme esnasında kullanılan yöntemin Yarı Yapılandırılmış Görüşme olmasından dolayı derinlemesine bilgi alınmak istenilen yerlerde araştırmacı tarafından katılımcıya önceden belirlenmiş asıl soruları destekleyici ek sorular yöneltilmiştir.)

- Öncelikle katılmayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Hazırsanız başlayalım mı?

KK30: Bişey değil. Başlayalım.

1. Kaç yaşındasınız? Evli misiniz? Çocuğunuz var mı?

KK30: 27 yaşındayım, bekarım, çocuğum yok.

2. Eğer var ise dini inancınızı öğrenebilir miyim?

KK30: Ben çendimi ateist olarak tanımlaym yani belli bir dine bağlı dilyim.

3. Sahip olduğunuz dini inanca inanmanızın nedenlerini açıklar mısınız? (aileden dolayı, çevreden dolayı, araştırılarak inanmaya karar verilmiş olması vb.)

KK30: Aslında çendi araştırmamdan deyebilirim. Yada yani biz burda şte genel olarak, eee, islam dini arka planımız var. Onlarda, demek çevreden, aileden yani etkilerimiz ordan celi. Ama şte zamanle çendi karakterin açan başlay oluşsun, çendi düşüncelerimi çendın formül etmeye başlaysın. Artı bunun üstüne yüksek eğitim almaya başlaysın insan yavaş yavaş şey düşüni şte, dini olaylardan hem biraz uzaklaşmaya başlay, hem daa fazla soru sormaya başlay. Ve onlari yaptıkça şte farçettim ki dinler aslında şte eşçi geleneklerin tamamen belli mitolojik hikayelerle sarmaşmış bi meselesi cibi cüstermey

başladı bana. Mantığıma yakın bulmamaya başladığım için ben de inanmamaya başladım.

4. Peki bir kırılma noktası yaşadınız mı? Yani bir kırılma noktasının üzerine mi bu kararı verdini yoksa zamanla mı gelişti bu düşünceniz.

KK30: Aslında zamanla. Net bi kırılma noktası deyəmem. Ama Őte lise sonlardan üniversite başlarında Őte o sıralarda tamamen inanmamaya başladım deyəbilirim.

5. Etnik kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?

KK30: Ben etnisite olarak Şindiye kadar Kosova Türki diye tanımlaydım aslında geleneksel olarak Őte tradisya olarak Kosova Türki deyəbilirim.

6. Kendinizi tanıtırken kurduğunuz cümlelerde önceliğiniz dini inancınız mıdır? Yoksa etnik aidiyetiniz mi?

KK30: Şindi o, o anki konuşmaya bağli aslında, çiminle nerde neyi konuştuğuna bağli ama hicbi zaman çendimi din kısmında tanıtmaya başlamadım, yani çendimi büyük itimalle eger bi Şekilde tanımlamam lazım ise etnisiyeti ilk planda tutarım.

7. Etrafınızda sizin gibi dini inancında değişiklik yaşıyan başka insanlar var mı? Gözlemlediniz mi böyle bir değişikliği?

KK30: Aslında cürdüm. Őindiçi yeni generatsyalarda yani. Benden üç dört yaş küçük ve ondan sonraçi insanlarda farkettim çi çoğu insan aslında dini inançlarını bırakmaya meyilli yani adamlar cene Müslüman yani islam backgroundundan başlamış ama zamanla uzaklaşilar artık din çok fazla insanların hayatında bişey da etkilemediği için önemi da kalmamaya başladı bence. Banım çevremdeçi insanlarda cürdüğüm büle.

8. Peki çevrenizde bu şekilde değişiklik yaşayan insanların da gerekçeleri genellikle sizinle aynı mı?

KK30: Aynı gerekçelerden yani büyük ihtimalle birileri banım cibi benzer yollardan ceçmiştir o yüzden bu çeşit yani degıştirme yani çendini farklı şekilde tanımlama yollarına ceçeyler ama tabi bireysel olarak herçezın farklı şeyleri olabilir yani sebepleri niçin büle degıştirmişler oni tam olarak bilemeym.

9. Çevrenizdeki insanlar ile sosyal ilişkiye girerken veya yeni insanlarla tanışırken sahip oldukları dini inanç veya etnik köken gibi özelliklere dikkat eder misiniz? Eğer dikkat ediyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?

KK30: Aslında olmaz yani farklı backgroundlardan celen insanlarla konuşmak hatta her zaman daha ilginç yani adamların bambaşka bi yaşam tarzı var bambaşka düşünceleri var ama olumsuz bi şekilde etkilemez yada yani o etnisite yada dini görüşleri çokta önemli bi şey değil yani birisini değerlendirme açısından.

10. Evleneceğiniz kişide dikkat edeceğiniz ilk özellik nedir? (Dini kimlik, etnik kimlik, karakter, güzellik, maddi durum vb.) Nedenlerini açıklar mısınız?

KK30: Yani dini inanç yada etnik kökenini bakmam kesinlikle. Banım bakacağım şeyler daha fazla karakteri veya eğitim seviyesi önemli olabilir. Şte humor anlayışı banım humor anlayışımle benzer şekildeyse dark humor cibi. Üle şeylere bakarım yani.

11. Farklı dini inanca sahip kişilerin evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?

KK30: Normal karşılanı.

12. Farklı etnik kimliğe sahip insanların evliliği veya evlenmek istemesi çevre tarafından nasıl karşılanıyor?

KK30: Normal.

13. Çocuklarınıza isim verirken dini anlamda öneme sahip olan isimler seçmeye özen gösterir misiniz? Nedenlerini açıklar mısınız?

-14. Kosova'yı kendi vatanınız olarak görüyor musunuz?

KK30: Biraz zor bi soru ama kısa cevabı var. Hiçbi zaman cürmedim. Bisürü sebebi var ama cürmeym yani.

15. Peki anavatanınız olarak nereyi görüyorsunuz?

KK30: Anavatanım olarak da hiçbi yeri cürmeym yani teknik açıdan yaklaşırsek Kosova, niçin burda doğdum, ama size şte anlattırabilirim şindi bi örnek vererek ben şindiye kadar Kosova'da şte Türkiya'da okumam dışında 20-21 sene falan yaşadım. Eğer burdan taşınıp başka herangi bi dünya ülkesinde 21 seneden fazla yaşarsam bu sefer orası banım anavatanım olur yani. O yüzden hicbi yere çendimi bağlı hissetmeym yani.

16. Etnik kimliğiniz veya dini kimliğiniz meslek seçiminizde etken mi? Etken ise ne şekilde etken olduğunu açıklar mısınız?

KK30: Dini kimlik hayir olmadı ama etnik kimligi de tam olarak tek bi etkene indirgemek zor biraz ama oldı deyebilirim ama çokta emin olamaym yani.

17. Etken olduğunu hissettiğiniz somut bir alan var mı örneklendirebileceğiniz? Burada bu etkisini hissettim diyebildiğiniz.

KK30: Yani iş dünyasında nası ne düşünim olumsuz bi etkisi var etnik kimliğin, niçin genel olarak Kosova'da diil Balkanlarda da deyebilirsık etnisite çok daha ün planda. Yani herçes zaten şey ırkçı büttün burdaki milletler o yüzden etnisiteyi çok ün planda tutayler. Hem işe alim sürecinde hem çalışma sürecinde yani ben burda bitane firmada çalıştım bi süre ordaçı banım büttün iş arkadaşlarım Arnavut idilar. Ama yani çoğu da banım naşı bi etnik backgrounddan celdiğimi bilmeydi aslında. Ama sürekli büle milletler ile alakali etnisiteyle alakali konuşmalar yapılydi şte isterse Türklere karşı

bişeler orda burda küçük bi komment ya da sürekli bi atıştırmalar var. Direk bana ofansif şekilde deyil ama adamların genel yani nasıl deyem her cünçi hayatında sürekli yapılan konuşmalar var yani başka insanlar için etnisite çok önemli cibi cüsteri. O yüzden farklı olduğun için genelde dezavantajda kalısın.

18. Dini görev ve sorumluluklarınızı ne derecede yerine getiriyorsunuz?

KK30: Cettirmeym.

19. Dini görevlerinizi yerine getirmek için uygun ortam ve şartlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eğer düşünmüyorsanız nedenlerini açıklar mısınız?

KK30: Var.

20. Dini görevlerinizi yerine getirmeniz çevrenizdeki bireyler tarafından nasıl karşılanıyor? Olumlu veya olumsuz örnekler vererek açıklar mısınız?

KK30: Çevremdeki insanlar hiçbir dine bağlı olmamami saygıyla karşılay.

21. Dini görev ve sorumluluklarınızı yerine getirirken ana motivasyonunuz nedir? (dini inanç, toplumsal baskı vb.)

-

22. Türkiye’de akrabalarınız var mıdır? Var ise; Türkiye’de yaşayan akrabalarınızla aranızda kültürel farklılıklarınız var mıdır? Birkaç örnek verir misiniz?

KK30: Var akrabalarım. Kültürel farklılıklar var niçin bizim Türkiye’de yaşayan akrabaların çoğu oralara içinci dünya savaşından hemen sonra göç etmişler ve adaların çendi yaşam tarzları, adetleri, gelenek, gürenekleri biraz Balkanlara benzese da daha

fazla Türkiye'ya yani yaşadıkları yere göre, yani Anadolu'daysa Anadolu adetlerine kaymışlar, diğer taraftayseler diğer tarafların yaşamlarına benzemişler.

23. Peki somut olarak örneklendirebileceğiniz bir kültürel farklılık var mı ?

KK30: Somut olarak şu anda aklıma gelmey aslında ama. Ne olabilir... Kültür farklılığı... Aa adamlar ayvar yapmay orda kışın ama biz yapaysık halen daha.

24. Türkiye'ye daha önce gittiniz mi? Eğer gittiyseniz ne sıklıkla ve hangi nedenlerle gidirsiniz?

KK30: Cıttım. Genelde tatil için cıdeydık biz yani çocukluğumdan beri her sene cıttım deyeblırım farklı farklı yerlerine. Genel olarak Akdeniz bölgesi. Ondan sonra da şte lisey bitirdikten sonra şte üniversite için Türkiye'ya cıttım, İstanbulda beş sene kaldım üniversteyi bitirene kadar.

25. İmkânınız olsa Türkiye'de yaşamak ister miydiniz? Nedenlerini açıklar mısınız?

KK30: Aslında şu anda yaşamak isterdim deyeemem, hala Türkiye'da cezıp cürmedığım yerler var ama bayagi o yüzden kesin bi cevabım yok yani hiçbir zaman yok demem. Niçin? Hem gelenek açısından hem de cezıp cürme açısından hem dil bariyerinin olmaması açısından hem coğrafi açıdan uygun bize Türkiye'da yaşamak. Ama begenmedığım kısımları da var o yüzden bilmeym.

26. Kosova'daki eğitim sisteminde dini eğitime yer veriliyor mudur?

KK30: Bizim zamanımızda dini eğitim yok idi ama şu anda da değiştiğini da zannetmeym ama bilmeym çı bizde hala medreseler felan var mı? Sanırım o yerlerin dışında yani normal ilk okul, lise seviyesinde dini eğitim verilmey.

27. Peki okullarda dini eğitimin verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?

KK30: Yani, aslında bilmeyim. Çok hassas bi konu olduğu için yani çok isla ele alınırse yani sonuçya geleneklerimiz de çok dinle çok ürtüşmüş bi durumda o yüzden yani insanların çendi geleneklerini bilmesi bence ünemli. Arkaplanını daha isla tanması için, niçin bazı durumlarda insanlar bu şekilde davrani onları anlayabilmesi için bence verilmesi daha isla olabilir ama yani dini dersler daha fazla büle tarihsel yani tarih dersine yakın yani naşi deym antropolojik şekilde verilirse bence verilebilir. Ama yani o şekilde bi sistem kurmak ve estremizme izin vermemek bence zordur bu yüzden bence verilmemesi daha isla.

28. Peki verilmesi durumunda (dini eğitimin) yalnızca İslam bazında mı yoksa bütün dinlere eşit mesafede mi olmalı bu dini eğitim?

KK30: Yani bence eşit verilmesi gerekir ama burdaçi şte Balkanlardaçi din backgrounduna bakıp yani mesela burda Ortodoksluk, İslam şte hanci din daha fazla hüküm sürmüşse bence o dinlere daha fazla ünem verilebilir yani, mantıklı ama eşit açıda verilmesi hiçbir zaman sorun çıkarmaz.

- Benim sorularım bu kadardı, çok teşekkür ediyorum katıldığımız için.

KK30: Bişe diyil.